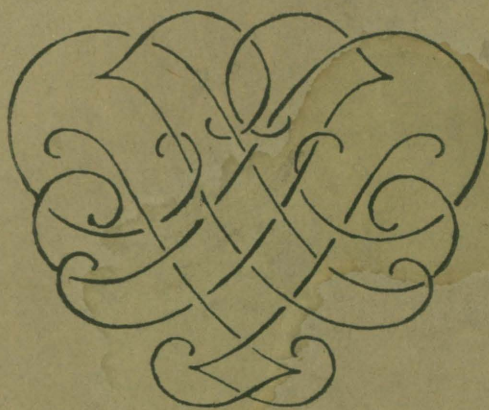

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGD SVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygds vård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 12 FÖRSTA HÅFTET

1 9 3 1

K

Med detta nr medföljer 1 avl och 1 postgiroblankett

Ther som tijn bysla
 bliffuit förwend/ så att hon intet råkar
 och dödar/ kan ihu henne til godo och
 bestond bringia/ om ihu utur en wassuslodh/
 rinnandes mot norr/ vidh solens uppgående
 låter wassnet löpa gienom byslepipan/
 lägiandes: skint wester/ skint öster/ skint
 söder/ skint norr/ så är hon botad.

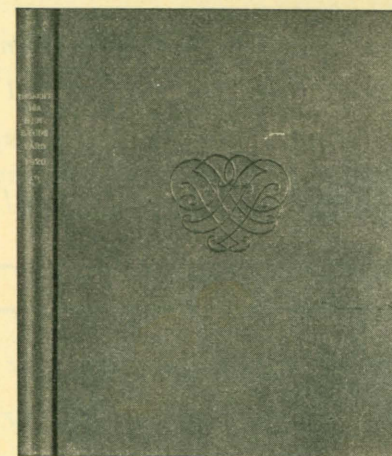
Thet säkraste remedium är förwilst/ att
 ihu henne therefter medh skidne Patroner
 från Gyttopp laddar/ itthp att tharmed
 faller till markene att thet wildebrådth/
 hwarpå ihu siktar och skinter.

P Ä R M A R

till

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

i en enkel, smakfull utstyrsel
 och utförda av prima engelsk
 linneklot (s. k. »cambric»)
 samt med äkta förgyllning.

Pris per styck Kr. 2: 50.

Pärmarna kunna erhållas i
blå eller grön färg.

Insänd nedanstående beställningssedel till
 tidskriftens expedition, Grönegatan 14, Lund eller till Eder bokhandel!

Var god sänd mot postförskott, beloppet vidfogas, insänt per postanvisning
 ex. pärmarna till Tidskrift för hembygdsvård till årgångarna.....
 i **blå, grön** färg. (Det som ej önskas överstrykes!)

Namn

Titel

Adress

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Ä 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

HEMBYGDSMUSEERNAS UPPGIFT

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDS DAG I STOCKHOLM 1930

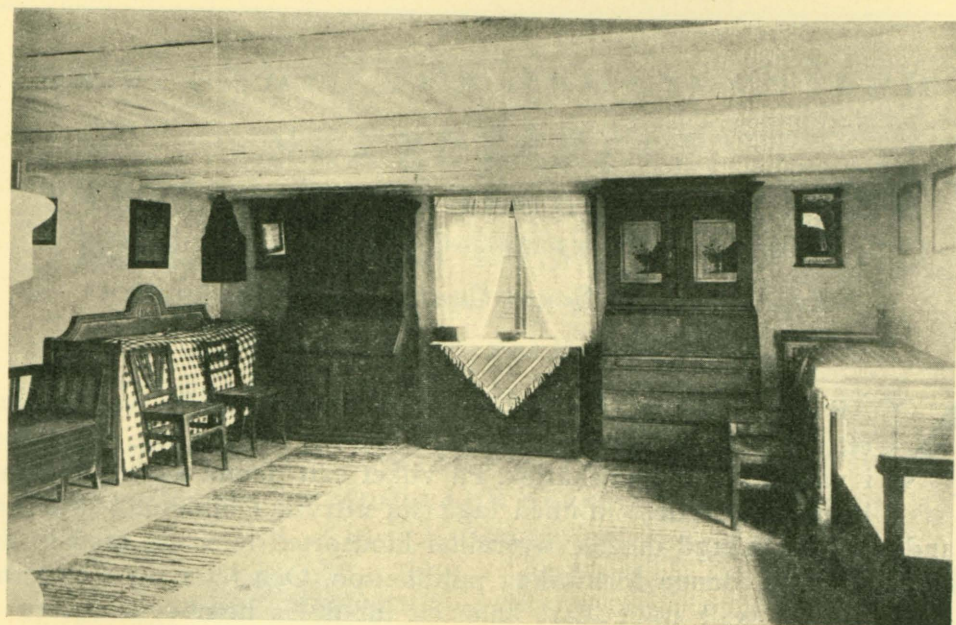
Av Amanuens Bengt Cnattingius, Linköping

NÄR man bläddrar i den vackra boken Hembygdens Arv får man ett mycket starkt intryck av den makt och den kraft, som ligger i vår tids hembygdskärlek. På vilket sätt denna kärlek till hembygden och dess minnen tagit sig uttryck i bildandet och ordnandet av en mängd museer överallt i landsorten låter sig med fördel studeras just i denna förträffliga publikation. Och låter man bilderna passera revy, skall man snart finna ett för dessa hembygds-museer —

Bjärka-Säby fornhem.

Sandgården: mangård, bestående av manbyggnad, ett undantagshus och bod samt fågård (t. h.)
Anläggningen uppförd genom Nordiska Museet.

Bjärka-Säby fornhem.
Interiör i manbyggnaden i Sandgården.

åtminstone de bättre av dem — utmärkande drag: en utpräglad lokal-karaktär, ett betonande av bygdens egenart i byggnadsskick och inredning.

Det förhåller sig i regel så, att våra hembygds museer utgöra en grupp kulturinstitutioner, som ännu ej funnit sin rätta form, medan våra central- och de flesta provinsmuseer redan arbeta under välordnade förhållanden med ett bestämt program och med fixerade uppgifter. Man kan i flera avseenden tala om ett arbete i samordnandets tecken, men i detta arbete ha hembygds museerna ännu icke slutit upp. I de flesta fall beror detta på deras blygsamma ställning och svåra ekonomiska förhållanden men också ofta nog på en viss misstänksamhet i förhållande till bättre lottade kolleger.

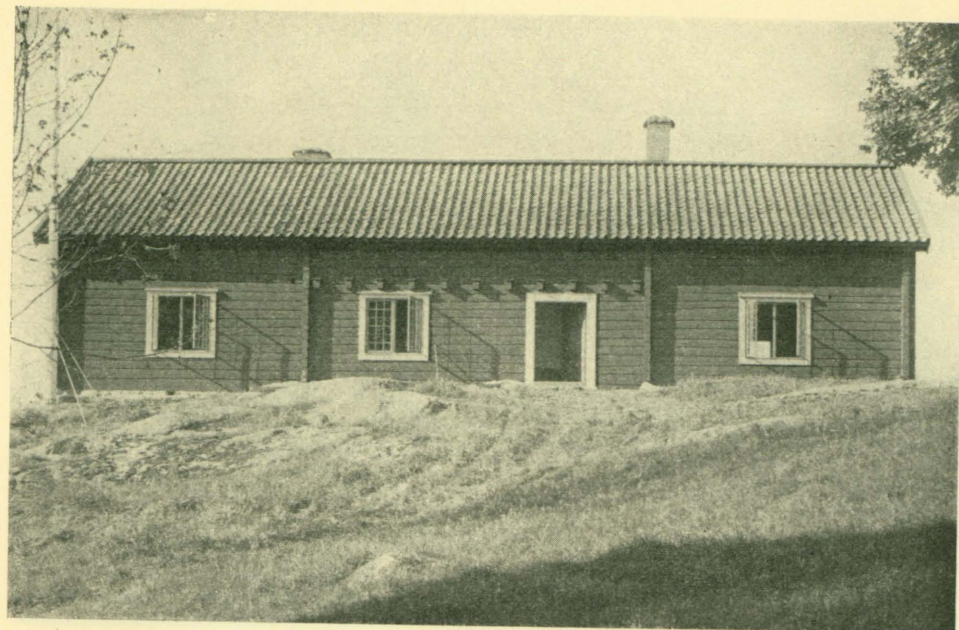
Den lokala prägel, som nyss påpekades såsom ett utmärkande drag för många hembygds museer, synes mig bilda en lämplig utgångspunkt för en betraktelse om hembygds museernas uppgifter. Ur denna egen-skap kunna nämligen dessa museers liv och arbete härledas, och samma egenskap skänker hembygds museet dess rätta ram.

Ett hembygds museum — vare sig det är resultatet av en enskild

Från Bjärka-Säby fornhem.
Torpet Lötén med fähus.

persons eller förenings verksamhet — startas väl alltid med en viss begränsning i uppgifterna. Säkerligen är det tämligen självklart för varje hembygds museiman, att hans museum skall återspegla förhållanden i hans stad, socken eller bygd i gångna tider. Men att göra klart för sig på vad sätt detta skall ske är icke så lätt, och att i framtiden genomföra denna synpunkt är ännu svårare. Numera torde det stå klart för litet var, att den lyckligaste formen för ett hembygds museum är en bygdegård, gammelgård, eller vad den må heta. En gammal ortstypisk byggnad eller gård, som räddats och helst får stå kvar på sin plats, är den bästa ramen för hembygds museets samlande verksamhet. Och liksom denna byggnad skall avspegla ortens byggnadsskick skall också interiören ge en föreställning om för trakten karaktäristiska möbelformer, husgeråd o. d. För att genomföra detta konsekvent är det nog tillrådligt att söka åstadkomma en heminteriör hellre än att ordna en museal uppställning. Denna anordning har bl. a. den fördelen, att den tydligast och på ett lättfattligt sätt åskådliggör för besökaren föremålens användning. Den pedagogiska synpunkten är nämligen för hembygds museet i lika hög grad som för de större museerna alldeles oavvislig,

Risinge hembygdsgård.

Nyuppförd 1930 av Risinge museiförening med bistånd från Skansens Arkitektkontor samt Östergötlands Museum

och det är kanske i själva verket så, att ju mindre ett museum är och ju enklare dess publik, desto tydligare måste varje föremål berätta om sin uppgift och historia. Av hembygdsmuseets begränsning till interiör måste följa en begränsning av föremålsbeståndet. Denna borde vara så mycket mera välkommen, som hembygdsmuseerna i regel arbeta under mycket enkla villkor.

Detta angående museets anordning och uppställning. Till dess vidare uppgifter höra framför allt omsorgen om byggnadens och föremålens bevarande. Museet är ju ett räddningshem för gamla saker, som tjänat ut och som skola bevaras för framtiden. I detta avseende torde mycket få hembygdsmuseer undgå klander, ty de ställen, där man behandlat sina inventarier mot rost, mal och trämask äro nog lätt räknade. Inte underligt, ty här står hembygdsmuseimannen inför uppgifter, som äro honom övermäktiga. Det går inte längre att lita till sin egen kraft; här *måste* han söka hjälp — om han inte redan förut gjort det.

Denna fråga har ju under de senare åren debatterats både i tal och skrift så mycket, att det här kan vara nog att antyda vart man allmänt nått för att lösa några av hembygdsmuseernas svåraste problem. Med

Minnesstugan vid Adelsnäs, Åtvids s:n.

Manbyggnad och loftbod flyttad från Adelsnäs ägor.
Ägare: friherrinnan Louise Adelswärd.

rätta har man pekat på, att hembygdsmuseet gör klokt i att söka samarbete med ett provinsmuseum. Där finns i regel en fackutbildad tjänsteman, som icke blott ställer sin tekniska erfarenhet till förfogande utan säkert också vill rätta en hjälpsam hand åt hembygdsmuseet i frågor rörande hembygdsgårdens anläggande, byggnadens förflyttning och konservering, föremålens vård och katalogisering m. m. I detta sökande efter hjälp ligger icke som man på många håll tror någon risk. Den tid är allaredan förbi, då representanterna för de större museerna med misstro och ovilja betraktade hembygdsmuseernas arbete. Vi anse icke längre småmuseerna som parvenyer, som kunna vara skadliga på marknaden, utan som bröder, som skola hjälpas och stödjäs, ty alla arbeta vi mot samma stora mål och med i huvudsak likartade uppgifter.

Det skulle föra för långt att ingå på det samarbete, som kan etableras mellan hembygdsmuseer och provinsmuseer. Det beror på personliga och lokala förhållanden om man förenar sig i en gemensam organisation under samma ledning eller om hembygdsmuseerna vilja underordna sig provinsmuseet som ledare. För min del tror jag mest på en löslig förening, där allt beror på personlig kontakt mellan institutionernas ledare.

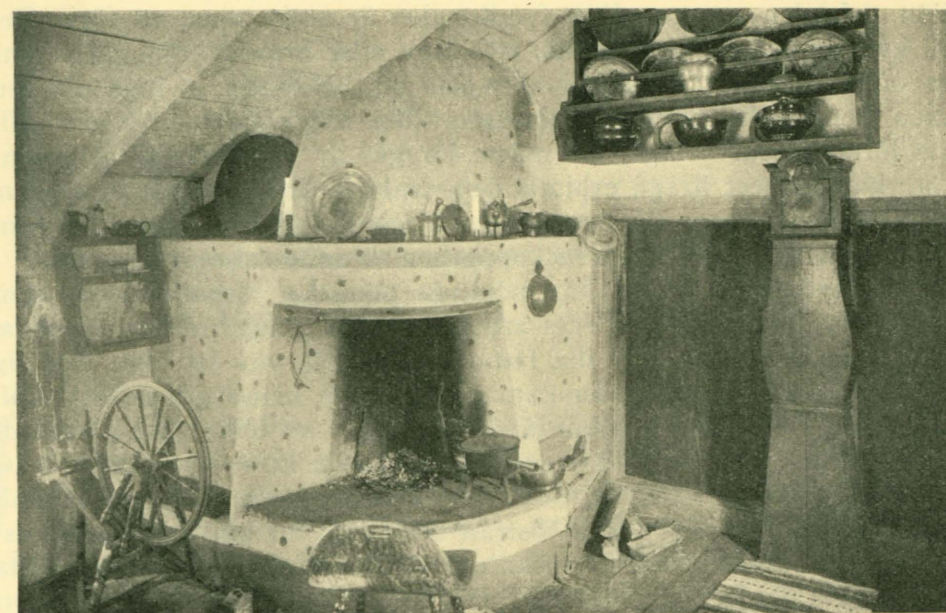

Interiör i minnesstugan vid Adelsnäs.

Med en samorganisation av ett landskaps alla kulturminnesvårdande institutioner tror jag, att två svåra missförhållanden, som hembygds-museerna icke kunna komma ifrån, borde kunna avlägsnas. Det första gäller museets vård och omsorg om byggnadens och föremålens underhåll; detta har redan berörts.

En aktuell fråga är här framför allt ordnandet av hembygds-museernas katalogisering, som helst bör ske i samförstånd med provinsmuseet. Med fördel kan man — om man icke nöjer sig med blott en huvudliggare för accessionen — då använda dettas format på katalogkort, och hembygds-museets katalogkort kunna i dublett förvaras i provinsmuseets arkiv. På detta sätt komma hembygds-museernas samlingar vetenskapen till godo. Beträffande vården om föremålen och deras konservering har nyligen på en museimannakongress uttalats önskvärdheten av att konservatorer med lämplig utrustning stundom ambulerar i landsorten. Därigenom skulle alla mindre museer kunna tillgodogöra sig en sakkunnig konservering av både metall- och träföremål samt textilier.

En annan fråga i samarbetets tecken är något mera ömtålig och gäller föremålens rätta plats. Med stor iver har denna fråga diskuterats

Interiör i minnesstugan vid Adelsnäs.

de sista åren, och man får ett starkt intryck av, att den är ytterst aktuell för *alla* slag av museer.

Fastän förmodligen 99 % av de närvarande med större sakkunskap än jag skulle behandlat detta problem, kan jag inte undgå att beröra det i detta sammanhang. Den ömsinhet man i våra dagar lägger i dagen rörande ett fynds rätta plats, är först och främst — så vitt jag kan se — resultatet av ett rent vetenskapligt studieintresse, som väl tidigast fornforskarna lärt oss. För bestämmandet av ett fornfynd äro ju uppgifter om fyndplatsen av största betydelse. Efter hand som museiverksamheten populariserades blev den betydelse man gav fyndlokalen allt större även i det allmänna medvetandet, och småningom har man nått därhän, att man fordrar, att ett hittat föremål bör föras till det närbelägna hembygds-museet. Föremålet skall bevaras i sin rätta miljö och på sin rätta plats, heter det. Detta är i de flesta fall också berättigat, men det finnes dock föremål av så värdefull och speciellt vetenskaplig beskaffenhet, att dess plats i ett hembygds-museum kan diskuteras. Frågan om föremålets fyndplats får icke ensam vara avgörande, ty konsekvensen av den innerliga omsorgen om den rätta

miljön och den ursprungliga fyndlokalen är nog taget, att föremålet skall kvarstanna där det hittats: stenyxan eller bronssvärdet i bondens åker och redskapet i hans bod — och då behövdes ju inga museer, varken hembygds- eller centralmuseer! Nej, avgörandet om vissa sällsynta föremåls förvaringsplats måste föregås av en allvarlig självrannsakan: kan museet ifråga erbjuda den vård och det skydd för framtiden, som föremålet genom sin betydelsefulla egenskap kräver, samtidigt som de vetenskapliga kraven på fackuppgifter rörande saken tillgodoses?

Med antydandet av de här nämnda tekniska förhållandena, som röra hembygdsmuseet, äro dess arbetsuppgifter långt ifrån omnämnda. Ett hembygdsmuseum har illa fattat sin uppgift, om det blott tror sig vara en uppsamlingsplats för gamla saker. Nej, hembygdsmuseet skall vara bygdens Samvete i kulturvårdande frågor av olika slag. Dess ledning skall känna ansvar för att bygdens gamla kulturarv bevaras, att dess vackra natur skyddas, att dess minnesmärken vårdas, den skall vara utgångspunkt för ideell fostran och bilda ett bålverk mot stadskulturens banaliteter och förflackning. Den skall med andra ord hålla hembygdskärlekens låga vid makt. Häri ligger en verksamhet, som blott kan utövas av en hembygdsförening, resp. av ett hembygdsmuseum, och i denna ansvarsfulla ställning äro dessa hembygdsvårdens minsta organ utan medtävlare. Kan en hembygdsförening med sitt museum verka för sådana syftens förverkligande, så uträttas ett verk, som blir av bestående värde.

FOLKDANSER OCH FOLKLEKAR

FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDSDAG I STOCKHOLM 1930

Av Museilektor Ernst Klein, Stockholm

JAG anser, att bland allt traditionsmaterial, som hembygdsvårdsrörelsen har att bevara och bevaka, är det intet, som ligger så väl till som just musik-, dans- och lektraditionerna, därför att de helt enkelt äro roliga, och därför också omedelbart kunna fånga folks intresse utan att man behöver ha så stora teoretiska förutsättningar, utan att man behöver ha den andliga träning, som fordras för att kunna uppskatta många andra traditionsmoment, till exempel tjusningen i gamla byggnader, skönheten i gammalt husgeråd och så vidare. De ha också visat sig fånga intresse för folkliv på områden och i kretsar, där sådant intresse eljest skulle varit mycket svagt. Vi se det inte bara här i landet. Utomlands finna vi, att för närvarande i Tyskland en mycket stor del av ungdomsrörelsen lever just på intresset för folkmusik och folkdans, byggda på tyska traditioner och detsamma gäller i England, där den numera avlidne Cecil Sharp kring sig lyckades samla en mycket stor krets av människor, som voro främmande, lika främmande, som engelsk publik i regel är, för folklivet, (ty denna publik har kommit mycket långt från folklivet) men vilka omedelbart gripits av skönheten och glädjen i deras gamla danslåtar, kontradanser, morrisdanser och visor. Det blev där en rörelse, som är den enda motsvarigheten i engelskt kulturliv till den starka hembygdsrörelse, som finnes i de nordiska länderna. Det har gått så långt i England, att offentligt uppförda folkdanser äro ett regelbundet inslag i parkerna i London, där folkdanslag gratis uppträda för publiken. De ha kommit längre än vi gjort, men bara på detta enda område.

Ser man något intresse för folkliv i Frankrike och Italien, så äro där nästan regelbundet folkdanser, folkmusik och folklek det enda som där kunnat göra sig gällande. Något annat äro de döva för i dessa länder än så länge.

Hos oss här i Sverige är det så, att vi inte behöva se på folkdanser och folklekar som enda traditionsmoment, som vi ha att vaka över, men att de utgöra en mycket viktig del av den tradition som vi ha att taga vara på, är säkert. Men vi ha inte bara våra gamla danser och lekar, utan vi ha även en särskild »folkdanstradition», och därmed menar jag då den sekundära traditionen, som är ungefär 50 år gammal, och som började på 1880-talet i Uppsala. Redan däri ha vi, i den mån vi äro intresserade för hembygdsvård, ett faktum, som vi måste intressera oss för, vare sig positivt eller negativt, och som vi måste taga ställning till. Denna tradition är alltså i stort sett inte mer än 50 år gammal. Det var i Uppsala, som studenter år 1880 bildade en dansförening, vilken sedermera, året efter, fick namnet »Philochoros». Denna klubb tog till sin uppgift att förädla dansen och initiativtagaren ansåg sig böra göra detta på det sätt, att man i stället för eller vid sidan av de moderna danserna upptog gamla danser; snart nog koncentrerade man sig på att möda gamla svenska danser. »Philochoros» hade mycket stor framgång. I början höllos uppvisningar landet runt, det uppstod folkdansgillen i dess spår på många håll och rörelsen spriddes nästan omedelbart över till Danmark, Norge och Finland. I Sverige satte »Philochoros» ett mycket viktigt och för folkdanstraditionens vidare växt mycket väsentligt frö, i det att Hazelius upptog denna rörelse, så snart han fått möjlighet till det på Skansen. År 1892 bildade han »Svenska folkdansens vänner», som i stort sett byggde på material och erfarenheter, som »Philochoros» skaffat fram. Sedermera veta vi, (det behöver jag inte gå in på), att intresset för folkdans spritt sig i vidare kretsar, så att det knappast är någon ort i Sverige, där det inte finnes ett levande intresse för folkdans, för att inte tala om folklekarna, vilka inte minst genom slöjdseminariet på Nääs och den roll de kommit att spela i skolundervisningen, fått en otroligt vid spridning långt utöver Sveriges gränser. Många av de ringlekar eller danser, som uppföras av tyska barn, äro t. ex. rena översättningar av våra svenska ringlekar.

Det har alltså på de sista 50 åren gått så, att intresset för folkdanserna blivit till en av de allra bredaste om också inte djupaste fåror, i vilka kärleken till hembygden flyter fram. Då vi i fortsättningen gå att försöka se, vilken roll hembygdsvärden bör tillmäta dessa företeelser, böra vi kanske först en smula orientera oss i, vad folkdanserna representera i egenskap av äkta folktradition. Det jag talat om hittills är sekundär tradition, folkdansintressets tradition. I vad mån bottenar detta i en verklig folktradition? Detta har endast i ringa mån varit

föremål för utredningar och undersökningar. Flertalet människor haoreflekterat sagt sig, inför vad som förelåg från Philochoros' första dagar: »Här ha vi svensk folkdans, sådan är den, den är urgammal folktradition.» Men så fort man börjar gå närmare in på ämnet, ser man en hel del saker, som inte passa i stycke. Vissa drag hos en del av Philochoros-danserna framträda småningom skarpt artskilda från de eljes kända svenska danserna. Även i andra hänseenden visar sig materialet vara heterogent. Man kan inte undgå att se, att här föreligga olika historiska skikt, olika influenser. Det, som vi ansett vara en enhetlig tradition, uppdelas i ett flertal traditionslinjer, äldre och yngre. Det studiet är bara påbörjat, och jag vill förutskicka, att vad jag här säger, är ingenting annat än preliminära resultat, som jag själv till största delen kommit till, då jag försökt för mig själv göra klart, hur de här sakerna ligga till. Det är ingalunda på det sättet, att jag haft tillfälle att göra några djupgående studier i ämnet. Det har saknats förutsättningar härför. Det är alltså preliminära resultat, men man kan nog använda dem, då inga bättre finnas, och då det gäller att för ögonblicket taga ställning till saken.

I folkdansrörelsens förhistoria ligger inbegripet det faktum, att folkdanserna, som vi känna dem, inte omedelbart avspegla den obrutna folktraditionen. De äro jämförbara med uttrycken för det första hemslöjdsintresset. Vi veta, att en djupare kunskap om materialet inte förelåg innan det praktiska organiserandet av hemslöjden började, utan det praktiska organiserandet kom först och småningom, jämsides därmed och under detta har materialet studerats och arbetet korrigerats och förbättrats undan för undan.

Den processen försiggår alltså även inom folkdansrörelsen. På ett begynnelsestadium, innan det speciellt svenska på detta område mera än anades och innan det arbete på fastställandet av traditionerna, som nu försiggår, hunnit över primärstadiet, måste man nöja sig med det material, som fanns till förfogande. Vi skola i korthet se till, vad man utan vidare efterforskningar kunde hitta som levande folkdans omkring 1880. Det var i första hand ett antal kontradanser eller delar av kontradanser såsom östgötapolska, skånsk kadrilj, faramannadans och väva vadmal. Jag behöver kanske inte definiera, vad som menas med kontradanser. Jag behöver bara antyda, att de äro danser, som utföras av ett bestämt antal deltagare i bestämda turer, där den ena turen efter viss på förhand uppgjord och aldrig varierad plan följer den andra, överensstämmande med vissa avsnitt av musiken. De äro mycket strängt bundna danser. Dessa voro som sällskapsdanser mycket spridda i Sve-

rige under 1700-talet. Ursprunget tycks vara England, och de spriddes över Frankrike hit under namn av kontradanser. Det är en folklig etymologi, en förvanskning av det engelska ordet country dances eller bonddanser. Vissa av dem höllo sig som sällskapsdanser ända fram till våra dagar. Det var lanciär, kadrilj, française och på vissa håll levde menuetten ännu ett svagt liv. Men flertalet av 1700-talets kontradanser hade mot slutet av 1800-talet antingen glömts eller bevarats som lokala bonddanser. Hos bönderna dansades också hambo eller dess särformer, såsom bakmes, bakvinda eller den skånska slängpolskan, snurrebocken, druffs och allt vad de kallades, ävensom ett stort antal jullekar, (som de då allmänt kallades) d. v. s. ringlekar, som tillhörde denna enkla typ av polskedanser. Det karaktäristiska för dem är bl. a. att antalet deltagare är fritt, och att dessa dels under någon del av dansen taga i ring eller utföra en långdans, dels snurra runt parvis. Stegen kunna variera, men detta är typen och otvivelaktigt är det en mycket gammal form. Flertalet av polskedanser, som finnas bevarade i svensk folktradition, äro numera helt förvisade till barnkammaren och ligga i våra s. k. sanglekar eller ringlekar.

En tredje grupp, som fanns tillgänglig för Philochoros, var ett antal folkliga lokalformer av 1800-talets sällskapsdanser, vals, polka, schottis, rheinländer. Jag nämner endast en del schottisvarianter, såsom »Blekingen», »Lott' is tot», Tantoli.

Slutligen fanns det vid sidan av denna omedelbara tradition, som jag vill kalla den, en annan, som inte var direkt folklig och som man sökte och fann på scenen. Det var ett mycket gammalt intresse detta scenens intresse för folklig dans. Man skulle kunna komma hur långt tillbaka som helst, om man gav sig tid att leta efter tillfällen, då förnämligt folk dansat folkdanser eller låtit för sig uppföra folkdanser. Men hålla vi oss till nyare tiden, finna vi bonddanserna i baletter redan under tidigaste renässansen i Italien och Frankrike. Vi se hos Shakespeare, hur han interfolierar sina dramer med folkdanser. Vid många större och högtidligare tillfällen förekommo sådana; från Sverige är saken belagd redan på 1600-talet. Det var lustigt och intressant att åskåda, och i viss mån hyste man kanske också en önskan att visa sin nationella särart, när man drog fram sådana saker. Men riktig fart på detta slag av dans kom det först under Gustaf III:s tid, då allt på teatern gick ut på svenskhet. Det torde finnas icke så litet hittills obearbetat material till kännedom om sceniska danser med svenska motiv i papper rörande Gustaf III:s svenska teater. Det är nog inte omedelbart användbart för folkdanstraditionen, ty säkert är att det inte uppfördes etno-

grafiskt sett äkta folkdanser på Gustaf III:s teater. Det skulle ha chockerat, och majestätet och hovet skulle ha lämnat salongen mycket snart, om det hade gjorts sådana försök. Jag har vid mina undersökningar av svenska danser på scenen ännu inte kommit längre tillbaka än till 1840-talets början, där en del av den teater-tradition, som stod Philochoros till buds, direkt bottnar. Det var två uppföranden, två premiärer, som jag anser ha haft den största betydelse för Philochoros' tradition. Den ena ägde rum 1843, då Böttiger skrev sitt »Nationaldivertissement» till firande av Karl Johans 25-åriga regering, och den andra var »Värmländingarnas» premiär 1846. Vid båda tillfällena förekom mycket rikligt med folkdanser till folklig musik, i ena fallet med Berwald som arrangör och i andra fallet arrangerad av Randel. I bägge fallen var balettmästare Selinder den, som stod för dansarrangemangen. Det finns historiska skäl som utesluta varje tanke på, att de danser, som uppfördes på scenen skulle ha varit stiläkt. Det är ingen möjlighet att de kunna ha varit det, då det skulle ha varit stridande mot tidens smak. Men det finns också möjlighet att i några fall kontrollera, hur pass äkta de voro. Vi veta, att ett mycket stort nummer i »Värmländingarna» fortfarande är uppförandet av jössehäradspolskan, och denna dans, sådan den uppfördes på operan 1846 under Selinders ledning, har nedärvts genom en fullständigt obruten »apostolisk succession» i våra folkdanskklubbar. Den har inte förändrats märkligt sedan Philochoros fick hand om den. Philochoros fick sina »teaterdanser» av Carl Peschel Barowiak, tidigare balettmästare, men mera känd som cigarrhandlare i Uppsala. En annan koreografisk rådgivare var en skådespelare Engdahl, som spelade hos Fröbergsska operettsällskapet på 1880-talet; även han hade haft att göra med operabaletten under Selinders ledning. Jag har haft förmånen att tala med vittnen, som varit med om dessa uppföranden. Fröken Gunhild Rosén, som ännu för några år sedan var instruktis vid operabaletten, sedan hon slutat uppträda aktivt, hade som ung uppträtt under Selinder i barnbaletter, där det på 1860-talet dansades folkdanser, fullständigt identiskt lika med dem, som Philochoros tagit upp. Jössehäradspolskan, sådan vi nu se den uppförd av folkdanslag, kan sålunda i stort sett gälla för äkta Philochoros- och äkta Selindertradition. Men vi ha en beskrivning av jössehäradspolskan från Värmland 1843, som ger oss en helt annan prägel, en fri polskedans utan spår av turer, där paret går och spatserar på golvet och så hjular pojken och gör några översparkningar och så dansa båda runt ett tag o. s. v., alltså en polska med mellansteg, de senare utförda precis som det faller sig.

Jag blev glad, då ett folkdanslag i Arvika med Lars Holmström i spetsen härom året fann en levande tradition av jössehäradspolskan, alldeles så som den skildrats på 1840-talet. Här hade man tillfälle att jämföra Philochorostraditionen och den folktradition som ännu levde. Denna jämförelse visade en mycket stark stilskillnad mellan de två formerna; det hade tydligen varit nödvändigt att normalisera uppförandet, för att det skulle kunna gå in på viss tid och inom vissa musiktakter vid uppförandet på operan. Det var nödvändigt, men det hade förändrat hela karaktären!

Ibland dessa via scenen förvärvade och starkt omstiliserade folkdanser få vi skilja på två grupper, såvitt jag nu kan se det. Bland de danser, som Philochoros hade till förfogande från teatertraditionen — och det blev dem, som föreningen byggde på — finna vi kontradanser av typen frykdalspolskan och polskor av typen jössehäradspolskan. Där finns ett visst folkligt ursprung, visserligen med stark omstilisering, men med stöd i äkta tradition. Men så finns det även danser av oviss härkomst, oviss, för det första därför att vi sakna varje spår av dem på annat håll. Jag nämner daldansen och vingåkersdansen för att taga ett par av de förnämsta. Det saknas varje spår av dessa danser utom hos Philochoros och dess företrädare. Här och var i litteraturen finns visserligen daldansen nämnd, men det får inte vilseleda oss. De beskrivningar, mycket fåtaliga, som vi ha av »daldansen», ge oss en dans av helt annat kynne och de melodier, som äro anknutna till »daldansen» äro helt andra än den melodi, som Philochoros' kända och uppskattade daldans äger. Dessutom sakna dessa danser i sin stil varje anknytning till någon känd typ av svenska folkliga danser. De utgöra en grupp för sig, en fullkomligt ny art, indelade i turer som kontradanser men utan några av kontradansernas typiska turer. Daldansen upplöses i en rad av polskedanser med mellanstick, som inte äro något annat än positionsförändringar, utförda på viss musikalisk tid, alltså just något som är utmärkande för den klassiska baletten. Den konstfulla exercis, som sålunda utmärker daldansen och vingåkersdansen, saknas i övrig svensk folkdanstradition.

Jag kan inte neka mig nöjet, att ehuru kanske en och annan av åhörarna hört eller sett det förut, läsa upp det första omnämnande av den nu brukliga daldansen, som jag kunnat hitta i litteraturen. I »Illustrerad Tidning» för 1858 nämnas några barnbaletter, som Selinder gav på Ladugårdslands-teatern i Stockholm. Det finns också en förtjusande illustration i tidningen. Beskrivningen lyder så: »De flesta av våra läsare och läsarinnor erinra sig säkerligen Böttigers trefliga National-

divertissement — — — hvilket bestod af omvexlande kupletter och Nationaldanser, de senare utmärkt väl ordnade eller komponerade af dåvarande balettmästaren hr. Selinder. Det är några af dessa scener samme hr Selinder ånyo låtit upplefva på Ladugårdslandsteatern — — — Synnerligen har man fäst uppmärksamheten vid och egnat största bifallet åt den s. k. *Dalkarlsdansen* hvilken utföres af lille Robert Sjöblom och lilla Mina Pettersson.» Daldansen var sålunda den gången en solodans utförd av lille Robert Sjöblom och lilla Mina Pettersson.

Det är denna teatraliska folkdans jag i första hand åsyftar, när jag påstår, att det i Philochoros tradition finns danser av *mycket oviss härstamning*.

Vidare nyskapades eller omstiliserades materialet rätt friskt både under Philochoros' första 10 år och under »Folkdansens Vänner» första tid. Detta är kanske ett ganska fräckt och djärvt uttalande, men jag är beredd att bevisa vad jag påstår — visserligen inte utförligt. Men jag skall för ett sådant fall anföra några ord av en synnerligen välkänd författare vars namn jag inte har rättighet att nämna, men som skrivit följande redogörelse angående gotlandskadriljens uppkomst:

»Gotlandskadriljen sådan den dansats i Philochoros och Svenska Folkdansens vänner framfördes första gången offentligt på våren 1893. Gotlands nation skulle på Upsala teater ha ett spex, och i programmet ville man ha in så mycket nationellt som möjligt. En landsman, som brukar roa oss med sina fiollåtar, erinrade sig musiken till Gotlandskadriljen, och några nationskamrater sekunderade honom, då det gällde att få fram turerna i dansen. Det var mycket brått, och några kontrollerande upplysningar hemifrån hann man ej skaffa. Med hjälp av några tränade philochorister stiliserades en del av de moment, som endast dunkelt föresvävade oss. Så fingo vi en passabel dans, som gjorde sig utmärkt på programmet och med sin lekande grace väckte livligt bifall. Philochoros upptog den också genast och lancerade den samma sommar på sin turné i södra Sverige. På den vägen gick dansen in i det svenska medvetandet. Då jag sedermera kom hem till Gotland och återsåg den riktiga kadriljen, märkte jag förvanskningarna. Vid ett besök i Folkdansens vänner något år efteråt, tog jag mig friheten söka rätta en del — men avspisades överlägset med upplysningen, att Philochoros varit läromästare. Jag ansåg det ändamålslost att explicera dansens tillkomsthistoria och min roll därvidlag, utan lät mig nöja. Jag visste ju också, att den på Gotland hade varianter och vågade ej taga ansvaret för nya modifikationerna. Så kommo bristerna att för all framtid vidlåda dansen, tack vare den omständigheten, att ingen prövo-

tid fick förflyta mellan första försöksuppvisningen och den turné, som kastade varan ut i marknaden». — Detta är inte något alldeles enastående fall, men det är det fall, där bevisningen är mest klar. I fråga om andra fall har jag inte hunnit slutföra ett liknande detektivarbete, men jag har likväl i fråga om icke så få danser säkra spår som leda i likartad riktning.

Det är inte meningen att på något sätt anklaga de människor, som gjorde dessa förändringar. Det var ju inte fråga om något etnografiskt samlingsarbete och det kan inte vara tal om något falsarium. Philochoros ville skapa svensk stil i dansen och tog det som dansades på svensk scen och i svenska hem. Att begära, att föreningens representeranter skulle lägga någon vetenskaplig synpunkt på sitt val vore orimligt, så som de sågo på sin uppgift. Men vad skall man nu rekommendera åt hembygdsrörelsen att göra åt folkdanserna? Jag skall fatta mig kort och i punkter. De utgöra resultatet av de praktiska uppgifter, som jag ställts inför och jag kommit till under det dagliga arbetet på Skansen.

1) Bibehåll all äkta tradition. Inför framför allt *folklekarna* på folkdansprogrammen och öva sångdanser (med tonvikt på sång), ty de innehålla mycket av den äldsta och ädlaste traditionen.

2) Bibehåll även den vackra, om än till sitt ursprung ej oblandat folkliga, från scenen övertagna traditionen.

3) Utmönstra endast de sämsta, de mest teatraliska och säkert i sen tid, utan konstnärlig smak sammansatta danserna, exempelvis fjällnåspolskan och gotlandskadriljen, vilken senare kan ersättas med äkta dylik, som ännu lever kvar på Gotland.

4) Sök — och detta är en viktig punkt — efter flera äkta danser. Det finns många sådana i Skåne, Halland, Värmland, Dalarna, Hälsingland och Jämtland för att nämna några landskap. Danserna behöva inte innehålla någon stor märkvärdighet. Sök få tag i de genomsnittliga lokala typer av enkla danser som verkligen varit populära i bygderna. Nordiska Museet har, ehuru föga tid ägnats åt saken, på senare år tagit upp bortåt ett trettiotal sådana danser; vi ha fotograferat dem på film och låtit uppteckna musiken. Det går an att lära sig efter dessa förebilder. Det har också funnits lokala samlare. Nils Andersson gjorde på sin tid en utmärkt samling skånska danser och dessa upptogs av fru Gerda Runnquist-Jakobson vid Tomelilla folkhögskola, som arbetade med dessa saker för några år sedan. Skolans folkdanslag dansade bortåt sexton skånska danser, upptecknade av Nils Andersson, och kompletterade genom fru Jakobsons egna undersökningar. De äro dan-

ser med typisk landskapskaraktär och utgöra ett verkligt roligt program, det bästa program, som något hembygds-gille eller någon hembygdsförening kunde ha önskat sig. Motsvarande har också presterats av ett sådant danslag som Jössehäringarna under konstsmeden Lars Holmströms ledning i Arvika. Han har tagit reda på en rad förut okända eller föga kända värmländska danser och laget kan nu glädja Värmland med att dansa hembygds gamla danser på ett ypperligt sätt. Det är nödvändigt, att hembygdsrörelsen överallt tager hand om detta insamlingsarbete och gör det till en sak av första ordningen. Var och en i sin stad bör göra det, varhelst det finns folk, som kan spela och dansa, ty därigenom har man skaffat sig ett ypperligt programnummer på alla hembygdsfester, skaffat sig något, som bildar en verklig föreningslänk mellan hembygds-gårdarna och folket, något som alla förstå att uppskatta i hembygdsarbetet.

5) Bibehåll Philochoros' stil i de från Philochoros övertagna danserna. Försök inte på fri hand komponera »bondstil» på de danser, om vilkas ursprung hos bönderna vi ingenting veta. Philochoros' danser äro inte kända som bonddanser. Det tjänar inte något till att förstöra den vackra »lingska» stil de ha. Fantisera inte fritt. Man skall över huvud inte fantisera, då man sysslar med folktradition.

6) Bibehåll stilen i de nyfunna, på omedelbar folktradition byggande danserna just såsom den var, då de påträffades och gör det med största trohet i alla avseenden, särskilt i avseende på allt det som är själva själen, innehållet i en dans, och ger den dess lokala karaktär. Karaktären hos en dans uttryckes ofta bara i tempot och plastiken. Den skånska kadriljen och hallandskadriljen ha i stort sett samma rörelser och turer, men den skånska kadriljen är sprittande och slängig, den halländska åter är värdig och gravitetisk. Det var Sydhallands pampiga betpatroner som dansade den. Det var något helt annat än den skånska byungdomens uppsluppna lek. Det är en helt annan stil på huppleken i Floda än på leksandslåten i Leksand, liksom det är ett helt olika folkkyne i de båda socknarna.

Framför allt — och detta är mitt sista önskemål i det här avseendet:

7) Gör folkdanserna till ett nöje, ej till uppvisning. *Uppvisningssyftet* vill ofta kväva glädjen. Laga så, att man främst dansar bygdens egna danser på eget sätt i egen dräkt om det finns någon och på den egna hembygds-gården. Det är idealet. Vi på Skansen ha nu vårt eget traditionella sätt, som vi ämna hålla på, därför att det är gammal Skansen-tradition: att låta folk i olika dräkter från hela Sverige bilda ett blandat danslag som dansar alla olika bygders danser. Men kunde vi dessutom

på vissa landskapsdagar uppföra danser från en viss socken eller härad eller från ett visst landskap i dess dräkt och med hela dess karaktär, anser jag att vi skulle kunna göra mycken nytta med det. För hembygdsföreningarna ligger saken mycket enklare till. Där kan man redan nu lägga an på, att på sin egen hembygds danstradition skapa ett för hembygdsföreningen eller hembygdsgården specifikt och livligt uppskattat föreningsband mellan bygdens bästa ungdom och hembygdsvården. Låt det inte bli en uppvisning utan en allmän dans, icke något konststycke, utan äkta, levande, frisk tradition, i vilken alla känna sig delaktiga. Alla kunna inte dansa vingåkerspolska eller skrålåt eller daldans. Av det jag sagt om dessa danser förstå de närvarande att man skall vara halvt balettskolad eller åtminstone mycket tränad för att kunna dansa så fint, som dessa danser fordra. Ty de äro konstverk. Men så gott som varje frisk ung människa kan dansa hambo, snurrebock, bakmes, leksandslåt eller hupplek, många också skånsk kadrilj eller gammal jössehäradspolska. Alla kunna leka ringlekar, om de få klart för sig, att det är roligt och vackert. Exercis och drill är bra, då det skall vara uppvisning, men den levande folkdansen måste ha ett friare och mera omedelbart kynne.

S Ä T E R D A L E N

Av Länsarkitekt *Magnus Dahlander*, Säter

SKALL Säterdalen med dess brusande fors kunna bevaras som naturminnesmärke eller måste den offras åt tidens gudar? Detta är frågan, som den sistförflutna veckan sysselsatt oss, som bygga och bo i och kring det lilla Säter och dess sköna dal, vår hembygds kostligaste smycke. Ett allmänt möte har på hembygdsföreningens inbjudan hållits söndagen den 15 dennes, då frågan dryftats under borgmästare Gustav Winqvists ordförandeskap. Till mötet hade inbjudits som talare bland andra, vår uppskattade kännare och vårdare av Sveriges natur, professor Rutger Sernander samt sekreteraren i Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbund rådman Karl Trotzig, advokaten Th. Sylwan och elektroingenjören Ove Mogensen. Samtliga framhöllo dalens stora värde som naturminnesmärke. Här fingo också vi göra vår röst hörd och ha sedan förnummit ekon från många håll i landet, men som vanligt också några missljud.

Som initiativtagare till föreningens aktion beder jag att få redogöra för dess innebörd, särskilt som gensagorna ha blivit missvisande. Det torde för varje objektiv bedömare stå klart, att Säterdalen är en geologisk formation av stort intresse och med sin rika växtvärld och tjuusande skönhet av den art, att ett förgripande på dess vitala delar måste anses oförsvarligt. Jag tillåter mig att beträffande dalens beskaffenhet återge en beskrivning hämtad ur en broschyr om Säter:

»Ljusterån har skurit genom en platå av lös mjälsand ända ned till 50 meter under platåranden. Utskärningen har börjat uppe i staden och härifrån kastar sig ån utför berggrunden i små avsatser ned i dalen, där den slutligen i sävligt mak flyter fram i dalens botten till nästa vattenfall i Sördalen. Vattenfallen och de med yppigaste växtlighet prydda stränderna och dalsluttningarna bilda tavlor av enastående romantisk fågring, aldrig enahanda utan ständigt växlande vid varje ny krök av dalgången. Säterdalen eller Ljusterådalen, som den i fortsättningen också kallas, är c:a en halv mil lång med en mängd sido-

förgreningar med lika intressanta och vackra naturformationer som den egentliga Säterdalen. Enligt professor A. G. Högbom har Dalälvens fåra före istiden framgått i sydostlig riktning förbi Säter mellan Kullsveden och Bispbergs Klack. En avsevärd del av den nuvarande Säterdalen består alltså av Dalälvens gamla floddal. Denna fylldes under inlandsisens avsmältning med lösa jordlager, och dessa, jämte en pågående landhöjning i passet mellan Kullsveden och Klacken, tvungo älven att söka sig en ny fåra nordost om Klacken. Ljusterån har sedan dess utfört ett jättelikt skulpturarbete, som tagit form i dessa dalgångar.»

Professor Rutger Sernander har upprepade gånger och senast vid ovannämnda möte dragit sin lans för dalen. Han inledde sitt anförande vid söndagens möte med följande:

»Då resenären och författaren Otto von Unge för hundra år sedan skildrade sina intryck från Säter, fällde han yttrandet, att Säterdalen är 'mera värd än alla stadens privilegier'. En senare tid torde ej vilja jäva detta omdöme, och dock har Säter i sin utveckling med de av Gustaf II Adolf och hans dotter givna stadsprivilegierna som en springande punkt ett stycke svensk historia av allra största intresse. Men för säterborna och för hela Sverige förresten är dock 'Dalen' det förnämsta av allt.

Där ligger denna underbara dal alldeles invid oss, kär för oss alla. Det är Dalälvens urgamla fåra, som här gick fram, innan istiden utfyllde den med sina mäktiga bildningar, men vilka sedermera utskurits av Ljusterån i de fantastiskt formade raviner, som vi så väl känna.

Och vilken växtvärld frodas ej i dessa raviner! Minnen gå till våren, då marken lyser som snö av vitsippornas tusental och gula av sagans fina, spröda guldpudra. De gå till pingsttidens ljusa dagar, då luften står full av doft från hägg och liljekonvalj.

Där nere i dalens djup rinner Ljusterån fram i slingrande serpentin mellan branta av ljus mjuna och sand uppbyggda stränder, där de vitstammade björkarna resa sig till hisnande höjd och där granen sätter årsringar så breda, som kanske aldrig på något annat ställe i vårt land».

Att dalen är vida berömd för sin skönhet torde vara allom bekant. Otaliga äro också de skaror, som hit vallfärda. Skalderna ha besjungit dess fägring och för dem, som likt mig ha våra tidigaste och ljusaste barndomsminnen knutna till Säterdalen, är och förblir varje åtgärd, som hotar dess fägring och stör dess trolska värld ett helgerån.

Ej underligt då, att vi slå vakt om dalen, när det plötsligt står klart för oss, att Bispbergbolaget äger full laglig rätt att tappa blodet ur dess

Blick över dalen från Skjutarkröken.

ådror, ty det är vad man ämnar göra. Man ämnar enligt uppgifter, som jag direkt hämtat hos konstruktören, anlägga en kraftstation i dalbotten, dit vattnet skulle föras i tub från bron, där kungsvägen uppåt Dalarna skär Ljusterån, vidare snett över ån genom ett stadens parkområde förbi det vackra Kvarnfallet och ned till den gamla Spiksmedjedammen. Härigenom skulle ej allenast motsvarande sträcka av ån, utan även en av dess armar i deltat i dalbotten torrläggas. Men ej nog därmed. Med nödvändighet kommer dalens mångbesjungna flora och fågellivet där att skadas. Detta torde också alla inse, ja, även våra vedersakare. Staden har till en början bestritt Kvarnfallets utnyttjande, men tyvärr gått med på att, om detta icke kunde förhindras, utbygga även de övre fallen — i strid mot hembygdsintresset.

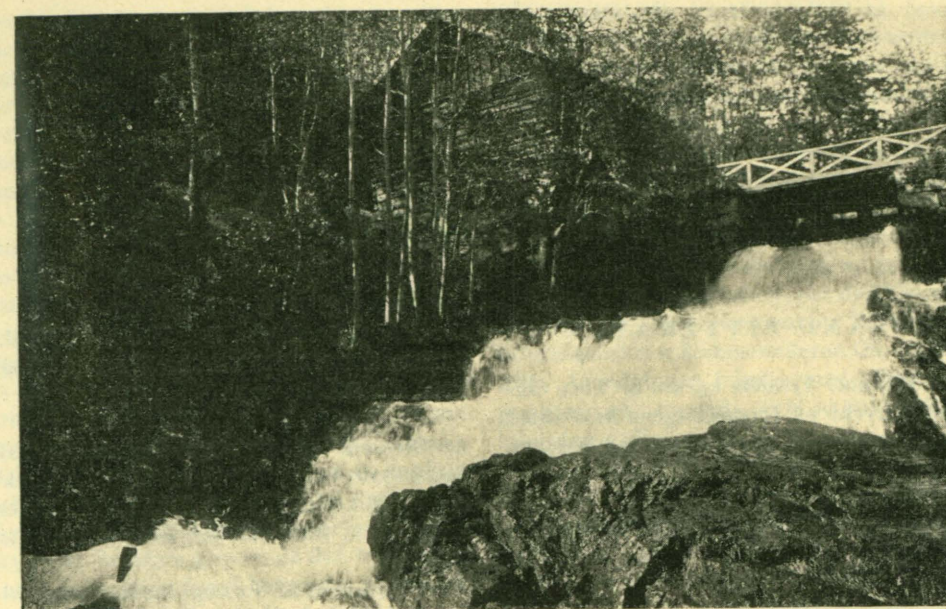
Det är först nu, som detta intresse kommit fullt tillsynes genom tredje parts ingripande. Som företrädare för denna tredje part, erkänd redan i vattenlagens 2 kap. 3 §, och med stöd av sina stadgar har Hembygdsföreningen ansett sig pliktig att beivra saken. Nämda paragraf säger nämligen att »där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- och växtvärld är att befara, må byggnad, ändå att nyttan uppgår till värde, som ovan sagts, icke ske».

Att uppgiften hör hembygdsvården legitimt till kan väl ingen förneka, och dock ha vi av våra vedersakare fått allehanda glåpord. Senast har kapten Sten Edholm, en av konstruktörerna, i en artikel i Svenska Dagbladet den 19 februari gjort sig lustig över att man »mobiliserat hembygdsgardet, som i Dalarna ligger i ständig alarmberedskap, till att börja en ny daldans med pukor och trumpeter». Han misstager sig både när han påstår, att det är staden, som satt dansen igång och insinuerar, att det finns andra motiv än hembygdsintresset.

Jag är viss om, att de sakliga synpunkter, som lugnt och värdigt, men kraftigt framfördes vid mötet skola vinna förståelse av hela vårt folk och särskilt av hembygdsvårdens vänner och utövare.

Om tiden medgivit, hade vi vädjat även till Samfundet för Hembygdsvård, liksom vi gjort till Svenska Naturskyddsföreningen och Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbund, en vädjan att stå oss bi i vår ojämna kamp. Vi ha föga hopp om en ändring i domstolens utslag, men vi tro, att med förstående för den fara, som hotar Säterdalen, skall också räddningen komma.

Kanske enda möjligheten till sist är, att Säterdalen göres till nationalpark, till reservat. Att lägga den under stadsplan som park hade

Kvarnfallet.

tidigare varit möjligt och vida enklare att genomföra, men detta mitt förslag, som väcktes för åtskilliga år sedan, avvisades. Den vägen är nu stängd.

Mötet antog en resolution av följande lydelse:

»Medborgare i Sätters stad och socken, samlade till överläggning med anledning av planerad utbyggnad av vattenfallen i Säterdalen, inlägga härmed en kraftig gensaga mot en dylik åtgärd, varigenom det vackra Kvarnfallet, stora delar av Ljusteråns huvudlopp och hela dess ena förgrening i dalen torrläggas.

Säterdalen utgör genom sin geologiska formation, sin växtvärld och naturskönhet en tillgång av största värde ej allenast för Säter utan även för hela vårt land, en tillgång, som hittills icke tillfullo bevakats från samhällets sida.

Det är mötets övertygelse, att, då betingelserna för dalens bestånd med planens genomförande enligt uppgjort förslag undanryckas och dess formation och flora därigenom lida obotlig skada, varje åtgärd med ovannämnda verkningar borde förekommas såsom stridande mot stadens, länets och landets berättigade intresse».

LITTERATUR

INSÄND LITTERATUR

ALM, HENRIK: *Vendels kyrka*. En kort vägledning tryckt på församlingens bekostnad till återinvigningen 2:dra adventsöndagen 1930. Uppsala 1930.

ANDERSSON, JOHN: *Boken om Kind*. Mariestad 1930.

Förr och nu i Östergötland. Anteckningar och meddelanden om släkt- och personhistoria, litteratur, konst, konstindustri, kulturutveckling, hembygdsvård samt timade händelser och förhållanden. Utg. från Berga minnespark och personhistoriska museum av dessa samlingars ägare ANTON RIDDERSTAD. Årg. 1. Linköping 1930.

QUIST, AXEL: *Ösmo*. En Södertörnsförsamlings historia omfattande Ösmo socken och Nynäshamns köping. Del 1. o. 2. Stockholm 1930.

Svenska kulturbilder. Del V och VI. Red.: SIGURD ERIXON och SIGURD WALLIN. Skoglund, Stockholm 1930.

Architekten. Meddelelser fra Akademisk Arkitektforening. Tidsskrift for Architektur og dekorativ Kunst. Red.: STEN EILER RASMUSSEN. Bind XXXII. København 1930.

Ariel. Tidskrift för folkligt studie- och bildningsarbete. Red.: JUSTUS ELGESKOG. 10. Årg. Stockholm 1930.

Bayerischer Heimatschutz. Zeitschrift des bayerischen Landesvereins für Heimatschutz. Verein für Volkskunst u. Volkskunde in München. 26. Jahrg. München 1930.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria utg. av Södermanlands fornminnesförening. XXIV. Red.: KARL K:SON LEIJONHUFVUD. Oskar Erikssons bokhandel, Strängnäs 1930.

MEDDELANDEN

RESERVATFÖRGAMLASTOCKHOLMSHUS. Ett viktigt led i Skönhetsrådets arbete för att rädda det gamla Stockholm undan förgängelsen har varit dess strävanden att få vissa representativa partier av stadens äldre bebyggelse avsatta som kulturhisto-

riska reservat. Vid upprepade tillfällen ha skrivelser i frågan avlåtits till fastighets- och stadsplanenämnderna samt andra underlydande organ, men trots att redan 1928 en detaljerad plan utarbetades för två reservat på söder har ännu icke någon definitiv

lösning framkommit. Skönhetsrådet har därför riktat en allvarlig vädjan till stadskollegiet att snarast möjligt vidtaga åtgärder för reservatfrågans lösning och framlägga förslag i saken till stadsfullmäktige, och man motiverar nödvändigheten av skyndsamt med att påvisa hurusom beståndet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Stockholm minskas med oerhörd hastighet. En förteckning över dylika byggnader har nämligen upprättats, vilken visar, att av de inom stadens planlagda område upptagna byggnaderna revos 1928 19 stycken, 1929 33 stycken samt 1930 ungefär lika många som 1929. Det är fara värt, anser rådet, att inom en mycket kort tid alla mer karaktäristiska prov på den enklare borgerliga bebyggelsen i huvudstaden bli utplånade såvida inte staden genom reservat bereder skydd åt de bästa proven på den byggnadskonst, som ännu finns bevarade. Rivningsverksamheten har nämligen pågått med sådan intensitet, att numera inga andra områden än de två, som 1928 planerades som reservat, kunna tänkas komma i fråga att bevaras.

De nämnda områdena ligga, det ena mellan Folkungagatan, Kvastmakarebacken, Åsögatan och Sägaregatan, alltså inbegripande parken Åsöberget, det andra mellan Värmdögatan och Vitabergsparken. Förslaget angående dessa områdens reservande utarbetades på sin tid i samråd mellan fastighetskontoret, skönhetsrådet och stadsplanekontoret, och 1929 hemställde rådet till stadsplanenämnden om en mindre utökning av områdena, omfattande också kvarteret Bondesonens större på Vitaberget. Likaledes ville rådet att reservatområdet på Åsöberget skulle utsträckas till Kvastmakarebacken och betonade lämpligheten av att områdena från början gäves en så stor omfattning att inom dem ett tillräckligt stort antal olika äldre byggnadstyper blevo representerade, så att stadens invånare kunna få en levande föreställning om sin stads tidigare utseende.

STOCKHOLMS STADSMUSEUM. Stadskollegiet tillstyrker stadsmuseikommitténs begäran om ett anslag på 36.900 kronor till bestridande av kostnaderna för kommitténs verksamhet under 1931. Av detta belopp skulle enligt museikommitténs beräkning 10.000 kr. användas till inköp av museiföremål.

I samband med sitt anslagsäskande har stadsmuseikommittén nu framlagt en utredning av personalbehovet vid det blivande stadsmuseet, om personalens kompetens m. m. samt om årskostnaderna för museets drift. Utredningen inledes med några synpunkter på museets och skönhetsrådets inbördes ställning.

Det föreligger svårigheter att exakt uppdraga gränsen mellan de båda institutionernas verksamhetsområden, säger kommittén. Skillnaden torde bäst kunna framhåvas genom att man betonar att skönhetsrådets verksamhet bör vara rådgivande, medan museet har att utöva museal verksamhet genom att omhänderta det som på grund av utvecklingen måste försvinna ur stadens levande liv.

Som lokal för det blivande stadsmuseet har kommittén som bekant föreslagit Södra stadshuset.

Enligt museikommitténs beräkningar skulle stadsmuseets stat vid full utbyggnad av museet komma att sluta på 116,400 kr., varav 20,000 kr. skulle gå till inköp av museiföremål och cirka 51,000 kr. till personalstaten.

HEMBYGDSMUSEUM I NORRKÖPING. Norrköping saknar ännu ett kulturhistoriskt museum, men 1930 konstituerades föreningen Gamla Norrköping med uppgift att tillvarataga, vårda och utställa minnen från gångna skeden i Norrköpings och Norrköpingsbygdens utveckling. Redan vid dess konstituerande förklarade sig direktör Pehr Swartz villig att till föreningen överlåta huvudparten av sin på egendomen Djurön hopbragta samling av äldre kulturföremål

(omkring 2.000 nummer), väsentligen från föreningens verksamhetsområde. För att kunna mottaga och utställa denna samling vände sig föreningen omedelbart till stadsfullmäktige med begäran att till hembygds-museum få disponera stadens f. d. barnbördshus, uppfört 1893 och för icke länge sedan ersatt med ett nytt. Då denna ansökan, efter att ha förordats av drätselkammaren, förekom hos stadsfullmäktige strax före midsommar förra året, bordlades den för erhållande av ytterligare utredning. Orsaken var att strax förut stadens folk-skoleinspektör doktor J. Bager Sjögren i ett par artiklar i dagspressen påvisat barnbördshusets olämplighet till friluftsmuseum och i stället föreslagit upplåtandet av en liten del av det inom stadens nuvarande gränser belägna godset Lindö. Dettas från 1700-talet stammande väl bevarade manbyggnad jämte tillhörande jämnåriga flyglar samt omgivande gammal trädgård och park har med 1930 övergått i stadens ägo genom donation av herr G. Nettelbladt tilllika med ett markområde som utmärkt passar till asyl för kulturhistoriskt värdefulla byggnader, som måste flyttas för att räddas från förintelse. För att slita tvisten om de olika lokalförslagen anlätades intendenten vid Nordiska Museet Sigurd Erixon. Han ansåg, att f. d. barnbördshuset kan och bör göras om till en utmärkt lokal för »museum i vanlig mening» samt att Lindö herrgård är väl värd att bevaras och bli ett friluftsmuseum, närmast herrgårdsmuseum. Eftersom resurserna icke medgiva anordnandet av två museer har striden kommit att gälla vilken av de båda museityperna som företrädesvis bör bli normgivande vid valet mellan de båda lokalförslagen. »Gamla Norrköpings» styrelse fasthåller vid den äldre museitypen och vill därför ha barnbördshuset under det att styrelsen för stadens konstmuseum försvarar friluftsmuseet och därför förordar Lindöförslaget. Med stor spänning avvaktas det beslut, som stadsfullmäktige skola fatta i

denna för lokalfrågans lösning avgörande principfråga.

»HJULKORSET» SÅSOM SKYDD FÖR FORNMINNEN. På anmodan av riksantikvariens ombud i Tveta härad kaptenen B. Kugelberg, har Huskvarna hembygdsförening under det gångna året märkt samtliga hittills kända och inventerade fasta kulturminnesmärken inom Huskvarna stad och Hakarps socken med ett »hjul Kors» påmålats med vit oljefärg, meddelar föreningen i en till riksantikvariens överlämnad redogörelse för sina erfarenheter av denna anordning.

Föreningen säger sig vara övertygad om, att detta sätt att utmärka kulturminnesmärken i all sin enkelhet är så tillfredsställande, att det väl kan förtjäna att mera allmänt komma till användning. Flertalet av bygdens fasta fornminnen äro sådana, att blott fackmannen kan upptäcka dem i terrängen. Sedan hjulkorset anbringats och häradsfornvårdaren i ortspressen påvisat meningen med desamma, har föreningen från flera håll hört uttalanden, som visa, att allmänheten numera icke längre svävar i ovisshet om, var de fasta fornlämningarna äro belägna. Föreningen tvekar icke att som sin mening uttala, att det stegrade intresse för kulturminnesvärden i Huskvarnabygden, som kunnat förmärkas ej minst bland lantbrukarna, till icke ringa del beror på de fasta kulturminnesmärkenas märkning och på den i samband med märkningen av häradsfornvårdaren utförda upplysnings- och propagandaverksamheten.

Att allmänheten blivit mera intresserad för fornminnena, sedan hjulkorset påmålats, synes föreningen framgå även av det förhållandet, att det nu icke är ovanligt, att minnesmärkena göras till föremål för utflykter och studievandringar av bygdens befolkning. Kulturminnesmärkena ha efter märkningen på ett helt annat sätt, än tidigare varit fallet, blivit bygdebefolkningens egendom och alltmera kommit att omfattas

av innevånarnas intresse och kärlek. Märket kan ingalunda anses missprydande, om det påmålas med icke alltför tjock färg och ej göres för stort. Om man dessutom icke placerar märket på själva fornminnet, utan om möjligt på någon sten eller berg-håll i dess omedelbara närhet, behöver icke något av minnesmärkets stämningvärde gå förlorat. Det förefaller föreningen, som om en allmän märkning av landets många fasta kulturminnesmärken icke kunde komma till stånd, om man icke går in för märkning genom påmålning, den ur ekonomisk synpunkt enda realiserbara möjligheten.

I en svarsskrivelse till föreningen uttalar riksantikvariens sitt intresse för kapten Kugelbergs förslag om »hjul Kors» som skydd för våra fasta fornlämningar». Förslaget innehåller synnerligen beaktansvärda synpunkter, vilka riksantikvariens säger sig givetvis komma att upptaga till prövning. Intill dess så skett, önskar riksantikvariens emellertid ej uttala något generellt omdöme om metodens användbarhet vid vården av landets fasta fornlämningar.

DE GOTLÄNDSKA RAUKARNA FRIDLYSAS. Raukarna, det gotländska namnet på dessa underliga stenformationer, som havets svall under årtusenden mejslat ut i strandens kalkklippor, skola nu fridlysas, så att de icke en vacker dag äro förvandlade till kalk eller cement. En kungörelse därom har den 6. januari 1931 utfärdats av Kungl. Maj:ts befallningshavande, och bestämmer densamma:

På därom av kungl. vetenskapsakademien gjord framställning har Kungl. Maj:ts befallningshavande enligt beslut den 31 december 1930 aktat skäligt att, med stöd av 6 par. lagen angående naturminnesmärkenas fredande den 25 juni 1909, förklara följande raukar och raukorna för fridlysta naturminnesmärken, nämligen:

1:o) ett raukområde om cirka 225 meters längd utmed östra sidan av Klinteklinten i Boge socken;

2:o) ett raukområde om cirka 700 meters längd vid Lergravsviken i Rute socken;

3:o) ett raukområde utanför stranden väster om »Gamla hamnen» vid Lauters gård i Fårö socken;

4:o) ett raukområde om cirka 3,8 km:s längd utefter stranden mellan Helligdomens fiskläge i norr och Lutterhorn i söder, allt i Fårö socken;

5:o) en enstaka rauk, belägen invid vägen till Lickershamn å mark tillhörande fastigheten 1:64 mantal Grausne ¹¹² i Stenkyrka socken; samt

6:o) ett raukområde om c:a 300 meters längd och 100 meters bredd å östra sidan av ön Asunden (Asundsholme n:r 1) i Ot-hems socken.

Fridlysningen innefattar icke endast själva raukarna utan även berggrunden i övrigt och de stenblock, som befinna sig inom de fridlysta områdena.

Vid områdena hava uppsatts gjutjärns-tavlor med inskriptionen »Naturskyddat raukområde, Fridlyst enligt lag» samt med infällda kartskitser, å vilka de respektive områdena utmärkts med röd färg.

HEMBYGDSPÖRBUND FÖR VÄSTER-GÖTLAND. Den 19. december hölls i Falköping under ordförandeskap av landshövding Ekman ett möte, vars uppgift var att besluta om en sammanslutning av provin-sens fornminnes- och hembygdsföreningar. Till mötet hade samlats ett 50-tal representerer för dessa föreningar och andra för frågan intresserade.

Sedan ordföranden redogjort för mötets syfte lämnade intendent Sanfrid Welin, Skara, en orientering över sammanslutningar av ovan antydda art i andra delar av landet och de syften, varpå dessa äro byggda. Då intendent Welin ej ansåg något av dessa system vara lämpligt för Väster-götland angav han de riktlinjer, efter vilka ett dylikt förbund inom landskapet bör arbeta och föredrog det förslag till stadgar han utarbetat i samråd med några andra sakkunniga och för saken intresserade personer.

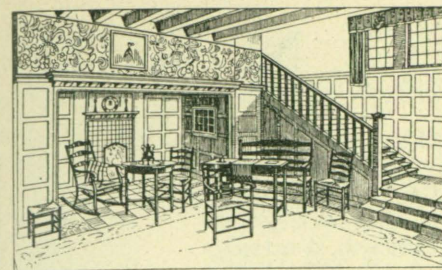
Ur intendent Welins redogörelse må följande anföras:

Föreningarna inom Västergötland ha hittills arbetat var för sig och gått fram på sina egna vägar, men det har varit på tal att söka sammansluta dessa till ett gemensamt förbund för hela landskapet. Man har menat, att Västergötlands fornminnesförening borde ta initiativet till denna sammanslutning, men då den inte velat utöva något som helst »tryck», har den ställt sig i avvaktan på att någon eller några av de smärre föreningarna skulle gå i spetsen. Det är givetvis de små föreningarna, som ha den största fördelen av en sådan sammanslutning. Nu har från Flundrebygdens fornminnesförening kommit förslag om bildande av ett »Västergötlands hembygdsförbund» och Västergötlands fornminnesförening har velat gå dess önsknings till mötes.

I ett sådant förbund kunna gamla och nya föreningar, stora och små samla sig i ett gemensamt arbete, utan att de därför behöva utöva något tryck på varandra. Respektive föreningar få sköta sig själva, ha sin egen ekonomi o. s. v. Det nya förbundets uppgift skall vara att ge uppslag, råd och stöd åt de enskilda föreningarna, och när det gäller bildandet av nya sådana, kan förbundet vara till god hjälp. I ett dylikt förbund finnes möjlighet att t. ex. anställa en konsulent som kan bispringa de smärre föreningarna med råd och upplysningar. Sådant arbete som fotografering av gårdar, uppteckning av folkmål, utövning av spelmansmusik och uppteckning av sådan, förteckning över natur- och kulturminnesmärken m. m., kan således av förbundet främjas, och när det gäller konservering av museiföremål, varmed det i allmänhet är mycket illa beställt, kan förbundet göra sin värdefulla insats. Mycket av detta arbete kan av föreningarna själva utföras, om de blott få råd och anvisningar. Vidare kan förbundet stävja en ogynnsam

konkurrens mellan de enskilda föreningarna. Vid auktioner t. ex. kan hända, att representanter för flera olika föreningar i vitt skilda delar av landskapet komma till stades, var och en angelägen om att rikta sitt eget museum. På så sätt kan föremål, som äro typiska för en viss ort, hamna i ett museum i en ort, där det inte alls har någon tradition, och ett annat museum, för vilket föremålet ifråga bättre skulle passa, går kanske miste om det. Även kan förbundet hindra en sådan åtgärd som t. ex. att en stuga från en annan trakt uppsattes som »hembygdsstuga», och denna stuga kanske inte alls är typisk för den ort, den skall representera. Dylikt kan vara mycket missvisande. Således, det nya förbundet kan få en stor och betydelsefull uppgift att fylla, och dess organisation bör kunna växa allt starkare genom de erfarenheter, som komma att göras.

Sedan mötet antagit det framlagda stadgeförslaget företogs val av styrelse, som skulle bestå av 12 ledamöter och 6 suppleanter, hälften av vardera gruppen representerande var sitt län, och fick styrelsen följande sammansättning: landshövding Ekman, landshövding von Sneidern, museiintendent Sanfrid Welin, Skara, tandläkare E. Magnusson, Falköping, kyrkoherde R. Lannér, Hassle, friherre P. G. A. Klingspor, Skövde, redaktör A. Blomberg, Ugglum, disponent F. Brusewitz, Limmared, d:r K. G. Cedergren, Vänersborg, d:r G. Blomgren, Borås, länsarkitekt A. Berglund, Skövde, och järnvägstjänstemannen G. Lundén, Trollhättan. Styrelsen utsåg till ordförande landshövding Ekman och till vice ordförande landshövding von Sneidern. Som sekreterare anställdes läroverksadjunkten A. T. Essén, Skara. Ett arbetsutskott om fyra personer tillsattes, och i detta invaldes museiintendenten Sanfrid Welin, Skara och läroverksadjunkten A. T. Essén, Skara, samt länsarkitekten Allan Berglund och friherre P. G. A. Klingspor, Skövde.

G E M L A S

möbler med sjögräs-
och rottingflätade sitsar

REKOMMENDERAS

Fråga efter dem i närmaste
möbelaffär

GEMLA FABRIKERS AKTIEBOLAG

Tel. 12

D I Ö

Tel. 12

GAMLA ÅRGÅNGAR

av

TIDSKRIFT

FÖR

HEMBYGD SVÅRD

pris Kr. 8: — per årgång

för medlemmar Kr. 5: —

Första årgången utsåld.

Lösa häften för komplettering
i mån av tillgång Kr. 1:50.

Rekvisioner ställas till

SAMFUNDET FÖR HEMBYGD SVÅRD

Grönegatan 14

LUND

Löfvenskiöldska Resestipendiet,

stort 2,400 kronor kungöres härmed till ansökan ledigt. Stipendiet är avsett för studium, å utrikes eller inrikes orter, av ändamålsenliga och för smakfull enkelhet utmärkta samt helst för mindre jordbruk avsedda lantmannabyggnader.

Sökande till stipendiet skall vara svensk undersåte, skall hava genomgått läroanstalt, där undervisning meddelats honom i byggnadskonst, eller kunna förete intyg av sakkunnig person, att han på annat sätt inhämtat däremot svarande kunskaper; han skall ock hava under minst sex månader praktiskt deltagit i nyuppförande eller reparerande av lantmannabyggnader och deras inredande samt besitta erforderlig ritförmåga ävensom, om stipendiet sökes för resa utom de skandinaviska länderna jämte Finland, äga nödig språkkunskap.

Den som blivit till stipendiat utsedd, skall senast inom utgången av detta år antråda resan, å vilken han under en tid av två månader bör uppehålla sig i och för det avsedda ändamålet. Fullständig, av erforderliga teckningar åtföljd reseberättelse skall avgivas inom fyra månader efter avslutad resa.

Ansökan, åtföljd av prästbetyg och intyg till styrkande av behörighet, ingives före kl. 2 e. m. den 31 mars innevarande år till Kungl. Lantbruksakademiens Förvaltningskommitté, Mästersamuelsgatan 47, Stockholm 1.

Stockholm den 22 januari 1931.

Kungl. Lantbruksakademiens
Förvaltningskommitté.

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor Helge Kjellin symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRAVVÅRDSRITNINGAR

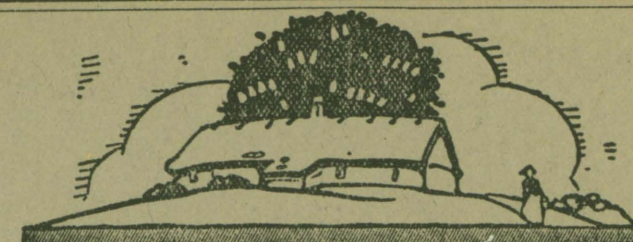
Arbetsritningar i naturlig storlek till de i GRAVKONST reproducerade nykomponerade gravvårdarna tillhandahållas genom Samfundets expedition till ett pris av kr. 3: 50 per styck, vartill kommer kostnader för porto och emballage, vilket senare beräknas till självkostnadspris. Vid samtidigt köp av minst 10 ritningar lämnas 10 % rabatt.

Samfundet förmedlar även utförandet av ritningar till textanordningar, originalgravvårdar och kyrkogårdar.

Infordra anbud

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRÖNEGATAN 14, LUND

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÄNSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421. 8280
MARSELL

AKTIEBOLAGET

SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

LUND

UTFÖR ALLA SLAGS

BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SCIOPTIKONBILD SERIE:

ALLMOGEHUSET OCH VILLAN
(47 bilder)

med text av stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM
föreligger nu färdig till utlåning.

För lån av samfundets scioptikonbilder erlägger medlem av samfundet en hyra av 5 öre per bild och förevisning. Transportkostnaden betalas av låntagaren, som även är skyldig ersätta den skada, som under lånetiden uppstår å bilderna. Samtidigt med portoersättningen uttages även mot postförskott hyresavgiften för en förevisning, såvida icke vid beställningen meddelats, att bilderna skola visas flera gånger, då likvid för alla förevisningarna uttages i postförskott.

Rekvisition göres hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
Grönegatan 14 / Lund

eller

SVENSKA TURISTFÖRENINGEN
Norrandsgatan 16 / Stockholm

INNEHÅLL:

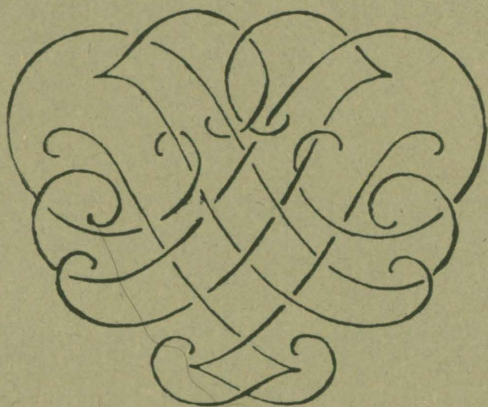
BENGT CNATTINGIUS: Hembygds museernas uppgift	1
ERNST KLEIN: Folkdanser och folklekar	9
MAGNUS DAHLANDER: Säterdalen	19
INSÄND LITTERATUR	24
MEDDELANDET	24

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

Program för Samfundets för hembygdsvård årsmöte i Skara. Se sid. 29!

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDENVÅRD

Utgiven av

Samfundet för Hembygdsvård

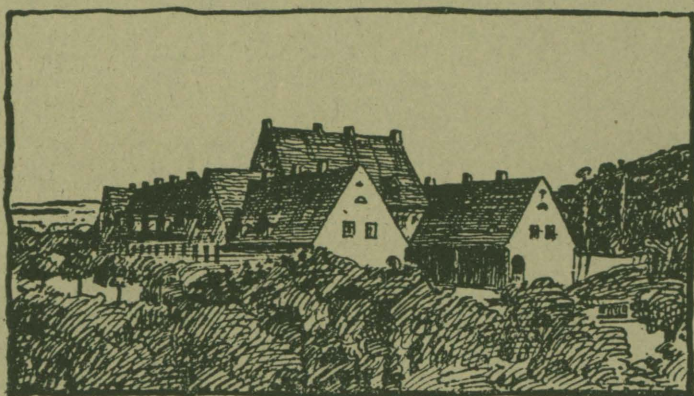
REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 12 ANDRA HÅFTE

1 9 3 1

K

Med detta häfte följer 1 st. anmälningskort

SKÅNEGÅRDEN

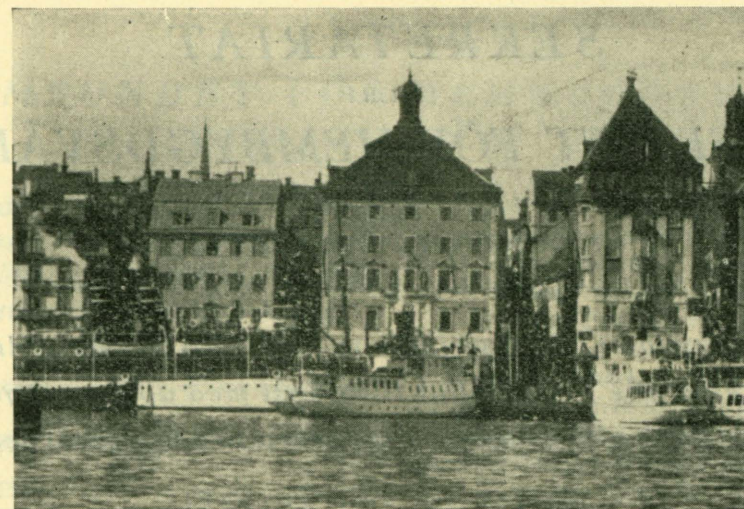
landets förnämaste hotell med storartade, vackra blomsteranläggningar och all nutida komfort. Engelska, franska och tyska talas. / Bad inom hotellet. / Rum från 6 å 7 kr. till högre pris. / Vivre i mitt emot belägna

STRANDHOTELLET

under samma regim, fröken *A. Tersmedens*. Vivre å Kr. 6: — pr dag. / Rum 4—7 kr. Musik dagligen av dir. *Hylboms* kapell.

Post- och telegramadress: SKÅNEGÅRDEN, BÅSTAD.

Säsong: 1 juni — 1 sept.

Om i slottsliknande barockstil

eller av enklare beskaftenhet — ert hus måste alltid brandförsäkras. Er egen trygghet kräver det, era långivare fordra det även. *Städernas Allmänna Brandstodsbolag*, som har sitt säte i huset Skeppsbron 20, Stockholm — det är huset mitt på bilden härövan — är en mer än 100-årig institution. Jämte mycket starka fonder har bolaget under sin långa verksamhetstid hunnit samla även en rik erfarenhet i brandförsäkring av svenska stadsfastigheter. Å de låga premierna lämnas för 10 år gamla försäkringsbelopp en särskild rabatt av intill 30 %.

Utom brandförsäkring å fastigheter meddelas — genom dotterbolagen Svitjod och Gothia — brandförsäkring å *allt slags lösegendom*, ävensom *ansvarighets-, glas-, inbrotts-, vattenledningsskade-* m. fl. försäkringar.

Huvudkontor:

S T O C K H O L M

SKEPPSBRON 20 - STRANDVÄGEN 5 B

OMBUD I STÄDER, KÖPINGAR M. M.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra
intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar
och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahems-
bolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till
egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar
till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder Kr. 25: - vävritning + blåkopia

3-4 " " 35: - d:o d:o

5-6 " " 40: - d:o d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, fler-
familjshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig
till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Samfundets för hembygdsvård, Väs-
tergötlands fornminnesförenings och
Västergötlands hembygdsförbunds
gemensamma årsmöte i Skara

17-19 juli 1931.

Lokal: Högre allm. läroverkets högtidssal.

FREDAGEN DEN 17. JULI.

Kl. 16,30 Hälsningstal av landshövding A.
EKMAN. Anförande av landshöv-
ding S. LÜBECK.

Kl. 17,00 Saga och sägen i Västergötland.
Föredrag av docent J. GÖTLIND,
Uppsala.

Kl. 18,00 Samfundets för hembygdsvård års-
mötesförhandlingar.

Samtidigt å sångsalen Västergöt-
lands fornminnesförenings årsmö-
tesförhandlingar. Därefter å samma
lokal Västergötlands hembygdsför-
bunds årsmötesförhandlingar.

Kl. 19,30 Gemensam middag å Stadshotellet.
Pris 5 kr. (smörgåsar, 3 rätter, pils-
ner, kaffe, betjäning); med madei-
ra 6,25 kr.

LÖRDAGEN DEN 18. JULI.

Kl. 10,00 Visning av domkyrkan under led-
ning av intendent S. WELIN.

Kl. 10,30 Visning av Västergötlands fornmu-
seum och fornby under ledning av
densamme.

Utfärd till Kinnekulle och Läckö.

Kl. 12,00 Avfärd från Stora torget.

Kl. 12,35 Besök vi Husaby kyrka, källa och
ruin.

Kl. 13,40 Besök vid Västerplana kyrka.

Kl. 15,10 Till Kinnekulle turisthotell. Lunch
(smörgåsbord, varmrätt, pilsner
eller läskedryck, kaffe och betjä-
ning). Pris 2,75 kr.

Kl. 15,30 Vandring till Mörkelevs grotta
och Råbäcks herresäte.

Kl. 16,30 Avresa från Råbäcks herresäte över
Lidköping till Läckö.

Kl. 17,45 Visning av Läckö slott under led-
ning av kand. K. BERG.

Kl. 18,50 Avresa från Läckö till Stola herr-
gård.

Kl. 20,15 Ankomst till Lidköping.
Gemensam supé å hotell Örnen
(smörgåsbord, varmrätt, pilsner el.
läskedryck och betjäning). Pris 3 kr.

Kl. 23,00 Avfärd från Lidköping till Skara.
Pris pr person Skara-Kinnekulle
-Läckö-Skara 6 kr. i omnibus,
7 kr. i bil.

SÖNDAGEN DEN 19. JULI.

Utfärd till Varnhem och Gud-
hem.

Kl. 10,00 Avfärd från Stora torget.

Kl. 10,20 Besök vid Axevalla ruin.

Kl. 11,10 Från Axevalla ruin över Eggby och
Höjentorp genom Valle härads
istidslandskap, »de 365 sjöarnas
bygd».

Kl. 11,40 Besök vid Varnhems klosterkyrka
under ledning av riksantikvarien
S. CURMAN.

Kl. 13,10 Beseende av Ekornavallens grav-
offer- och tingsplats.

Kl. 13,45 Besök vid Gudhems klosterruin

under ledning av amanuens ROTH samt remontdepå.

Kl. 14,30 Avfärd till Falköping.

Kl. 15,00 Middag i Falköping å Stora hotellet (smörgåsbord, varmrätt, efterrätt, pilsner eller läskedryck, kaffe och betjäning). Pris 4,50 kr.
Pris pr person Skara—Varnhem—Gudhem—Falköping 4 kr. i omnibus, 5,50 kr. i bil.

Såsom färdledare tjänstgör Västergötlands Turisttrafikförenings ombudsman, överstelöjtnanten friherre BENGT RAAB.

För dem, som därtill anmäla sig i samband med anmälan om deltagande i mötet, anordnas utflykt från Falköping till Ålleberg och gånggrifterna vid Karleby den 19 juli kl. 17,00—19,00.

Pris för denna resa inräknat i föregående.

Anmälningar om deltagande i årsmötet insändas med användande av medföljande anmälningsblankett **före den 1 juli** till Samfundets för hembygdsvård expedition, Grönegatan 14, Lund. Icke medlem betalar i deltagareavgift 3 kronor, som insändes samtidigt med anmälan, varefter deltagarkort och program tillställs vederbörande. Beställda biljetter till middag, supé och utfärd lösas i mötesbyrån, som är anordnad i Högre allmänna läroverkets sal.

Beställning av rum göres under adress *Stadshotellet, Skara*. Då inkvartering i förhyrda privatrum kan visa sig erforderlig, böra de, som önska bo å hotell, beställa rum snarast möjligt. För övriga böra rumsbeställningarna vara Stadshotellet tillhanda senast den 11 juli.

Priset på icke gemensamma måltider är å:

Stadshotellet: Kaffefrukost 2:— kr., lunch 2:— kr., Middag 2,75 kr., Supé 2,50 kr.

Järnvägshotellet: Kaffefrukost 2:— kr., Middag 2,50 kr., Supé 2,50 kr.

Stadskällaren: Lunch 2:— kr., Middag 2,50 kr., Supé 2,25 kr.

Förslag till ändring av stadgar för Samfundet för hembygdsvård.

§ 1.

Uppgift.

Samfundet för hembygdsvård, stiftat 1916, har till uppgift att främja den svenska hembygdsvården och vill i detta syfte verka för:

att natur- och kulturminnen bevaras och vårdas,

att nyanläggningar och omdaningar utföras med hänsyn till såväl landskapet och bygden som närmast omgivande natur och förutvarande anläggningar samt

att i allmänhet kunskapen om och kärleken till hembygden ökas.

§ 2.

Medlemmar.

1. I samfundet kunna som medlemmar inträda landskaps- eller länsförbund för hembygdsvård samt institutioner, kommuner och kommunala verk, föreningar och övriga sammanslutningar ävensom enskilda personer.

2. De olika medlemmarna indelas i följande grupper:

a) *korporativa medlemmar* — föreningar och övriga sammanslutningar, kommuner och kommunala verk samt centrala och lokala institutioner, däribland landskaps- eller länsförbund för hembygdsvård. Dessa erlagga en årlig avgift av minst 50 kronor, vilken avgift dock av styrelsen i undantagsfall kan nedsättas. Korporativ medlem utövar sitt medlemskap genom befullmäktigat ombud.

b) *stödjande medlemmar*, vilka erlagga en årlig avgift av minst 50 kronor eller 1.000 kronor en gång för alla.

c) *enskilda medlemmar*, vilka erlagga en årlig avgift av minst 5 kronor eller minst 100 kronor en gång för alla.

Till *hedersledamot* kan styrelsen kalla svensk man eller kvinna, som inlagt utmärkta förtjänster om hembygdsvård eller

hembygdsforskning eller i övrigt på ett verksamt sätt främjat samfundets syften.

§ 3.

Allmänna möten.

1. Samfundet avhåller allmänt årsmöte på tid och plats, som bestämmes av styrelsen. Kallelse härtill skall utfärdas minst 14 dagar förut genom i samfundets tidskrift eller i minst trenne dagliga tidningar införd annons.

2. Vid årsmöte behandlas följande ärenden:

a) styrelsens och revisorernas berättelser för näst föregående år samt ansvarsfrihet för styrelsen.

b) val av styrelse enligt § 6, mom. 1.,

c) val av revisorer och revisorssuppleanter enligt § 9.

d) ärenden, som av styrelsen upptagits å föredragningslista eller som av ombud eller medlem blivit till styrelsen minst en månad förut anmälda att förekomma.

Fråga, som icke finnes angiven å föredragningslista, upptages till behandling endast då mötet så beslutar.

Rösträtt utövas genom personlig närvaro. Röstning sker öppet, såvida ej någon av de röstande begär röstning med slutna sedlar. Vid röstning gäller enkel majoritet och äger ordföranden utslagsrösten vid lika röstetal.

3. Till extra allmänt möte kallar styrelsen, när anledning föreligger, eller då styrelserna för minst 10 i § 4 omnämnda organisationer eller 50 medlemmar därom skriftligen anhållit för avgörande av bestämt angivet ärende.

§ 4.

Ombud.

Ombud för landskaps- eller länsförbund för hembygdsvård eller med dem jämställda organisationer äga vid omröstning å allmänt möte, utom vid val av styrelse, att förfoga över 4 röster utöver den röst, som tillkommer korporativ medlem enligt § 2, mom. 2 a.

§ 5.

Ombudsmöten.

De i § 4 nämnda ombuden sammanträdas dels vid årsmöte för att utse vissa ledamöter i samfundets styrelse enligt § 6 och dels för att överlägga i frågor rörande hembygdsvårdsarbetet, då styrelsen finner lämpligt eller då styrelserna för minst 5 i § 4 omnämnda organisationer därom skriftligen anhålla för behandling av bestämt angivet ärende.

§ 6.

Styrelse.

1. Samfundets angelägenheter handhas av en styrelse med sätte i Stockholm och bestående av ordförande, vice ordförande samt ytterligare 10 ledamöter. Samtliga väljas för en tid av två år. Årsmötet utser ordförande, vice ordförande och 4 ledamöter samt ombudsmötet 4 ledamöter enligt § 4, varjämte Riksantikvarien och styrelsen för Svenska Arkitektföreningen äga utse vardera en ledamot.

2. Till styrelsesamanträde kallar ordföranden. Styrelsen är beslutsmässig, då minst sex av dess ledamöter äro närvarande. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsrösten.

3. Styrelsen åligger:

a) att verkställa allmänt mötes och ombudsmötes beslut,

b) att anställa och entlediga samfundets tjänstemän,

c) att, då styrelsen anser lämpligt, tillsätta permanenta eller tillfälliga nämnder för särskilda uppgifter,

d) att årligen före februari månads utgång till revisorerna överlämna berättelse över samfundets verksamhet under näst föregående år ävensom samfundets räkenskaper under samma tid,

e) att i övrigt som beslutande och verkställande organ leda samfundets arbete.

§ 7.

Samfundets tjänstemän.

1. Samfundets ordinarie tjänstemän äro sekreterare och skattmästare, vilka tillsätts

av styrelsen för en tid av högst fyra år.

2. Sekreteraren åligger att föra protokoll vid allmänt möte, ombudsmöte och styrelsesammanträde, sköta samfundets löpande arbete samt för övrigt utföra de uppdrag, som styrelsen överlämnar åt honom.

3. Skattmästaren åligger att uppbära medlemsavgifterna, förvalta samfundets penningmedel, uppgöra förslag till stat samt verkställa utbetalningar i överensstämmelse med styrelsens beslut.

4. Extraordinarie tjänstemän anställas av styrelsen vid behov.

5. Ordinarie och extraordinarie tjänstemäns arvoden fastställas av styrelsen.

§ 8.

Nämnder.

Av styrelsen utsedd nämnd åligger att handhava de uppgifter styrelsen överlämnar åt densamma samt att till styrelsen avgiva förslag i sådana ärenden, som falla inom nämndens verksamhetsområde och varom den ej själv kan besluta. Nämndens ordförande eller den av nämndens medlemmar han i sitt ställe förordnar, äger säte och stämma i styrelsen vid behandling av ärende som angår respektive nämnd.

§ 9.

Revisorer.

För varje arbetsår väljas tvenne revisorer jämte tvenne suppleanter. Revisorerna skola årligen innan mars månads utgång till styrelsen inkomma med revisionsberättelse, i vilken ansvarsfrihet för styrelsen till- eller avstyrkes.

§ 10.

Ändringar av samfundets stadgar.

Beslut om ändring av dessa stadgar eller om upplösning av samfundet kan fattas endast å tvenne på varandra följande allmänna möten varav ett ordinarie årsmöte och under förutsättning att ändringarna godkännas med två tredjedelars röstövertikt.

För att upptagas till behandling vid års-

möte skall förslag till ändring eller upplösning skriftligen inlämnas till styrelsen såsom i § 3, mom. 2 d föreskrives beträffande ärenden till årsmöte.

Övergångsbestämmelse.

Vid första val av styrelseledamöter enligt dessa stadgar väljes hälften endast för ett år, varvid genom lottning avgöres, vilka som först äro i tur att avgå.

Samfundets för hembygdsvård byggmästareskola i Åkarp.

Femte årskursen vid byggmästareskolan i Åkarp avslutades den 2. april. Skolan har besökts av 12 elever, varav 1 från Halland och samtliga övriga från Skåne. Fem elever ha erhållit stipendier från Kungl. Kommerskollegium å 250 kronor vardera. Dessutom ha två övriga stipendier, vilka skänkts av Skånska föreningen för byggnadskultur, till ett sammanlagt belopp av 300 kronor utdelats.

Byggmästarekurser.

Under arbetsåret 1930–31 ha, såsom förut omnämnts, trenne byggmästarekurser avhållits, nämligen i Borlänge, Molkom och Luleå. Kursen i Borlänge pågick den 1–7 december 1930 och stod under inspektion av rektor P. Envall. Såsom lärare och föreläsare tjänstgjorde länsarkitekt Magnus Dahlander, doktor Karl Erik Forsslund, läns-trädgårdsmästare R. Larsson, författaren Carl Larsson i By, skolkökslärarinnan A. Montell, rådman Carl Trotzig, arkitekt E. Werner och agronom E. Åtting. Kursen besöktes av 15 elever. Kursen i Molkom avhölls under tiden 3–13 mars 1931. Inspektor för densamma var landsfiskal F. O. Carlsson och såsom lärare tjänstgjorde samfundets ordinarie lärare vid byggmästarekurserna arkitekterna Rolf Bolin och Erik Selander. Elevantalet vid denna kurs var 18. Kursen i Luleå slutligen pågick den 18–28 mars med lika stort antal elever som i Molkom. Denna kurs stod under inspektion av rektor John A. Lydh och undervisningen sköttes av samma lärare som i Molkom.

THORHÖGD AHL

FÖDD 31 JULI 1879. DÖD 17 MAJ 1931.

THOR HÖGD AHL

IN MEMORIAM

FURORNA falla. Stortallen framför andra, Erik Axel Karlfeldt, följdes snart av en annan, visserligen av mindre mått, men en märkesman inom sitt område: Thor Högdahl, den svenska naturens och det svenska naturskyddets främste och redligaste troman, den ende som åt denna heliga sak ägnat hela sitt liv och all sin gärning.

Hans bortgång är en oersättlig förlust — just nu, när en avgörande kamp tyckes stunda eller redan pågår mellan å ena sidan importerad »uthemsk» såväl onatur som okultur, vilken hotar att skövla alla våra egna verkliga värden, och å andra sidan en livslevande hemvuxen natur och kultur, en grönskande skog på rot, ett levande land i motsats mot en fabricerad värld av glas och betong.

Han var den främste kämpen för allt levande liv i skog och mark — han kände det som ingen annan, var intim vän med varje markens och luftens och vattnets åbo. Därom vittna tillfyllest hans friska och livfulla »Naturmålningar och vildmarkssagor» (1906, motiv särskilt från skärgården och olika delar av Dalarna), hans glänsande skildring av havskungen »Gammel-Ante» och hela hans hov (»En bok om havsörnen och andra skärgårdens fåglar», 1923, med teckningar av förf.) — tyvärr alltför litet kända, men mogna och fullödiga alster ej blott av en grundlig naturkännare och forskare, utan lika mycket av en inspirerad konstnär, både diktare och målare. Och där lever ej blott naturen, utan ock den gamla bygdekulturen, i sägner och andra folkminnen — han ägnade dem också en särskild bok, »Karin — kejsarinnan, en hembygdssägen» (1910).

I »Nya Jaktboken» (1913) lade han fram de principer, som ledde hans betydelsefulla arbete såsom medlem av jaktsakkunnige, kommittén som »jämte en del jaktlagstiftningsfrågor även hade att utreda frågan om skydd för vissa sällsynta djur och fåglar»(!). Och i »Naturskydd i Sverige» (1910) gav han den första allsidiga, vidsynta och grundläggande fram-

ställningen av detta riksviktiga spørsmål, en handledning som 1925 under samma titel utkom i betydligt utvidgad form, en mönstergill, rikt illustrerad och varmt personligt färgad redogörelse, utarbetad på uppdrag av Svenska Naturskyddsföreningen.

Denna organisation ägnade han all sin kraft och tid såsom dess sekreterare alltifrån stiftelsen 1909 t. o. m. 1927 och såsom redaktör för dess med var volym allt förnämligare årsskrift »Sveriges Natur» från första årgången 1910 till den sista nu föreliggande, hans posthuma verk och hans testamente. —

Thor Högdahl — vi Dina vänner skola minnas Dig som en man, den där alltid gick sin egen väg, rakryggad kroppsligen och andligen trots motgångar och mothugg, omutlig, utan att vika en tum från vad Du ansåg vara Din plikt för sakens skull. Envis, t. o. m. enveten sade man — men det kan översättas med hängiven och försvaras med att Du ansåg Dig ha rätt. Och eftervärlden kommer att ge Dig rätt, så säkert — och kommer att till fullo uppskatta det stora arbete och det märkliga verk, Du gjort för en mycket ringa lön.

KARL-ERIK FORSSLUND.

BYGGNADSKONSTEN OCH HEMBYGDS- VÅRDEN

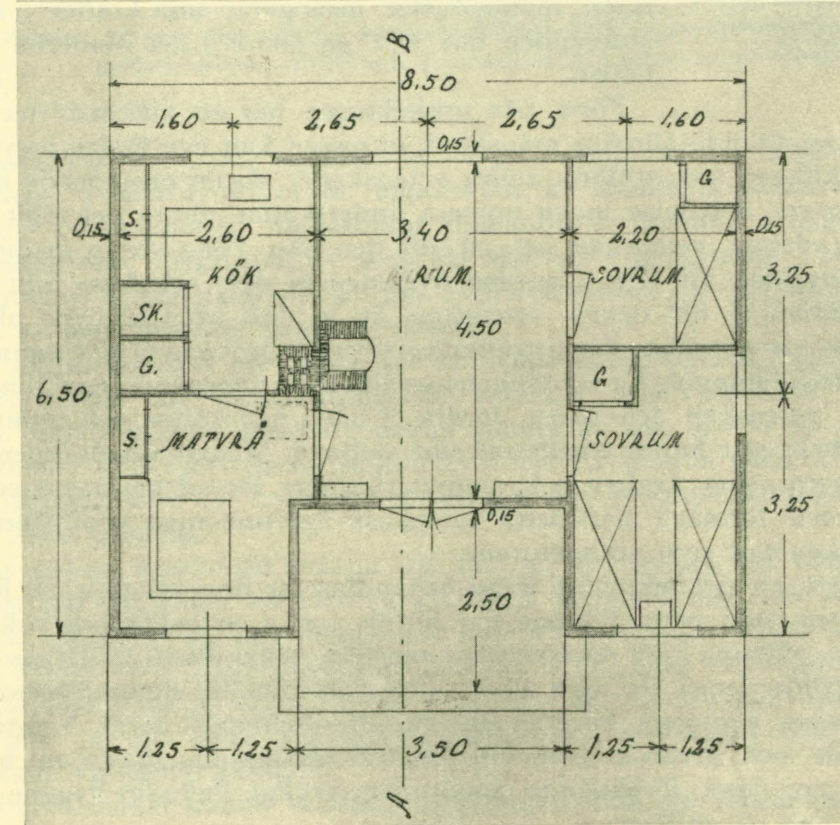
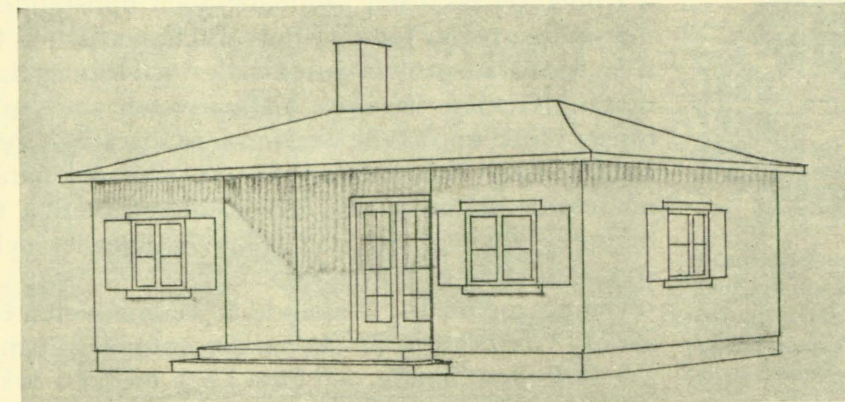
FÖREDRAG VID SVENSK HEMBYGDSVÅRDS DAG I STOCKHOLM 1930

Av Länsarkitekt Nils Blanck, Malmö

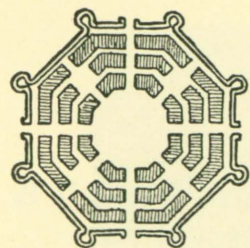
ARKITEKTURENS uppgifter äro av tvenne slag, dels att stå tillreds att fylla ögonblickets krav, dels att söka angiva riktlinjerna för den framtida utvecklingen.

Den första uppgiften är den äldsta. En bestämd uppgift, som avsåg att fylla ett visst ändamål, framlades till lösning, exempelvis ett tempel, en konungaboning. Arkitekturen nyttjades att uttrycka en viss idé, religionens eller härskaremaktens. Ur de resultat, som vunnos, framkommo vissa regler, bildades tradition. Reglerna och traditionen fingo tillfälle att influera vid lösandet av nya uppgifter. Först när viss erfarenhet ernåtts och material samlats blev det möjligt att lösgöra arkitekturen från ögonblickets krav och att framlägga teorier, som stodo till tjänst att angiva riktlinjer för ledande av utvecklingen i viss riktning. Resultaten av arkitekturens utveckling i sådan riktning är givetvis nära förknippad med den allmänna kulturutvecklingen, särskilt ha renässansens mekaniska och matematiska upptäckter stimulerat arkitekturens fria utveckling. I varje fall ha vi svårt att konstatera bestämda utvecklingsprogram före renässansens stora arkitekturteoretici, som vetenskapligt renodlade arkitekturens ställning gentemot den allmänna utvecklingen, särskilt städernas problem.

Renässansens teoretiska behandling av städernas problem är vittnesbörden om att arkitekturen blivit inställd gentemot mänsklighetens utveckling. Kyrkorna och palatsen representerade det individuella, städerna det allmänna. Medeltidens städer bildades i regeln ur vissa, av en ort givna förhållanden d. v. s. staden framväxte efterhand exempelvis där för händelserna gynnsamma betingelser voro för handen. Vissa riktlinjer följdes i avsikt att reglera utvecklingen, men i stort sett framtvangs stadsutvecklingen efter omständigheters krav.

Förslag till sommarstuga upprättat på byggmästarens skola.
å Hvilan.

Under renaissansen utbildades och uppställdes allmängiltiga regler för en stads anläggande och funktion, idealstadsprojekt upprättades och förverkligades delvis. Kristian IV drev målmedveten stadsanläggningspolitik, upphävde bestående stadsrättigheter och anlade nya. Kristianstad är ett exempel härpå. De medeltida städerna Vä och Åhus utdömdes, mark inköptes för en ny stad, plan uppgjordes och utstakades efter nya principer.

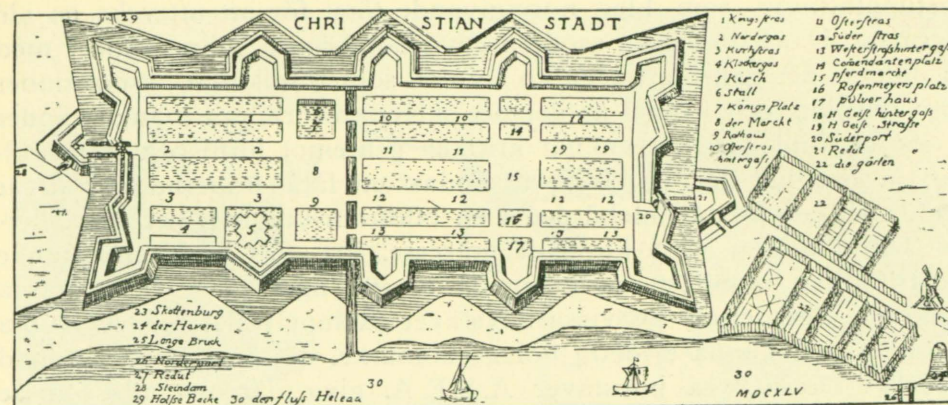
Denna metod för skapande är målmedveten civilisation. Civilisation är skapandet av behov och dess tillfredsställande och först i och med att arkitekturen målmedvetet inrangerar sina krafter i dessa strävanden blir den en faktor i det moderna samhället.

Först när arkitekturen har ett målmedvetet program omfattande allmänt mänskliga intressen kan den få den betydelse i utvecklingen som tillförts andra vetenskaper såsom exempelvis medicinen, vars betydelse ingen numera underskattar, ehuru det tagit lång tid för denna vetenskap att nå dit den nått. Först sedan medicinen fick betydelse för den allmänna hygienen är dess betydelse fullt klar. Karaktäristiskt för denna vetenskap är ju dess klart angivna objekt, fördjupande specialstudier beträffande isolerade problem och de vunna resultatens tillämpning för allmänhetens välfärd. Vad är egentligen skillnaden mellan vetenskap och konst, fordra ej båda inspiration och intuition?

Praktiskt sett finnes emellertid stor skillnad. Medan vetenskapen har disciplinerat sina krafter och angivit riktlinjer för adepternas speciella anlag och förmåga har detta knappast ägt rum med åtminstone en sådan konststart som arkitekturen.

Så fort en arkitektonisk fråga behandlas tar dess relation till formgivningen stor plats. Formen har hittills spelat en avgörande roll och gör det alltjämt. När renässansens teoretici behandlade städernas problem gällde det ej att söka utröna behoven i och för sig utan behovens anpassning gentemot en mer eller mindre dogmatisk form. Vid teoretiserande och givetvis även vid praktisk tillämpning ifråga om byggnader var detta förhållande ännu mera tydligt. Palladio byggde sina teorier helt på antiken.

Först i våra dagar har en bestämd förskjutning ägt rum ifråga om arkitekturens ställning till mer eller mindre villkorliga krav ifråga om formen, och det har skett med explosionsartad intensitet. Jag tror ej

Kristian IV drev målmedveten stadsanläggningspolitik, upphävde bestående stadsrättigheter, anlade nya, Kristianstad är exempel härpå.

att jag överdriver, om jag tillmäter detta förhållande den allra största betydelse. I själva verket är upptäckten att skönhetskänslan är beroende av dogmatisk uppfattning måhända av samma epokgörande betydelse som upptäckten av naturens skönhet i litteraturen. Påminner ej nutidens upptäckarglädje av nya skönhetsvärden om Petrarkas upptäckt av den obundna naturens skönhet.

Vi måste betrakta all föregående konstutveckling som en förberedelse till förmågan att förutsättningslöst betrakta och värdesätta tingen. Först sedan seklers konstutveckling bearbetat oss, äro vi nu i stånd att skapa fullt individuella skönhetsvärden. På samma gång det betyder pånyttfödelse för konsten betyder det död åt konstriktningar, som icke mera behövas.

Jag måste emellertid betona att det är nödvändigt att tala paradoxalt när det gäller att försöka klarlägga en utveckling. Det är paradoxalt att säga att den föregående konsten måste dö för att den nya skall kunna leva, lika paradoxalt som det är att säga att människorna måste dö för att de skola kunna leva. Men det är ofta nödvändigt att uttrycka sig på detta sätt för att man överhuvudtaget skall kunna meddela sig med varandra.

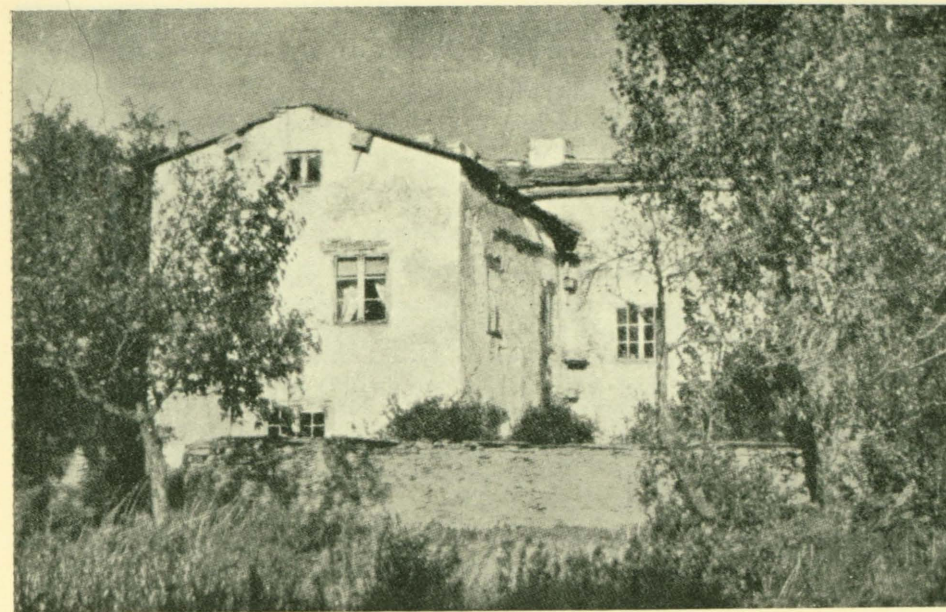
I själva verket kunna vi aldrig frigöra oss ifrån det förgångna, trots att vi måste sträva efter att göra det.

Ett exempel på modern uppfattning om det sköna. Under äldre tider var det nödvändigt att åskådliggöra en tanke med bildframställning, allmänheten kunde ej läsa. Rationellt anordnade bilder skapade en viss

konstuppfattning, som blev normgivande först för att uttrycka en idé sedermera i och för sig. I modernt liv manifesterar man ej idéer med fixa bilder; det gäller att giva en formel, som framkallar associationer i viss riktning, och i regel är det det skrivna ordet; om man använder sig av en bild däremot vaknar kritiken gentemot form och framställning, ja det har gått så långt, att endast ett fåtal initierade på allvar bemöda sig att förstå innebörden i en bildframställning; det stora flertalet betrakta den med kuriositetsintresse. Ett stort världsomfattande industriföretag manifesteras knappast av en figur men väl av några bokstäver. Betydelsen av vissa bokstäver exempelvis A. S. E. A. känna alla, men alla kunna ej detta bolags bomärke, det är av underordnad betydelse. Dessa fyra bokstäver A. S. E. A. giva däremot alla som se dem en stark känsla av snillrika uppfinningar, kraft och världsomfattande mäktighet, de giva med ett ord känsla, som utlöser en hel serie tankar och föreställningar utöver de vardagliga. Dessa bokstäver giva fantasien mera näring än en hel serie allegoriska bildframställningar i avsikt att förklara detsamma som bokstäver avse göra. T. o. m. formen på dessa bokstäver är given, den skall vara klar och tydlig, grubblerier om stilarten är betydelselös, att utforma den i majuskler eller rokoko skulle verka löjligt. En klart och redigt utformad textgruppering med betydelsefullt innehåll kan däremot framtvinga en bestämd skönhetsuppfattning och bli stilbildande. Innebörden av detta är ej att konstnärlig bildframställning har spelat ut sin roll, men att mänsklighetens fantasiliv nått en sådan utveckling att bildframställningen i många fall kan anses onödig när det gäller att uttrycka en idé.

Kraftledningsstolparnas gallerverk och ledningar giva ett slättlandskap accent, vi ha vant oss att betrakta dessa bärare av kraft och ljus till mänsklighetens fromma som en integrerande del i landskapet kanske med samma känsla som romaren betraktade akvedukten, som förde bergens kylande vatten till de torra slätterna. Är det den konstruktiva formen hos dessa verk som skapar skönhetskänslan eller är det medvetandet om deras betydelse? Antagligen är det samverkande orsaker. Den belgiske konstnären Meunier gav skönhetsvärde åt arbetaren. Brangwyn gav hamnkranarna, byggnadsställningarna och skeppsvarven åt konsten och väckte härigenom intresset för den konstruktiva formens skönhet.

Jag har berört en detalj av den moderna människans sätt att reagera inför nutidens företeelser, men föredragets titel avser ju att belysa reaktionen inför modern arkitektur. Det är emellertid bara att utveckla problemet, grundsynen är densamma. I den mån de moderna behoven klargöras och utformas tillfredsställande bli de objekt för samma reak-

1400-talet.
Långsam utveckling under 400 år.

tion som uppväcktes inför varje fulländad manifestation inom förgången arkitekturutveckling. Det gäller att söka väcka till livs förståelsen för civilisationen i den bästa bemärkelse såväl hos dem som ansvara för arkitekturutvecklingen som dem som skola mottaga den.

Kanske borde jag närmare angiva möjligheterna för tillvaratagande av de speciella intressen mitt ärade auditorium företräder, men jag får påpeka att det endast kortfattat låter sig göras inom ramen av ett föredrag på 20 minuter. Jag fattar i första hand min uppgift som ett försök till undersökning av arkitekturens utveckling och jag kan under sådana förhållanden endast angiva hembygdsvårdens plats i denna exposé och endast ett kortfattat program för intentionernas realiserande.

Jag sade hembygdsvårdens plats och därmed erkännes dess inflytande på utvecklingen. Jag anser ej rörelsen vara av någon betydelse för utvecklingen av de arkitekturproblem som skola föra arkitekturen som vetenskap framåt, ty den måste utvecklas utan alltför ängsligt aktgivande mot specialförhållanden. Med specialförhållanden menar jag de speciella orternas behov och försök att bevara bygdernas nuvarande karaktär utan att hindra nödvändig utveckling.

1600-talet.
Långsam utveckling under 400 år.

Arkitekturen måste emellertid ha den generella utvecklingen för ögonen i första rummet.

Utvecklingen kan dock ej frigöras från gårdagen, den kommer överallt i kontakt med förgångens kultur. Den kommer ständigt att diskutera och förändra gränserna för hänsynstagande till äldre kulturer och på detta område möter den moderna arkitekturen hembygdsvården.

I programmet för den allmänna utvecklingen blir det av betydelse att klarlägga hembygdsvårdens medel och mål. Begränsningen är absolut nödvändig för att resultat skola kunna vinnas. Den största betydelsen f. n. torde vara att rörelsen arbetar inom samma intressesfär som arkitekturen. Arkitekturen kommer att räkna med detta förhållande när det gäller att realisera programmet om dess idéers användning för civilisationens sanering. Å ena sidan bör hembygdsrörelsen organiseras, så att den kan förse den arkitektoniskt vetenskapliga forskningen med material, som erfordras för att ernå resultat som lämpas för landets olika kulturer och förhållanden. Hur detta skall ske beror på varifrån initiativet tages. Det kan bli ett rent *personligt* som sammanlänkar arkitekturen och hembygdsrörelsen.

1800-talet.
Långsam utveckling under 400 år.

Programmet för arkitektonisk vetenskaplig utveckling måste omfatta dels forskning rörande specialproblem avseende att kvalitativt föra utvecklingen framåt och dels organisation för utnyttjande av vunna resultat.

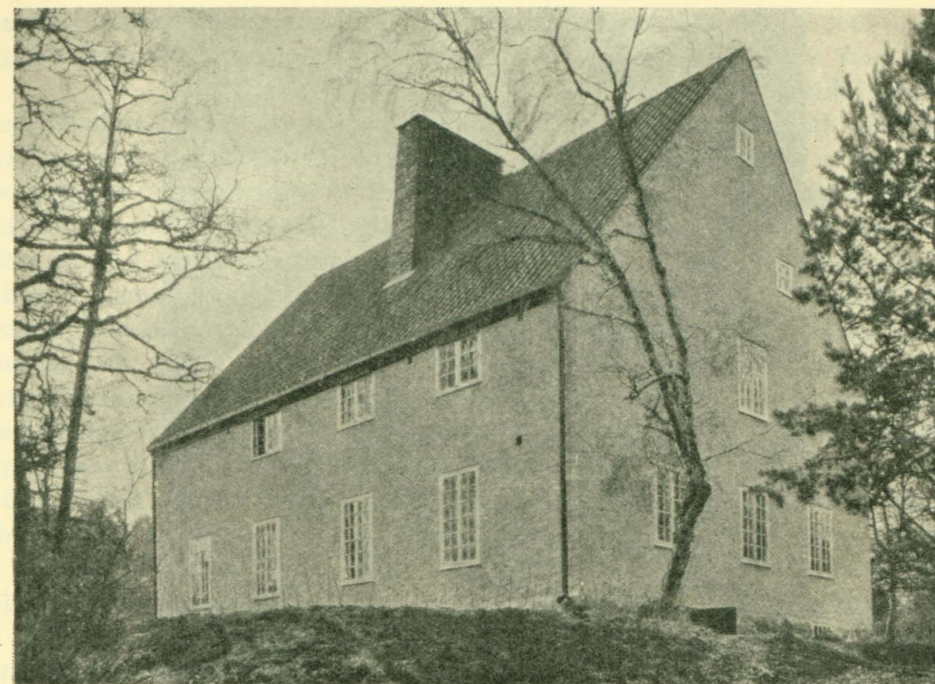
Från hembygdsvården har initiativ emellertid utgått att utbreda vunna resultat och verka för den allmänna byggnadskulturens höjande. Härmed åsyftas den undervisning, som meddelas lantbyggmästare och den konsultativa verksamhet, som utövas i byggnadsfrågor. Jag har haft tillfälle att se den entusiasm varmed denna verksamhet drives och att de resultat, som åsyftas, ernåtts och överträffat förväntningarna. För att emellertid dessa intentioner skola utvecklas och de vunna resultaten skola bli utnyttjade kräves att rörelsen samarbetar med andra organisationer statliga eller privata, som skola realisera programmet för arkitekturens organisation i den allmänna civilisationen.

Då vi alltså funnit ett område, där hembygdsvården och arkitekturen ha gemensamma intressen vore det kanske lämpligt att behandla just detta gränsområde nämligen organisationen, givetvis endast i huvuddragen.

1890.
Språngartad utveckling under 40 år.

För blott ett halvt sekel sedan voro anslagen till sociala och allmänna inrättningar skäligen ringa och kontrollerades tämligen noggrant av dem, som traditionellt hade att svara för dessa uppgifter. Uppgifternas omfång motsvarades någorlunda av tillgång på krafter, som svarade mot tidens fordringar. Det materiella uppsvinget har emellertid under senare tidsskede framkallat en mångfald krav på den offentliga och privata byggnadsverksamheten och samhällsbildningen. Stora sociala krav framställas och måste fyllas. Denna starka utveckling planeras och förverkligas under allmän kontroll men endast tämligen ytlig sådan

1910.
Språngartad utveckling under 40 år.

och ej av förhållandevis så goda krafter som kunde äga rum under en kontinuerlig utveckling.

Detta förhållande beror på bristfällig organisation och att arkitekturen ej är tillräckligt socialt inriktad.

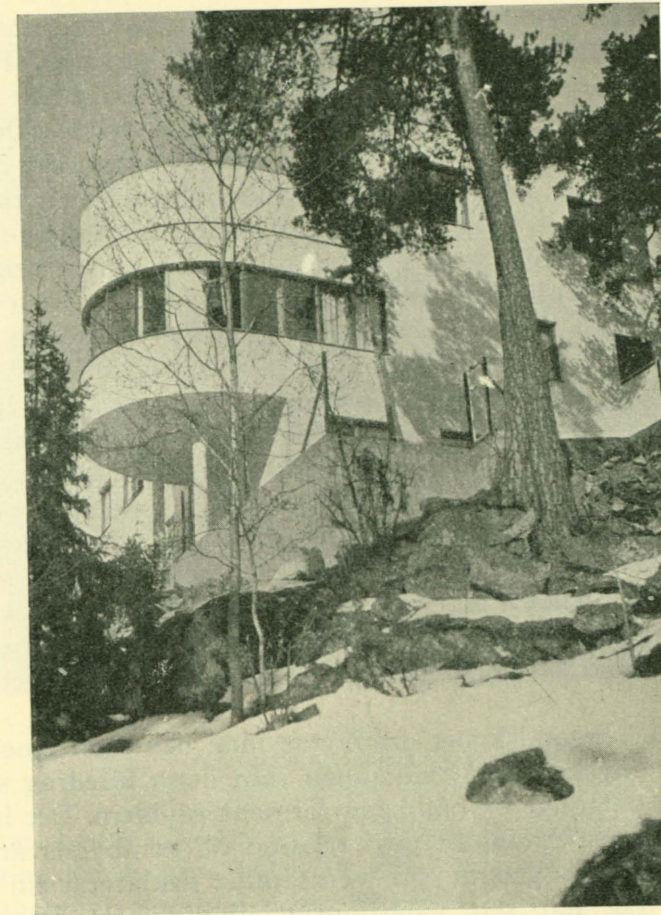
Arkitekturens målsmän ha ännu antingen ej tillräckligt insett dessa förhållanden eller ej ägnat dem sitt intresse. De enskilda mera påtagliga uppgifterna ha i första hand fångat intresset men något fast målmedvetet arbete har ej ägt rum. Speciella uppgifter ha noggrant studerats, de individuella dragen finciserats. Detta medför att den moderna arkitekturen å ena sidan framvisar en rad individuella konstnärligt och formellt sett högtstående skapelser i huvudsak koncentrerade till centra för det moderna livet, storstäderna. Det ekonomiska övertäget, som storstäderna utöva, medför ju för dessa dessutom att de viktigaste arkitekturskapelserna därstädes se dagen.

Men även det övriga landet producerar samhällen och byggnader i stor utsträckning, byggnader, som framtvingas av den sociala utveck-

lingen. Det är emellertid en avgjord skillnad mellan kvaliteten ur arkitektonisk synpunkt mellan storstädernas och det övriga landets byggnadsproduktion.

För att få en uppfattning om innebörden i detta förhållande är det lämpligt att jämföra motsvarande förhållande före det stora ekonomiska genombrottets och storstadsbildningens tid. Om man tager en byggnadsgrupp exempelvis kyrkor så framgår tydligt att det huvudsakligen är en kvantitativ skillnad mellan de mera betydande orternas kyrkor och landsbygdens. Konstnärlig och teknisk omvårdnad konstateras hos de minsta kyrkor, även om arkitekturen är typiserad och traditionell finner man konstnären i detaljerna. Detsamma gäller under sekler de profana byggnaderna, antingen det är fråga om byalagens samhällsbildningar, städernas planläggning, de enskilda bondgårdarna, herrgårdar och slottsbyggnader. Det fanns balans i kvalitetshänseende mellan arkitekturens manifestationer över hela landet. Givetvis hänger detta förhållande samman med den ekonomiska balansen mellan stad och landsbygd, städernas ekonomiska övervikt torde väl ej varit så utpräglad som i våra dagar och dessa kunde sålunda ej samla de ledande som nu torde kunna sägas ske.

Förut har omnämnts att Hembygdsvården har en organisation för att verka för sund arkitektur inom områden, som förut undandragits arkitekturens verkningar. Rörelsen bör emellertid även medverka för att till arkitekturen återvinna de objekt, som förlorats särskilt då den byggnadsverksamhet som är resultatet av det sociala arbetet. F. n. produceras skolor, sjukhus m. m. tämligen undermåligt. Rörelsen närmast till hands liggande uppgifter förutom den konsulterande torde ligga i opinionsbildning hos kommunala representationen. I detta sammanhang påpekas att den statliga byggnadskontrollen i de skilda orterna endast torde ha utsikt att kunna utvecklas genom bistånd från de ortsliga myndigheterna. Den statliga kontrollen måste i främsta rummet f. n. inriktas på företeelserna inom redan bildade samhällen samt att verka för samhällelig nybildning. Det vore högeligen önskligt att mången gång kunna utöva den rent individuella hjälpverksamhet av det slag, som hembygdsvårdsrörelsen har på sitt program, men det är omöjligt i de flesta fall. Med endast ringa medel skulle emellertid stora resultat kunna vinnas. Det finns nämligen i de flesta fall hos den byggande allmänheten en ärlig vilja att åstadkomma det bästa, det är endast bristande kunskap och brydsamma ekonomiska förhållanden, som hindra de bättre resultaten. Stöd från hembygdsvårdsrörelsen åt de statliga strävandena är sålunda önskvärt.

1931.

Språngartad utveckling under 40 år.

Finnes verkligen speciella behov i de olika landsdelarna, är ej tidens maskinkultur, den moderna samfärdseln en utjämnande faktor? Denna förra fråga måste besvaras jakande, endast bristande kännedom om förhållandena kan förneka detta. Jag behöver ej i detta sammanhang påpeka de i ögonen fallande olikheterna mellan stad och landsbygd, storstad, medelstora och mindre städer utan även de mera speciella förhållanden som iakttagas om dessa prövas med hänsyn till geografiska förhållanden. Det är något helt annat att bygga i Norrland än i Skåne ur rent teknisk synpunkt och detta inverkar på formen.

Även om man kan tänka sig att livsföringen standardiseras måste förskjutningar beroende på lokala förhållanden äga rum. Först genom metodisk utforskning av speciella förhållanden ernås ett medel, som möjliggör utnyttjandet av erfarenheter ur allmänt intresse. Det går aldrig att försöka bemästra olikartade förhållanden som kan ske i en industri, några Johanssonska måttsatser för den allmänna utvecklingen ha vi för närvarande intet behov av, ehuru man har anledning tilltro de ledande en sådan uppfattning som tillmätas ansvar och till äventyrs ha sådant för landets utveckling ur byggnads- och stadsplanehänseende. Finnes en sådan uppfattning vore det bättre att låta utvecklingen sköta sig själv. Ty endast om värvet skötes med kunskap om behoven och uppriktig vilja att söka fylla dem kan något positivt uträttas. Vilket är bäst, en fritt växande självsvåldig utveckling baserad på medvetandet om rätten till självständig utveckling eller självsvåldet under sken av kultur?

En svensk byggnadskonst och byggnadskultur kan endast utvecklas genom växelverkan och tvångslös sådan mellan erkänt *ledande* och *erkänt ledda*. De ledande måste vara i den ställningen att kunna överblicka utvecklingen och göra det på basis av fakta ej på förmodanden och i detta arbete kan hembygdsvärden biträda och har en stor uppgift att fylla.

När modern byggnadskonst diskuteras man och man emellan är det kanske ej så mycket de förhållanden som detta föredrag sökt belysa utan ett mera påtagligt — nämligen formens problem. Det har ju förut något berörts men knappast dess relation till hembygdsvärden. Hembygdsvärden har ju genom sin verksamhet deklarerat sin ställning i denna fråga. Jag har sett vandringsutställningar, där just det goda i den moderna byggnadskonsten framhävts, som föredömligt exempel och det finns väl ingen anledning antaga att så ej fortsättningsvis kommer att ske. Man skulle endast önska lite mer livaktighet i denna mission. Det finns ännu gott om folk, som tro att exempelvis skånsk byggnadskultur särdeles omhuldas genom anbringande av trappgavlar på boningshus och ladugårdar och som ej fatta att användandet av ett sådant motiv medför förpliktelser på höjd och resning för att tinnarna rätt skola fylla sin krönande uppgift. Kanske behövs det talas om att funkis ej är detsamma som att sätta in breda och höga sexluftsönster av gammal känd typ i en vanlig liten hustärning med spetsigt brant tak, som slänges ut i landskapet etc.

Kanske vore det nödvändigt påpeka att man bör tillråda att använda

1931.

Språngartad utveckling under 40 år.

de moderna byggnadsmaterialierna hellre än att använda gammalmodiga, som äro dyrare. Hellre ett ärligt papptak målat i en behaglig färg än cementbeläggning i takteglets form.

Försök ej bevara de traditionella formerna, som försvårar användande av veranda, balkonger och sådant som folk gärna vilja ha och som förhöjer bostadens behag, utan medverka att framskapa former, där dessa anordningar kunna på tillfredsställande sätt inrangeras.

Försök ej att i nybildningar framtvinga historiska stadspartier med motiv från gamla byar med byggnaderna i gatulinjen. Svenska folket vill ha ett friliggande hus indraget från gatans damm och buller, låt det få detta, men försök bevara de gamla stadspartierna, där detta går för sig.

Som sammanfattning av frågan hembygdsvärden och den moderna byggnadskonsten skulle jag vilja framhålla att hembygdsvärden har en viktig uppgift att förmedla den moderna byggnadskonstens ut-

veckling i de skilda bygderna och att detta bör ske på grundval av påbörjad verksamhet, som bör utbyggas i samarbete med byggnadskonstens målsmän. Som måtto för denna verksamhet skulle jag vilja sätta den inskription, som står över ingången till skulpturhallen i Glyptoteket i huvudstaden till vårt broderland Danmark, av vilket land vi svenskar ha mycket att lära beträffande nu avhandlade fråga. Inskriptionen över denna storslagna skapelse, som visar vad enskilt initiativ kan åstadkomma är: »Bien faire et laisser dire.»

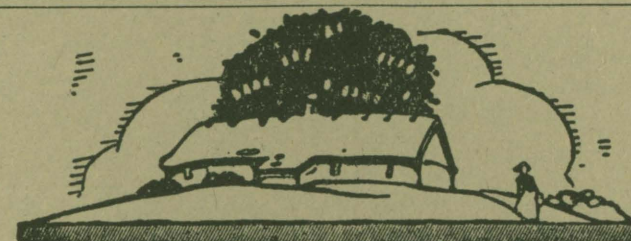
AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGD SVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSÄNSTALT
HÄPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

MARZELL

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor *Helge Kjellin* symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

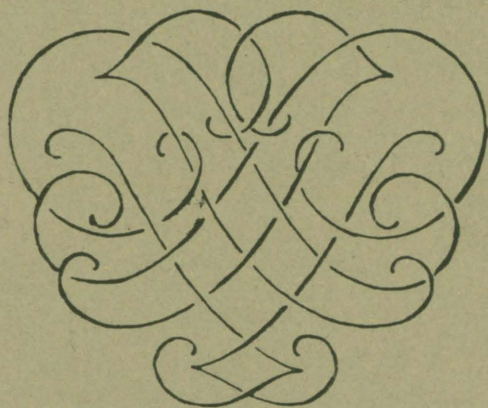
INNEHÅLL:

KARL-ERIK FORSSLUND: Thor Högdahl. In memoriam	33
NILS BLANCK: Byggnadskonsten och hembygdsvården	36
SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD	29

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

Samsundet för Hembygdsvård

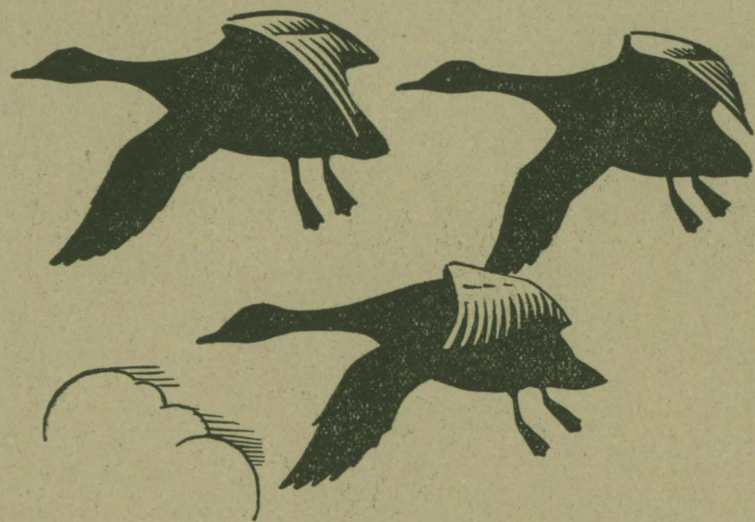
REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 12 TREDJE HÅFTET

1 9 3 1

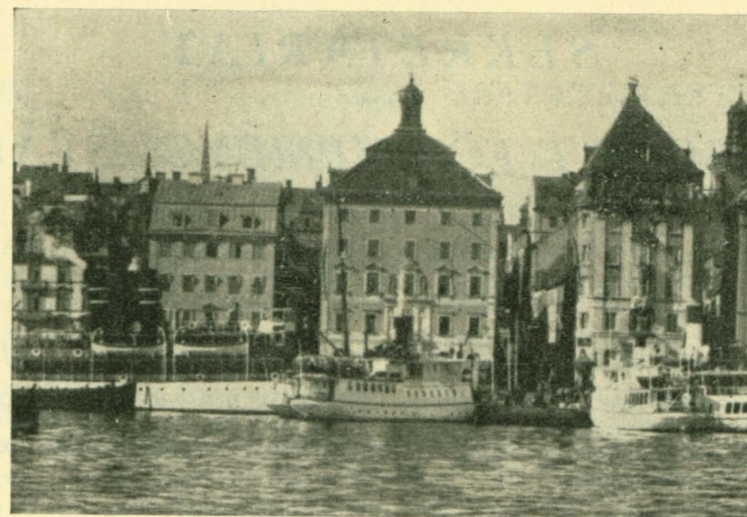
K

GLEERUPSKA UNIVERSITETSBOKHANDELN, LUND

GYTTORPS

JAKTPATRONER
skadeskjuta ej villebrådet
-om man siktar rätt!

Om i slottsliknande barockstil

eller av enklare beskaffenhet — ert hus måste alltid brandförsäkras. Er egen trygghet kräver det, era långivare fordra det även.

Städernas Allmänna Brandstodsbolag, som har sitt säte i huset Skeppsbron 20, Stockholm — det är huset mitt på bilden härövan — är en mer än 100-årig institution. Jämte mycket starka fonder har bolaget under sin långa verksamhetstid hunnit samla även en rik erfarenhet i brandförsäkring av svenska stadsfastigheter. Å de låga premierna lämnas för 10 år gamla försäkringsbelopp en *särskild* rabatt av intill 30 %.

Utom brandförsäkring å fastigheter meddelas — genom dotterbolagen Svitjod och Gothia — brandförsäkring å *allt slags löseegendom*, ävensom ansvarighets-, glas-, inbrotts-, vattenledningsskade- m. fl. försäkringar.

Huvudkontor:

S T O C K H O L M

SKEPSSBRON 20 - STRANDVÄGEN 5 B

OMBUD I STÄDER, KÖPINGAR M. M.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
SEKRETARIAT

samt

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

REDAKTION OCH EXPEDITION

Grönegatan 14, Lund. Tel. 275.

(Fil. lic. F. Hazelius' bostad: Åkarp. Tel. 73)

Sekretariatet står Samfundets medlemmar och andra intresserade beredvilligt till tjänst med upplysningar och råd i alla frågor, som beröra hembygdsvården.

Medsänd svarsporto!

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD
BYGGNADSBYRÅN

Sveavägen 98, Stockholm. Tel. Vasa 61277

(Föreståndaren, Arkitekt Rolf Bolins bostad: Äppelviken / Tel. Å 1094)

Lämnar råd och anvisningar angående byggnadsfrågor till privata, egnahemsbolag, byggnadsnämnder och andra myndigheter, särskilt i mindre samhällen.

Ombesörjer utförande av ritningar till egna hem, lantgårdar, prästgårdar m.m.

Alla råd och anvisningar lämnas i möjligaste mån kostnadsfritt. Ritningar till egna-hemsbyggnader utföras i enlighet med nedanstående taxa:

1-2 eldstäder	Kr. 25:-	vävrättning + blåkopia	
3-4 " "	35:-	d:o	d:o
5-6 " "	40:-	d:o	d:o

För ritning till enfamiljshus om mer än 4 rum + kök, flerfamiljshus om mer än 6 eldstäder eller till byggnad ej hänförlig till bostadshus bestämmes kostnaden enligt särskild överenskommelse.

Rekvirera beställningsformulär och medsänd svarsporto.

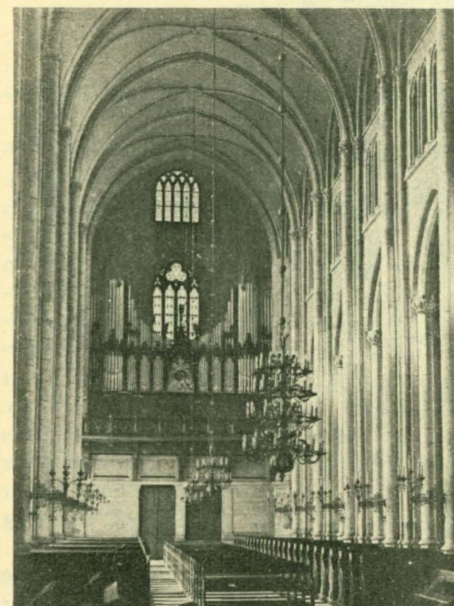
GENOM VÄSTERGÖTLANDS MINNESRIKASTE BYGD

Av Intendenten Sanfrid Welin, Skara

DEN gamla kulturstaden Skara utgör centrum i ett område, som är särdeles rikt på minnen från alla åldrar, området mellan Vänern i väster och Skövde samt Falbygden i öster. Det är genom detta, som tvenne dagars utfärder gå vid Samfundets för hembygdsvård årsmöte i Skara detta år.

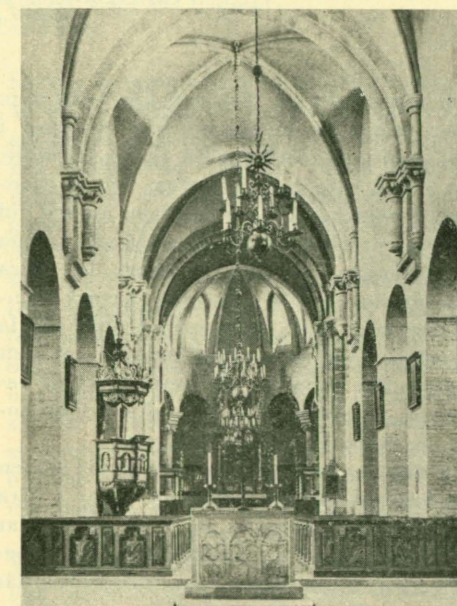
Staden själv, som är urgammal och en av dem, som allra tidigast nämnes bland svenska städer, har åtskilligt sevärt att uppvisa.

Som dess äldsta minnesmärke få vi kanske anse själva planen för de inre delarna av staden. Den företeer en synnerligen ursprunglig typ och visar, hur staden vuxit upp kring ett viktigt vägshål, där handel tidigt kommit att bedrivas. Gatorna gå radiellt ut från stadens medelpunkt. Veterligen har här funnits ett betydande hedniskt tempel. Ett par bekanta källor, helt säkert offerkällor, har dessutom funnits å platsen. Så har denna under en grå forntid dragit folk

Skara domkyrka.

Interiör med triforierna synliga upptill.
F. Thesslund foto.

Varnhems klosterkyrka.

Interiör med lekbrödraaltaret i förgrunden.

Västergötlands fornmuseum i Skara.
Almqvist & Cöster foto.

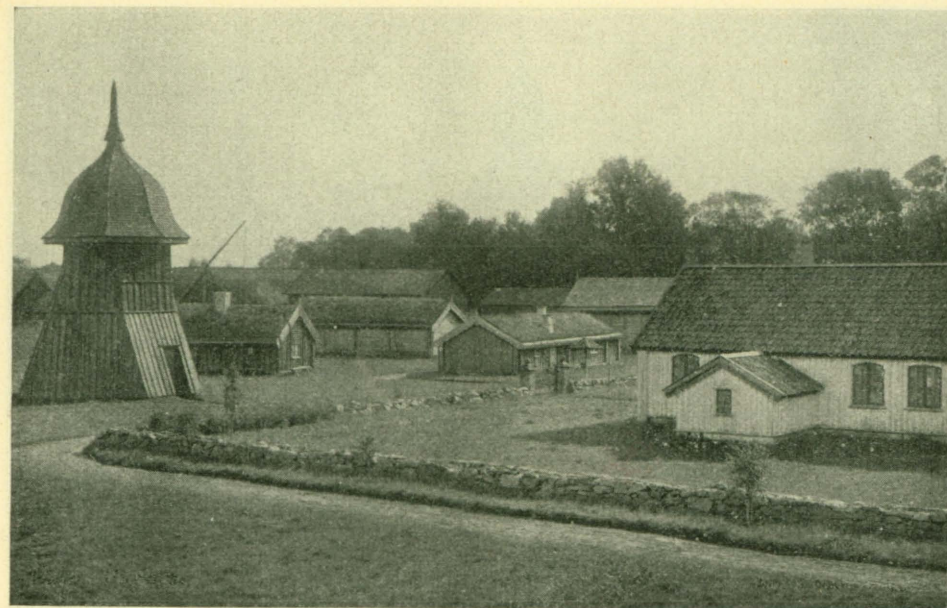
och rörelse till sig. En stad har vuxit upp. När sedan kristendomen blev stadgad i Västergötland, förlades hit ett biskopssäte, det första i det gamla Sverige, och en domkyrka uppfördes. Ursprungligen anlagd vid mitten av 1000-talet har den undergått många förändringar, inte minst genom den stora restaureringen 1886–94. Ingen svensk domkyrka torde vara så berövad sina gamla kyrkliga inventarier och minnesmärken som denna. Det enda av vikt, som det kan pekas på, är det ståtliga Soopska monumnet. Sevärda är kyrkans triforier.

Under medeltiden fanns sydöst om staden ett befästningsverk Gälakvist, varav i våra dagar endast återstår en höjd med vallar och gravar, som nu kallas Brobacka. Omedelbart norr om staden ligger Brogården, där Sveriges första veterinärskola upprättades år 1775. Den nedlades 1898, och i stället inrättades en hovbeslagsskola och djurklinik. I manbyggnadens höga källarvä-

ning ingå lämningar av franciskanerklosteret i staden.

Mot Brogården gränsar i öster Stadsträdgården med Västergötlands fornmuseum. Detta innehåller en särdeles rikhaltig och vacker samling museiföremål med tyngdpunkten på den kyrkliga avdelningen. Även den förhistoriska tiden och högre ståndskulturen äro representativt företrädade. En konstsamling är i sin begynnelse. Stora föremålsgrupper äro på grund av det trånga utrymmet alldeles icke eller helt obetydligt utställda. Öster om Stadsträdgården har början gjorts till en friluftsanläggning – Västergötlands fornby. Där finns kyrka, stapel, flera stugor och bodar, ladugård, väderkvarn, vådersåg m. m.

Ett par mil norrut från staden reser sig Kinnekulle med en mängd märkvärdigheter på naturens och kulturens områden. På vägen dit passerar man Lundsbrunns mycket besökta brunnsort, tagen i bruk redan 1724.

Västergötlands fornby i Skara.
Stapel från Kärråkra, gård från Rackeby, kyrka från Härjevad.
Almqvist & Cöster foto.

Två kilometer väster om Lundsbrunn, ehuru inte synlig från stora vägen, har man Mariedals vackra egendom, som en gång ägdes av Magnus Gabriel de la Gardie och då av honom försågs med ståtliga åbyggnader. Samme flitige byggherre har med all sannolikhet uppfört en liten vacker paviljonsartad byggnad å gården Ölanda, $\frac{3}{4}$ mil öster om Lundsbrunn. Byggnaden, som går under namn av Ölanda kapell, tillhör numera Västergötlands fornminnesförening.

En halv mil från Lundsbrunn passeras Skjälvums gamla romanska kyrka. Den har blivit särskilt omnämnd med anledning av inskriften på tympanon: Othelric me fecit. En bit väg härifrån, och man är vid Husaby omtalade kyrka. Den har kallats Sveriges äldsta. Det är den emellertid inte. Tornet är dock ganska gammalt, från förra hälften av 1000-talet, ursprungligen en kastal, och kan mycket väl vara Sveriges äldsta kyrktorn. Själva kyrkan är sannolikt från senare

hälften av samma århundrade. Här är mycket att se såväl ifråga om byggnadsdetaljer som gamla minnen men allt är för vidlyftigt att här omnämnas. Utanför västra ingången märka vi de gravmonument, som sedan gammalt uppgivits tillhöra Olof Skötkonung och hans gemål Estrid. De ha nyligen varit föremål för undersökning i ändamål att utröna uppgiftens riktighet. Något slutgiltigt resultat har man ännu inte kommit till. Strax öster om kyrkan väller S:t Sigfrids källa fram ur sandstensbädden, och väster om den reser sig den mäktiga ruinen av ett medeltida biskopsslott. Halvannan kilometer mot nordöst har man upptäckt ett relativt stort hällristningsfält, det största i Västergötland.

Ett stycke upp på kalkstensplatån ligger Västerplana sevärda kyrka. Den ursprungliga medeltidskyrkan låg i öster och väster, men vid tillbyggandet av tvänne stora korsarmar 1720, förlade man altaret i den södra tillbyggnaden, så att längdriktningen blev

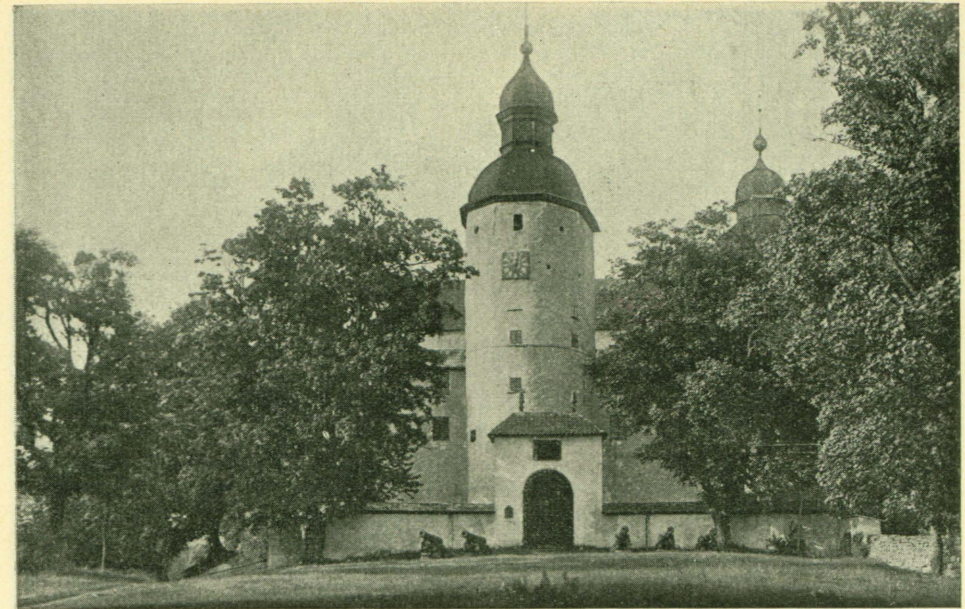
Husaby kyrka.

Tornet ursprungligen en gammal kastal.
E. W. Carstens foto.

i norr och söder. Tornet står på sin ursprungliga plats, och det gamla koret utgör gravkor.

Under fortsättningen av färden mot norr passerar man de s. k. Tredingsstenarna, en upprest »till minne av kung Sverker» och

de båda andra till minne av medlemmar av Posseätten. Medelplana kyrka med flera märkliga begravningsminnen förbifares, och så är man snart vid det i våra dagar mest omtalade av Kinnekulles många herresäten, Råbäck.

Läckö slott.

Yttre porthuset och porttornet.

Detta kan betraktas som Kinnekulles huvudort med ett mycket anlitat turisthotell. Omgivningen har en utomordentligt härlig natur och många högst ovanliga bergbildningar. Omtalad ifråga om naturstämning är den vackra Munkängen med Mörkeklevs grotta på sluttningen mot berget samt »tusenåriga» eken och Apostlagrottan inom den vackra parken. Strax nordöst om Råbäck ha vi Hellekis storartade och historiskt bekanta herresäte, något längre bort i samma riktning Hönsäter samt söderut från Råbäck Trolmens, Hjelmsäters och Blombergs egendomar. Vid Kinnekulles nordöstra kant märkes Forshems vackra sandstenskyrka med en mängd stenschilderier.

På bergets plåtå (för all del inte topp!) är rest ett utsiktstorn med kanske den vidaste utsikten i södra och mellersta Sverige. Vad bergets natur angår säger Linné i sin Wästgöta-resa, att lunderna av de härligaste lövträn »liknade mera trädgårdar, än

wilda parker, och gjorde denna orten ljufligare än någon annan i Sverige, så att Sätterierne Hönsäter, Hellekis och Råbäck, som ligga på sjösidan åt Venern, näppeligen tillfyllest kunna beskrifvas i all sin sommarfägring».

Mellan Skara och Lidköping finnes just inte mycket sevärt. Det märkligaste torde vara Brakelunds stora järnåldersgravfält ett par kilometer söder om Vinninga station med en mängd stensättningar.

Lidköping är beläget på båda sidor om Lidan. Den östra delen är från slutet av medeltiden, medan den västra är anlagd av Magnus Gabriel De la Gardie. Mitt på det stora torget i denna senare stadsdel står en högst egendomlig tornformig byggnad, som uppgives ha utgjort ett De la Gardies jakt-slott och sedan flyttats till sin nuvarande plats, där det fått tjäna som rådhus tills för 50 år sedan. Kyrkan är uppförd åren 1850–53. Strax söder om denna ligger kyrkoherde-

Stola gård.

Under trenne århundraden i släkten Ekeblads ägo.
J. Alén foto.

bostället, där Gunnar Wennerberg är född. Mitt emot på andra sidan älven har man rest hans byst i en park.

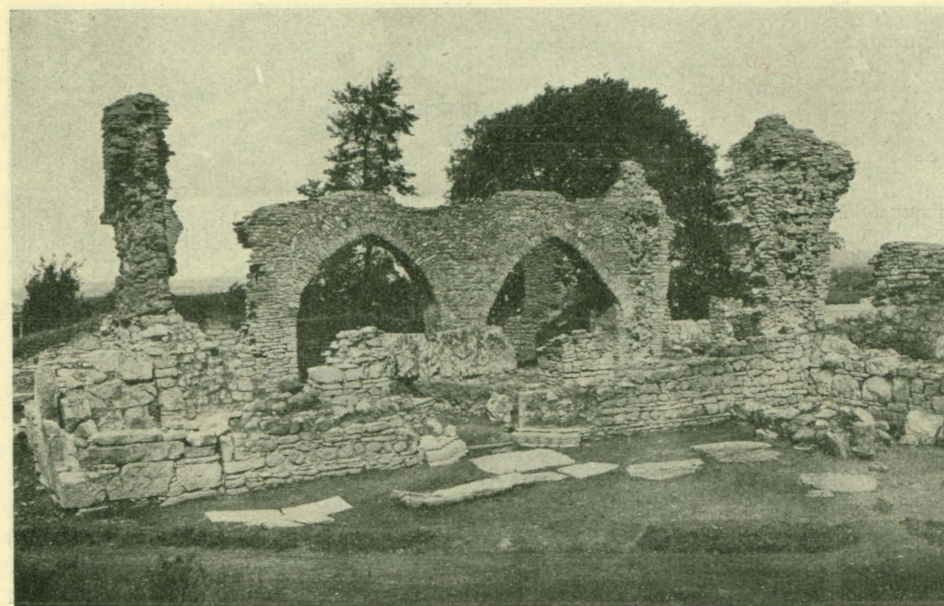
I Kållandsbygden, d. v. s. halvön jämte öar mellan Väneren och Kinnevikens samt trakten närmast söderut, har mycket att visa. Det ojämförligt främsta är Läckö slott, ett av de ståtligaste minnesmärkena från vår storhetstid. Det är så mycket omskrivet och avbildat, bl. a. i denna tidskrift förra året, att endast några ord må sägas om det. Slottet anlades redan under Medeltiden och tillhörde biskoparna i Skara intill reformationen. Vid mitten av 1500-talet innehades det i förläning av Svante Sture, konung Gustafs svåger, och på 1600-talet av Jakob De la Gardie, gift med Ebba Brahe, samt därefter av deras son Magnus Gabriel. Det var denne, som gav slottet det utseende, som det till det yttre bibehållit till våra dagar. Dess inre har under sista århundradet varit utsatt för mycken vanvård, men Bygg-

nadsstyrelsen håller nu på att återställa det så gott sig göra låter.

Ungefär mitt emellan Lidköping och Läckö ligger Stola gård. Under trenne århundraden tillhörde egendomen medlemmar av släkten Ekeblad, bland vilka den mest kända torde vara Johan Ekeblad, omkring 1670 svenskt sändebud i Paris. Under 1800-talet råkade den vackra huvudbyggnaden i förfall men har av nuvarande ägaren, grosshandlaren Carl Ander i Lidköping, restaurerats på ett mycket förtjänstfullt sätt.

Ett par kilometer norr om Stola ligger Lindholmens gård, redan omtalad på Gustaf Vasas tid som huvudgård för Ture Jönsson Tre Rosor och sedermera ägd av medlemmar av ätterna Oxenstierna, Lillie, Ekeblad m. fl. Av det forna slottet återstår endast ruiner. Just i sommar har genom Västergötlands fornminnesförenings försorg en utgrävning och konservering av desamma påbörjats.

Bland de många övriga herregårdarna på

Gudhems klosterruiner.

Klosterkyrkan från söder med lämningar av södra portalen.
Stig Roth foto.

Kålland bör kanske nämnas Degeberg, där jordbruksreformatorn Edvard Nonnen på 1830- och 40-talen drev en berömd lantbruksskola, och bland de många sevärd kyrkorna Strö och Sunnersberg.

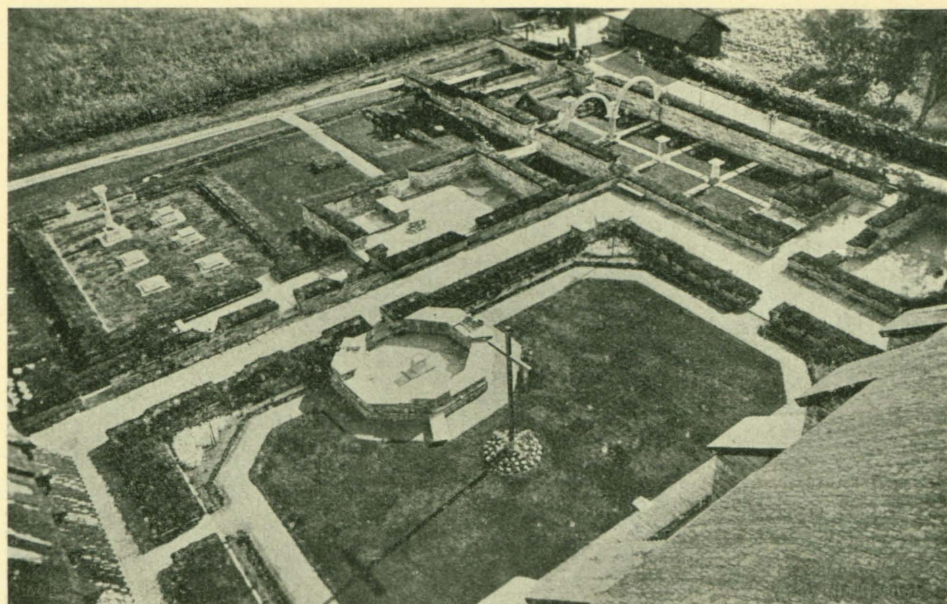
Detta något om det, som ligger nordväst ut från Skara. Vända vi oss så mot öster, ha vi omkring en kvarts mil utanför staden dels biskopssätet Brunnsbo och dels det gamla överstebostället Götala. Å sistnämnda ställe hölls fordom »alla göters ting». Flera ringformiga stensättningar m. m. tala om platsens forntida betydelse.

Snart nog komma vi in i Valle härad, ett av Sveriges vackraste härad med en mängd sjöar, enligt folksågen 365. Häradet fick tidigt en talrik befolkning och är fyllt av fornminnen: gånggrifter, hällkistor, gravhögar, resta stenar m. m. Det är sannerligen inte gott att vara jordbrukare här, om man strängt vill följa fornminneslagens föreskrifter. Under århundradenas lopp ha säker-

ligen tusentals fornminnen förstörts enbart inom detta härad.

Det första mera anmärkningsvärda, som vid en färd från Skara möter en inom häradet, är Axevalla stora f. d. exercised. Strax öster om denna finner man på en udde i Husgårdssjön de vidlyftiga ruinerna av Axevalla hus, ett av Sveriges starkaste fästet under medeltiden.

Några kilometer nordväst härifrån ligger mitt i Valle härads utomordentligt täcka sjölandskap Höjentorps kungsgård. Den var under medeltiden anslagen åt biskopen i Skara. Karl X Gustafs syster Maria Euphrosyne erhöill den i brudgåva, när hon gifte sig med Magnus Gabriel De la Gardie, och denne uppförde här en slottslig gårdsanläggning, som emellertid nedbrann 1722. Nu synes endast obetydliga ruiner av densamma. Höjentorp innehades sedermera av Jonas Alströmer, som här hade försöksplantering och uppfödde ädla fårraser. Här inrättade

Ruinområdet vid Varnhems klosterkyrka.

Sett från mittornet.

han ock en schäferiskola, som utvecklades till Sveriges första, sannolikt även världens första lantbruksskola.

Från Höjentorp är inte långt till Varnhem. Även denna plats är så känd, att den inte kräver många ord. Klostret anlades 1150 och blev omsider Nordens största klosteranläggning. Efter reformationen fingo både kyrkan och byggnaderna i övrigt förfalla. Den förra blev dock nödortfärdigt underhållen, så att den inte blev ruin, till dess Magnus Gabriel De la Gardie, vars namn vi så ofta mött i denna lilla skildring, underkastade den en grundlig restaurering. Denna blev så omfattande, att kyrkan både till det yttre och det inre fick en alldeles ny prägel — till det yttre genom tillbyggnad av de tre tornen och de många kraftiga strävpelarna, till det inre genom alla de nya kyrkmöblerna i prydlig barock, genom det praktfulla De la Gardieska gravkoret och de kungliga kenotafierna i korrundeln. En genomgå-

ende men synnerligen pietetsfull restaurering undergick kyrkan åren 1918–23 under ledning av nuvarande riksantikvarien Sigurd Curman med arkitekten Axel Forsén som kontrollant. Härvid gjorde man den ytterst märkliga upptäckten av Birger Jarls grav framför det likaledes upptäckta lekbrödraaltaret i kyrkans bakre del. Omedelbart efter kyrkans färdigblivande tog man itu med utgrävningarna och konserveringen av klosterruinerna. Dessa hade man förut ytterst liten kännedom om, alldenstund de voro dolda i marken. De utgöra i sitt nuvarande skick en av vårt lands största sevärdheter, liksom kyrkan är dess allra förnämsta landskyrka.

Efter halvannan mils färd är man i Skövde. Strax innan man kommer till staden, passerar man Våmbs lilla märkvärdiga kyrka. Skövde, S:ta Helenas stad, är urgammal, ehuru intet i dess nuvarande utseende visar detta. S:ta Helenas källa, kapell och grav

äro tyvärr försvunna. Biskop Abraham Angermannus lät under sin illa beryktade visitationsresa 1596 förstöra helgonets grav och stena igen den källa, som bar dess namn. En halv mil österut från staden ligger Forsby romanska kyrka. En inskrift om dess ålder har tolkats på två olika sätt. Enligt det ena skulle den ha uppförts 1035, och torde i så fall vara Sveriges äldsta daterade kyrka.

Om man från Skara färdas mot sydöst, har man halvvägs till Falköping Dagsnäs herresäte vid Hornborgasjöns södra ände. Det är mest känt genom sin ägare vid slutet av 1700- och början av 1800-talet Pehr Tham, nyligen behandlad i en skrift med den betecknande titeln »En orginell herre». Han var en stor konst- och boksamlare och stod i förbindelse med många av tidens framstående män i in- och utlandet, t. ex. Sergel, som ofta gästade Dagsnäs. Var dessutom en produktiv författare i Olof Rudbecks anda. Till hans originalitet hörde, att han samlade på de största runstenar han kunde få tag uti. Fem sådana stå vid gården.

Något närmare åt Falköping ligger Stora Bjurum, som bl. a. bebotts av Erik Soop. Snart når man Gudhem, där ett nunnekloster funnits. Lämningarna av detta håller man nu på att utgräva och konservera under ledning av arkitekt Forssén. Ruinen av klosterkyrkan är särdeles imponerande.

Mellan Varnhem och Gudhem finnes åt-

skilligt sevärt, men vi få denna gång stanna endast vid Ekornavallen. Det är ett av landskapets ståtligaste fornminnesfält med en ovanligt stor, fast skadad gånggrift, flera väldiga resta stenar, domarering m. m. Strax söder härom finnas tvänne mycket skadade gånggrifter.

Efter en mils färd är man framme i Falköping, medelpunkten för den bördiga och särdeles fornminnesrika Falbygden. Denna torde varit Västergötlands tidigaste jordbruksbygd. Minnen från alla åldrar vittna om, att den alltid varit en rik bygd. Från stenåldern ha vi i Karleby landets mest monumentala gravbyggnader. Kring Ålleberg ha hittats Sveriges och hela Nord-Europas praktfullaste bronssmücken. När kristendomen infördes, byggdes härstädes tätare med kyrkor än i någon annan trakt i vårt land. På en kvadratmil kan man räkna 18 försvunna eller ännu befintliga kyrkor. Redan i avlägsen forntid torde Falköping vuxit upp som en gemensam handelsplats för hela denna rika bygd. Inom stadens rāmärken finnas många fornminnen, främst den blottade gånggriften och Baldersstenen med skålgropar m. m. i stadens park, »Planteringsförbundet».

Allt, som här omtalats, har inte kunnat beses under utfärderna, men det har omnämnts för att fullständiga bilden av den trakt, man färdats igenom, och dess talrika minnen från gångna tider.

HEMBYGDSFORSKNING OCH HEMBYGDS- VÅRD I VÄSTERGÖTLAND

Av Museiintendenten Sanfrid Welin, Skara

När jag skall söka uppvisa, vad som är gjort inom Västergötland på hembygdsvårdens och hembygdsforskningens område, ser jag uteslutande på det, som är gjort av bygdens eget folk. Det är endast en sådan verksamhet, som kan bära hembygdens namn. Vad offentliga myndigheter och forskare på andra håll åstadkommit faller helt och hållet utanför ramen av uppgiften för mitt ämne. Givetvis ha åtgärder från det allmännas sida mer eller mindre stimulerat den lokala verksamheten, men det skulle föra mig för vida att här uppvisa detta.

Vidare vill jag påpeka, att då jag talar om Västergötland, bortser jag i regel från Göteborg, vilket visserligen historiskt hör till detta landskap men sedan länge gått sin egen väg, där det icke haft samarbete med Bohuslän. Jag kommer dock att beröra även Göteborg i den mån som verksamheten därstädes, såsom i flera avseenden varit fallet, haft betydelse för Västergötland i övrigt.

Den förste, som synes ha arbetat för fornminnesvård i Västergötland bär ett på kulturens område frejdat namn, Magnus Gabriel De la Gardie. Denne hade stora domäner härstädes, främst Läckö grevskap och Höjentorp, och var sålunda nära knuten till landskapet. Han medverkade till att forskare, bl. a. Hadorph, reste omkring och förtecknade och avritade fornminnen och kyrkor. Denne uppehöll sig rätt mycket inom Västergötland. Och framför allt är De la Gardies namn förknippat med Varnhems klosterkyrka. Bara det att han återställde den i hög grad förfallna kyrkan är en ovansklig förtjänst hos honom. Utan hans åtgöranden skulle den sannolikt f.n. ha varit en ruin i likhet med klosterruinerna i övrigt.

Under 1700-talet hade man föga sinne för fornminnesvård och liknande ting. I fråga om förra delen av århundradet berodde väl detta, vad

Sverige angår, på den utmattning, som inträdde efter Storhetstidens heroiska ansträngningar. Det gällde nu framför allt att tillgodose näringslivet och ekonomiskt trygga landet. I fråga om senare delen av århundradet berodde det helt visst på upplysningstidens allt för litet historiskt betonade idéströmningar.

Men det är dock ett och annat att framhålla från 1700-talet. Det första är knutet till biskop Erik Benzeliuss i Göteborg namn. Som professor i Uppsala hade han sökt intressera och även instruerat studenter att uppteckna provinsialismer från deras hemort. Detta utgör den första ansatsen i Sverige till ett systematiskt utforskande av folkmålen. Sedan han blivit biskop i Göteborg 1726 och i Linköping 1731, infortrade han av prästerna i sina stift upplysningar i samma ämne. Sålunda torde från göteborgsstiftets många västgötaförsamlingar ha gjorts dialektuppteckningar. Efter Benzeliuss död överlämnades samlingarna till Vetenskapsakademien. De kommo sedermera att utnyttjas av professor Johan Ihre för hans 1766 utgivna »Swenskt dialectlexicon».

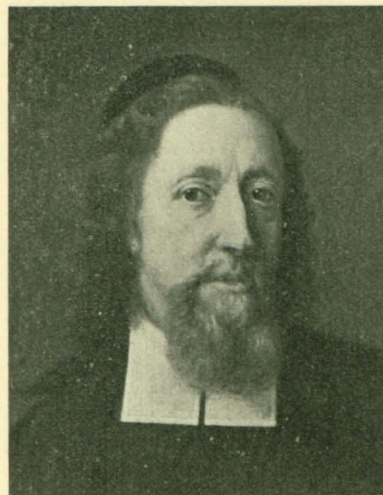
I Uppsala hade en västgötastudent Sven Hof kommit i beröring med Erik Benzeliuss och sannolikt intresserats av denne att göra dialektstudier. Dessutom torde Hof påverkats av Ihres arbete för dialekternas upptecknande. Så kom Hof, som sedermera blev lektor i Skara, att utarbeta ett lexikon över västgötamålet, »Dialectus vestrogothica», tryckt 1772 fast tidigare utarbetat. Redan till omfånget är det rätt betydande, men det är framför allt av stort vetenskapligt värde.

Under denna period författade en del präster bygdebeskrivningar, av vilka de flesta ligga som manuskript i våra bibliotek och arkiv. Sålunda finns i Skara stiftsbibliotek stora samlingar bygdebeskrivningar i manuskript av bl. a. prosten O. Sundholm på Torsö och prosten Harald Ullenius i Timmele.

Under 1700-talet började man vid läroanstalter anordna samlingar av antikviteter. Först kommer i detta fall Lunds universitet och därefter märkligt nog Skara gymnasium, där man skaffade sig en antikvitets-samling omkring 1750.

Magnus Gabriel De la Gardie.
Rikskansler. Gav Läckö slott sitt nuvarande
utseende. Restaurerade Varnhems
klosterkyrka.

Erik Benzelius d. y.
Biskop i Göteborg och Linköping,
sedan ärkebiskop. Dialekt-
samlare.

grupp fick stor betydelse för tillvaratagande av våra minnen. En av de främsta göterna i detta avseende var Arvid August Afzelius, född i Broddetorp. Han inriktade sig på att uppteckna visor och sägner, som levde bland folket, och så skapades det bestående verket »Svenska folkvisor», utgivna tillsammans med E. G. Geijer, och det stora arbetet »Svenska folkets sagohäfder». Då Afzelius hade en rik skatt av minnen från sin födelsebygd, har en mängd av hans visor och sagor kommit att härstamma från Västergötland. Jag vill blott erinra om »Näckens polska», som lär vara kommen från Od.

Efter Götiska förbundets dagar går det några årtionden, innan man spörjer ny verksamhet för tillvaratagandet av de gamla minnena. Men vid mitten av 1800-talet visar sig en stor livaktighet. Nu inträder den märkliga epok, då flertalet av de större fornminnesföreningarna stiftas. Den äldsta, Närikes, bildades 1856. En av de äldre är Västergötlands fornminnesförening, som stiftades 1863 genom initiativ av Clas Johan Ljungström, vid den tiden komminister i Böne, sedermera kyrkoherde i Västra Tunhem. Fornminnesföreningarna omfattade alltid hela landskap.

Ett synnerligen viktigt steg på kulturminnesvårdens område togs, när Nordiska museet (ursprungligen Skandinaviskt-etnografiska samlingen) grundades av Arthur Hazelius 1872 och fullständigades genom

Mot slutet av århundradet levde i Västergötland en man, som i hög grad vårdade sig om fädernas minnen, nämligen Pehr Tham på Dagsnäs. Bland annat utsände han tecknare, t. ex. Hilfe-ling, som avritade fornminnen. Han beskrev i ett flertal skrifter sådana. Han samlade själv fornminnen, fast det i åtminstone ett avseende skedde på ett underligt sätt. Från när och fjärran förde han väldiga runstenar och andra märkliga stenar till Dagsnäs park. Pehr Thams åskådning var emellertid i hög grad Rudbeckiansk.

Under intryck av Sveriges olyckor 1808—1809 framträdde en krets fosterlandsälskande män, som under namn av Götiska förbundet sökte arbeta på att återuppliva fädernas dygder och därmed också Sveriges forna kraft. Denna

Skansen 1891. Det är emellertid mycket märkligt, att detta företag fick ytterst få efterföljare under de närmaste trettio åren. Snarare är det så, att den svenska kulturminnesvården ligger i lägervall under sista delen av 1800-talet. Det är kanske en frukt av 80-talets realistiska livsuppfattning. Vad Västergötland angår, förekommer under denna tid endast en åtgärd: Vänersborgs museum skapas 1884 genom en donation av handlanden Joh. Ad. Anderssohn.

Men med nya seklets inbrott blir kulturminnesvården en folk-rörelse. Det är dock först ett stycke in på det första årtiondet som inom Västergötland förspörjes någon vidare livaktighet. Då bildas 1903 De sju häradernas kulturhistoriska förening, 1904 Kungl. Skaraborgs regementes museum, 1905 Svältornas fornminnesförening, 1907 Kungl. Livregementes husarers museum och 1908 Älvsborgs läns folkhögskolas lantbruksmuseum. Alltså tre i Älvsborgs län och två i Skaraborgs län. Större livaktighet visar sig under århundradets andra årtionde, och då kommer Skaraborgs län på allvar med. Nu bildas följande 11 föreningar och museer: 1912 August Fribergs museum vid Lidköpings samrealskola, 1915 Tråvads och Backeby hembygdsföreningar, 1917 Ulricehamns hembygdsförening samt Vadsbo hembygds- och fornminnesförening, omkring 1917 f. d. Kungl. Västgöta regementes museum (nu å Läckö), 1918 Lidköpings hantverksförenings museum, 1919 Guldkrokens fornminnesförening, Ryda föreläsning- och hembygdsförening samt Kållandsö och Åse-Viste hembygdsföreningar.

Under tredje årtiondet bildades ett synnerligen stort antal föreningar och museer, inte mindre än 35, därav 23 i Skaraborgs län, 10 i Älvsborgs län och 2 i Göteborgsdelen av landskapet, nämligen 1920 Kullings härads hembygdsförening (snart nedlagd) och Larvs fornstuga (tillhörande J. U. F.), 1921 Falbygdens hembygds- och fornminnesförening, Partille sockens hembygdsnämnd och Önums förening för främjande av

Pehr Tham till Dagsnäs.
Fornälskare och samlare. Författare
i Rudbeckiansk
anda.

Arvid August Afzelius.
Kyrkoherde. Medutgivare av »Svenska
folkvisor», utgivare av »Svenska
folkets sagohäfder».

hembygdsvård, 1922 Broddetorps pastorats och Sävareds hembygdsföreningar, Essunga sockenmuseum (J. U. F.) och Vättnäs skolmuseum, 1923 Skövde-ortens och Sunnersbergs hembygds- och fornminnesföreningar samt Åsle—Mularp—Tiarps hembygdsförening, 1924 Bitterna fornstuga (J. U. F.), Erska hembygds- och fornminnesförening, Fornstugan i Norra Vånga (Excelsiorföreningen), Hembygdsgården i Götene (Götene hantverksförening) och Töllesjö J. U. F.—avdelnings fornminnesförening, 1925 Fornstugan i Balstorp (privat) och Saleby hembygdsförening, 1926 Fredsbergs pastorats hembygdsförening, Fyrunga hembygds- och fornminnesförening, Öttums fornstuga (J. U. F.) och Hembygds museet i Kalv, 1927 Bolums fornstuga, Hällums fornstuga (Excelsior-cirkel), Synnerby hembygdsförening samt Trollhättans fornminnesförening, 1928 Alingsås museum, Askims, Skånings-Åsaka och Skölvene hembygdsföreningar samt Södra Härene hembygdsnämnd, 1929 Flundrebygdens fornminnes- och hembygdsförening samt Hudene och Norra Kedums hembygdsföreningar och slutligen 1930 Soldattorp vid Kungl. Älvsborgs regemente och Malma fornminneskommitté.

Tillsammans blir det sålunda 55 kulturhistoriska föreningar och fristående museer i Västergötland, Göteborg fränräknat. Och det måste anses som ett synnerligen aktningvärt antal. En förening dock nedlagd.

Gången av föreningsbildandet är här som annorstädes i riket i stort sett denna: först en landskapsförening, så föreningar för större områden och slutligen sådana för smärre områden, vanligen socknar. Rörelsen har spritt sig till allt vidare kretsar, famnat allt bredare folklager.

I slutet av 1930 bildades ett Västergötlands hembygdsförbund, vilket avser att utgöra ett föreningsband mellan de olika föreningarna och museerna ifråga om sådant arbete, som med fördel kan utföras gemensamt. Vad förbundet kan komma att betyda, är ännu för tidigt att uttala sig om.

En något äldre form för sammanslutning, ehuru tämligen löslig, är den organisation, som bär namnet »Västsvenska hembygdsnämnden», bildad 1923 och avsedd, som man kan förstå, även för Västergötland.

Det är en styrelse eller nämnd, som har till uppgift att ge råd i fråga om hembygdsvården i dess olika former. Nämnden vill, utan att pålägga några band, verka rådande och hjälpare under det vardagliga arbetet. Dessutom anordnar den varje år en konferens, som förlägges till någon av de platser i området, där man kan vänta intresse för densamma.

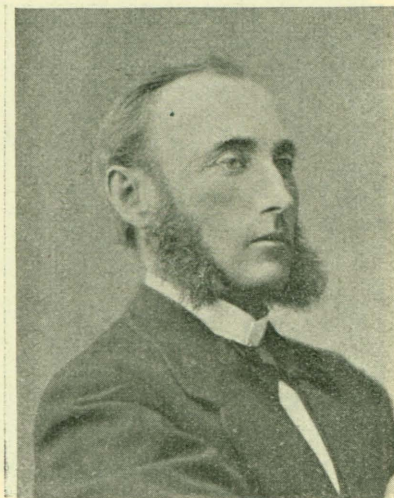
De många hittills nämnda föreningarna och museerna ha tagit till sin främsta uppgift att tillvarata och utforska de mera materiella minnena. Men därjämte ha åtskilliga av dem även ägnat sin uppmärksamhet åt folkspråket och folkminnena och deras utforskande. Denna sida av hembygdsforskningen är emellertid så pass egenartad, att den kräver sin särskilda inriktning. Det hithörande materialet är ock av den art, att det är utsatt för en hastigare förintelse än annat, som kan bli föremål för hembygdsforskningen. Därför fordras organ, som speciellt och intensivt ägna sig åt arbetet just på detta område.

Om vi bortse från de äldre åtgärderna för uppteckning av folkmål och folkminnen, är det först på 1870-talet, som vi finna de första livaktiga ansatserna för detta ändamål. Nu bildas vid våra universitet »landsmålsföreningar». Den äldsta av dessa är Västgöta landsmålsförening i Uppsala, stiftad av Oscar Norén 1872. Landsmålsföreningarna nedlade så småningom sitt arbete. Längst levde den äldsta av dem, Västgöta landsmålsförening som upphörde med sin verksamhet 1901. Dess arbete hade emellertid redan 1879 i viss mån upptagits av »Styrelsen för undersökning av Västergötlands folkmål». Den upplöstes 1914, och dess arbete övertogs 1917 av »Västgöta landsmålskommitté». De västgötska landsmålssamlingarna äro nu de största av alla liknande samlingar i Uppsala. Vid Lunds universitet bildades en Västgöta landsmålsförening 1879, men den nedlades redan 1892. Västgöta nation i Lund är liten och kunde inte lämna föreningen tillräckligt med arbetande krafter.

I Göteborg har bedrivits en livlig verksamhet på detta område, vilken delvis även berör Västergötland och därför bör omnämnas här. Sålunda

Clas Johan Ljungström.
Kyrkoherde. Stiftare av Västergötlands
fornminnesförening. Författare
av häradsbeskrivningar.

Oscar Norén.
Stiftare av Västgöta
landsmålsförening
i Uppsala.

finns vid Göteborgs högskola dels ett »Institut för ortnamns- och dialektforskning», upprättat 1917, och dels ett »Institut för folkminnesforskning», stiftat 1926. Med Göteborg som huvudort verkar dessutom »Västsvenska folkminnesföreningen», stiftad 1919.

Hemslöjdsföreningarna ha även en hembygdsvårdande uppgift. De tillvarata, utan att egentligen bilda museer, gamla goda hemslöjdsföremål och använda dessa som mönster för framställning av nya föremål. Dessa försäljas sedan genom hemslöjdsmagasiner. I Skaraborgs län bildades en sådan förening 1909. Denna har utövat en betydande verksamhet och har bl. a. haft flera utställningar av gammal slöjd. Härigenom ha många vackra mönster framkommit, främst på det textila om-

rådet. Älvsborgs läns norra slöjdförening, som ursprungligen ägnade sig så gott som uteslutande åt skolslöjden, har sedan 1920 omlagt sin verksamhet, så att den numera arbetar i likhet med hemslöjdsföreningarna. Det är karaktäristiskt, att hemslöjdsrörelsens uppkomst och utveckling så gott som fullständigt sammanfaller med den övriga hembygdsrörelsens uppblomstring under detta århundrade.

Sedan åtskilliga år tillbaka har det funnits folkdanslag, mer eller mindre lösligt förenade med »Svenska ungdomsringen för bygdekultur». Denna är enligt dess stadgar »en riksorganisation med uppgift att främst bland svensk ungdom sprida intresse för och kännedom om vår inhemska folkkultur». De olika folkdanslagen inom landskapet, vilka även arbeta för allmogemusik, sång- samt dräkt- och hembygdsvård, ha i början av 1931 bildat en sammanslutning, Västergötlands ungdomsring, som utgör ett kretsförbund av Svenska ungdomsringen för bygdekultur. Samtidigt har även bildats ett Västergötlands folkmusikförbund.

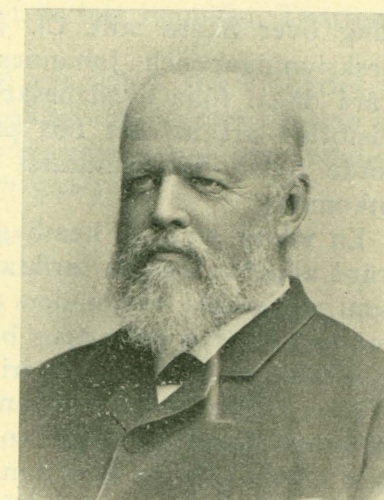
Utöver de egentliga kultursminnesvårdande föreningarna finns det några, som jämte sin huvudsakliga uppgift även inriktat sig på hembygdsvården. Främst i detta fall kommer J. U. F., som utövar en livlig verksamhet på detta område. Flera J. U. F.-avdelningar arbeta som hembygdsföreningar och äga fornstugor, såsom också framgår av det före-

gående. Även Excelsiorförbundet har upptagit hembygdsvården på sitt program och tillsatt en särskild styrelse för denna gren av sin verksamhet.

Mera tillfälliga museala anordningar ha förekommit vid jubileer och utställningar, såsom vid Skaraborgs läns hushållningssällskaps 100-årsjubileum i Skara 1907 (historiskt festtåg med gamla föremål), Älvsborgs läns hushållningssällskaps 100-årsjubileum i Vänersborg 1912 (museal anordning), Västergötlands fornminnesförenings 50-årsjubileum i Skara 1913 (kyrksilver), Vänersborgs 300-årsjubileum (föremål berörande staden), Skara stifts folkskollärareförenings möte i Skara 1922 (historisk skolutställning) och samma förenings 75-årsjubileum i Skara 1927 (lancasterskolsal. Flera hantverksföreningar ha anordnat historiska utställningar.

En utställning, som i hög grad kommit att främja hembygdsforskningen, är jubileumsutställningen i Göteborg 1923, och därvid har även västgötska förhållanden kommit inom dess räckvidd. Före utställningen skedde en omfattande inventering på åtskilliga områden. Sålunda genomforskades västligaste delen av landskapet noggrant i arkeologiskt avseende, och en inventering skedde i alla dess kyrkor. Gamla hantverkerier jämte hemslöjden gjordes till föremål för studier och filmning. I samband med utställningen utgavos en hel del mycket värdefulla kulturhistoriska skrifter, av vilka flera beröra det egentliga Västergötland.

Med omnämnandet av dessa jubileumsskrifter har jag kommit in på en gren av hembygdsforskningen, som spelat en synnerligen stor roll sedan långa tider tillbaka, nämligen hembygdslitteraturen. Jag kan emellertid inte närmare ge mig in på detta område, emedan det skulle bli alldeles för vidlyftigt. Mängden av skrifter, som i ena eller andra avseendet behandla västgötska förhållanden, är nämligen mycket stor. Jag vill endast påpeka, att de äldsta arbetena av detta slag gå så långt tillbaka som till slutet av 1600-talet. Från 1700-talet finnes ett mycket stort antal topografiska arbeten, mest akademiska avhandlingar. Från 1800-talet ha vi en mängd värdefulla arbeten, såsom Linskogs beskriv-

Johannes Sundblad.
Författare till flera kultur-
historiska arbeten om
Västergötland.

ning över Skara stift, Cl. J. Ljungströms och O. R. Hjorths häradsbeskrivningar och Johannes Sundblads kulturhistoriska skildringar. I våra dagar följa bygdebeskrivningar och skrifter av kultur- och naturhistorisk art mycket tätt på varandra. Under enbart sista årtiondet torde halvannat hundratal sådana skrifter rörande Västergötland ha utkommit.

En viktig gren av hembygdsvården, vilken Samfundet för hembygdsvård alldeles särskilt inriktat sig på, är en sådan byggnadsverksamhet, som vid gamla byggnaders restaurering och nys uppförande tar största möjliga hänsyn till ortens byggnadstraditioner, dock givetvis även med full hänsyn till tidens fordringar i fråga om trevnad och bekvämlighet. Någon större direkt verksamhet för byggnadskulturens höjande har icke förports inom Västergötland. I det fallet är det efter. Det enda jag f. t. kan erinra mig är de tvänne byggmästarekurser, som hållits vid Skaraborgs läns folkhögskola. För framtiden får man hoppas på en förbättring på byggnadskulturens område, sedan en länsarkitekt blivit anställd för Skaraborgs och Älvsborgs län.

En mera fristående rörelse för hembygdsvården är den som ligger i naturskyddet. Även denna rörelse sammanfaller med den nyvaknade livaktigheten för hembygdsvård under detta århundrade. Den svenska naturskyddsföreningen stiftades den 16 maj 1909. Endast tre veckor därefter bildades Skaraborgs läns naturskyddsförening. Genom denna föreningens åtgärd ha flera märkliga växtplatser, enstaka träd, egendomliga klippformationer, fågelöar m. m. blivit fridlysta.

Allt det nämnda, och det finns nog åtskilligt till, som borde varit med fast det förbisetts, betecknar en synnerligen livaktig verksamhet för hembygdsvården och hembygdsforskningen inom Västergötland. Rörelsen är också, betraktad som riksföreteelse, en av de kraftigaste folk-rörelserna, som f. n. gör sig gällande i vårt land. Och den är synnerligen behövlig. Vi leva under stora omvälvningar på alla områden. Mycket av den gamla kulturen — på gott och ont — är dömt att gå under. Slättmarkernas fornminnen hotas av odlingen. Grusbackarna med sina urnegravar föras ut på de nya och breda bilvägarna. Gamla vackra hus och andra byggnader rivas eller moderniseras. Folkets fäderneärvda språk förändras, och de gamla folkföreställningarna försvinna. Grottor och jättekast sprängas sönder. Träden med sina lövkronor stympas genom kraftledning. O. s. v. Många ha visserligen vaknat upp inför denna ödeläggelse av det forna, men den stora massan står i alla händelser mer eller mindre likgiltig. Och många s. k. bildade ha kanske endast en axelryckning för våra strävanden. Det behövs därför alltjämt

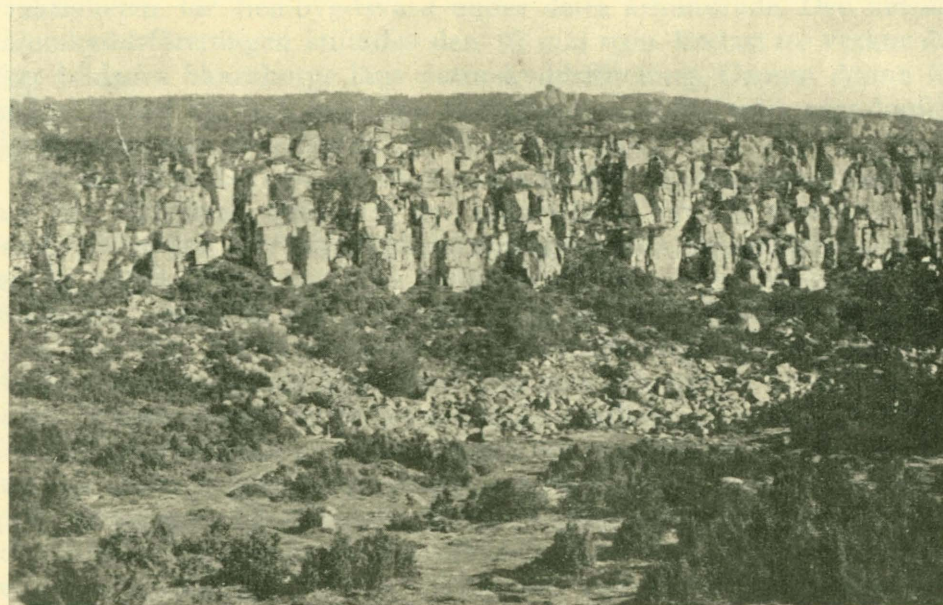
ett ihärdigt arbete. Men dess bättre, arbetet är inte hopplöst. Tvärtom. Intresset växer för varje dag.

Vi ha också ett kraftigt hjälpmedel till vår tjänst. Det är kärleken till hemtorvan, hembygds känslan, landskapskänslan. På den känslan är det, som hembygdsvården och hembygdsforskningen byggt och kommer att bygga. Och det är en stark grund att bygga på.

NATUR OCH NATURMINNEN I NORRA VÄSTERGÖTLAND

Av Läroverksadjunkten *Rudolf Söderberg*, Stockholm

I NORRA Västergötland, Skaraborgs län, är kulturlandskapet förhärskande. Den bördiga västgötslätten har i mer än sex årtusenden burit lantmannens skördar. Oaktat länet således tillhör ett av våra äldsta och genom odlingen mest förändrade åkerbruksområden, omfattar det ännu så ursprunglig och olikartad natur och uppvisar naturminnen av så utpräglad eller säregen typ, att man icke inom någon

Gammal lavabädd, diabasväggen i Gerumsberget på Falan.

Författaren foto.

»Öglunda grotta» på Billingen med utsikt över Kamelandskapet i Valle härad.
Sam Lindskog foto.

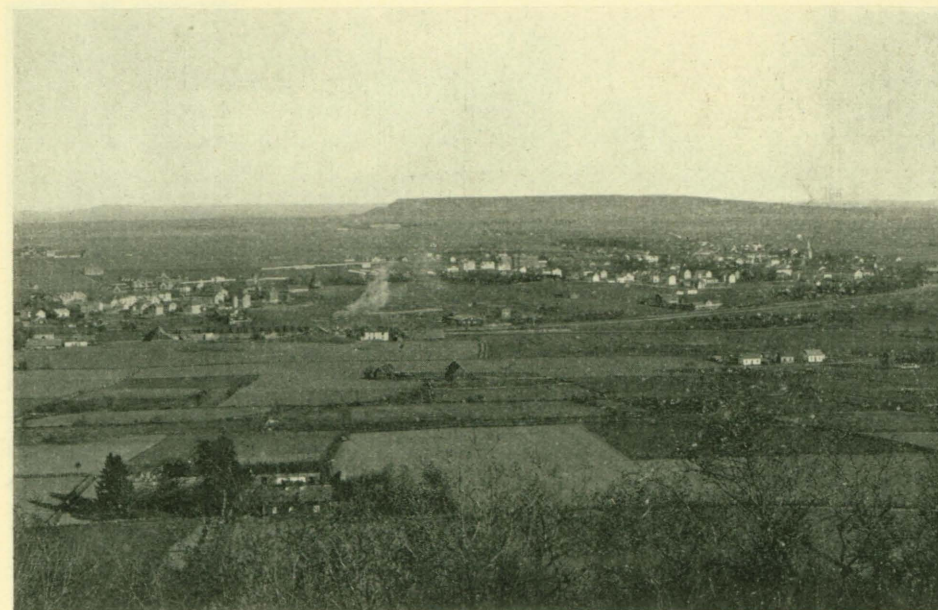
Lövskrudad diabasbrant i den s. k. Vråhulan på Mösseberg, häckplats för korp, pilgrimsfalk och tornfalk.

Författaren foto.

annan landsdel av motsvarande omfång skall finna ett mer skiftande landskap.

Här råder trots slättbygden sällan upprepningens enformighet. Växling och mångfald är regel. Landskapsformerna, både de större och mindre, äga ej sällan en även för ett vanligt öga märklig »stilren» karaktär. Härpå beror eller rättare härmed sammanhänger det *episka*, det berättande draget, det som även i fråga om landskapets struktur eller byggnad ger den historiska bakgrunden åt det. Om man i få ord skulle vilja ange, vad som ur hembygdsvårdens synpunkt utmärker denna norra del, skulle det därför kunna uttryckas så, att detta rika innehåll hos landskapsbilden ofta förlämnar den ett ovanligare mått av skönhet och intresse, ej minst beroende på, att både kultur- och naturminnena förekomma i grannskapet av eller i förbindelse med varandra.

Det vanliga, speciellt svenska naturkynnet, det som präglar norrlandsnaturen, kusten och skärgården, saknas ej heller. I norr reser sig Tiveden med de djupa, ödsliga fjällvattnen Skagen och Unden, ett nordsvenskt lynnesdrag således, som har sin fortsättning i det vidsträckta barrskogsland, som med sina mossar, småsjöar och steniga backar fyller upp

Vy över Falköping och Falan mellan Mösse- och Ålleberg. Det senare synligt i bakgrunden.

L. Eriksson foto.

landskapets södra del. I väster skäres åter västgötagränsen av de ryktbara Trollhättefallen, vilka i storslagen kraft också kunna mäta sig med de norrländska. I nordväst strör en täck skärgård ut sina ösvärmar i vårt största inhav, Väneren; österut blånar Vättern, med det grönskande sandstensblocket Visingsö, ett litet Öland i miniatyr, som geologiskt tillhör länet men geografiskt inte gör det.

Det förefaller, som om det egenartade stycke land, som rymmes här inom, icke förmått tvinga sig fram i den allmänna uppfattningen som en självständig naturtyp tack vare den eleganta inramningen Och ändå — antingen man färdas till lands eller vatten är det slående, hur västgötsk naturen blir, bara man kommer över gränsen. En ny geologisk eller geografisk stil utmärker de s. k. Västgötabergen, som nu ta hand om perspektiven. I landskapets mitt möter denna bygd, den s. k. silurbygden, där de taffelformade bergen ge den den självständiga gestalt, som är dess egen.

Detta är naturminnenas bygd par preference. Men som sagt också kulturminnenas. Bland dessa stycken av ursprunglig natur är det nämligen en händelse, som ser ut som en tanke, att så mycket finnes kvar av

Gånggrift på Falan, delvis vandaliserad av vägen, som går mitt igenom den.

Författaren foto.

åldrig kultur. Som minnen efter den första åkerbruksbebyggelsen finnas bevarade de s. k. gånggrifterna, gravkamrar, som dessa människor uppförde åt sina döda, ingenstädes i Norden talrikare än här. I Karleby nära Ålleberg ligga en rad sådana. På Falbygden resa sig också de flesta av Västgötabergen, bildande en väldig domarring av naturliga jättkummel kring gånggrifternas bygd, varigenom således dessa naturminnen från jordens egen forntid ansluta sig till kulturminnena på det sätt jag nyss nämnde.

Dessa berg erinra om murar och sträcka sig milsvitt genom landskapet. De få sin egendomliga resning genom horisontellt lagrade stenar och krönas av den vulkaniska trappen eller järnstenen. Deras platåform ger dem en likartad prägel, deras konturer bilda en summa av enkla, slutna linjer, vilka liksom symbolisera den märkliga arkitektoniska enhet, som här utmärker hela landskapsbilden. Trappen eller diabasen är resten av ett lavatäcke, som en gång utbredd sig över stora områden av vårt land. Ståtligt reser den sig över slätten, ofta »förklyftad» i trappstegslika avsatser. Vackrast framträda dessa i Öglunda grotta i Billingen och i ättestuporna i Ålle- och Mösseberg m. fl. ställen.

Stommen, ryggåsstuga i Flyttorps by.

K. Andersson foto.

Strålände rik är växtligheten på det mest berömda av alla Västgötabergen, Kinnekulle vid Väneren. I bergets allbekanta Munkäng med sin artrika flora har detta drag nått fulländning. Även fåglar, snäckor, fjärilar äro här andra än på slätten, gladare eller färgrikare, alltefter växtvärldens mönster. Kinnekulle har också sin hednatur, ett litet Ölandsalvar mitt i det ljuslynta överflödet. En glädjespridare har det berget alltid varit, ej minst för den skolungdom, till vars uppföstran det hört och hör att ha sett det, och för alla, som från när och fjärran besökt det för dess blommors, dess stenars och andra märkvärdigheters skull.

Till de sistnämnda räknas grottorna, ishavsminnena från en tid, då havet nådde hit och bearbetade bergets lösa sand- och kalkstensväggar. Grottor locka oss ju gärna än, så som de gjorde förr, när den jagande stenåldersmannen uppsökte dem till skydd och till bostad. De ha sin vilda mystik kvar. Västgötabergen äga ej mindre än tre skilda typer, de pelarformigt byggda diabasgrottorna, varpå Öglunda ger exempel, den kända »Apostlagrottan» i sandstenen vid Råbäck på Kinnekulle, och kalkstensgrottorna högre upp i de branta »klevarna» i bergssidorna. Där

Munkängen vid Hellekis å Kinnekulle.

Sam. Lindskog foto.

jorden givmilt och människovänligt i årtusenden närt en gammal kultur, bör väl den förpliktelsen kännas starkare än annorstädes att värna om det sista och bästa av vad den ursprungliga naturen äger kvar av arv och eget. Det är därför glädjande att nämna, att här har ett av vårt lands naturskönaste och mest besökta platser vunnit hägn under fridlysningslagen, nämligen den del av Kinnekulle, som omfattar Mörkeklevs ishavsgrotta, den s. k. Predikstolen (en rankbildning i berget över grottan) samt den lövängsbevuxna kalkstensbranten med den vittberömda Munkängen nedanför.

Även slättens kullar, sjöar, mossar och odlade lermarker ge sin uttrycksfullhet åt landets natur. Norra Västergötland är i hög grad ett motsatsernas landskap. Det finns en gränslinje, en fals så att säga, där två utpräglade naturtyper gå ihop. Den betecknas av kalk- och lerbygdernas förening. Denna gräns bildar dessutom boskillnaden mellan sjöarnas och flodernas områden. Det ena av dem är insjöbygden i Valle härad med sina enligt folkmyten till ett antal av 365 uppgående små, men mycket djupa s. k. kamesjöar. Det har på sätt och vis sin fortsättning om ej sin motsvarighet i Falbygdens många mossar och ännu

Grottboning i en kalkstensgrotta på Kinnekulle nära Husaby, »Lasse i bergets» stuga, bebodd i många år ända till omkring år 1910. Nu förstörd.

K. Andersson foto.

fortlevande grunda träksjöar. Häremot kontrasterar den endast av floder och bäckar genomfårade, eljest vattentomma lerslätten, en av de sjöfattigaste bygderna i hela vårt land.

Förklaringen till denna olikhet finner man i havets forna utbredning. Dit detta en gång nådde, dit uppfylldes alla gropar och sänkor av slam och sand. När denna jämna lerbotten omsider blev land, fanns följaktligen ej några sänkor, vari sjöar eller mossar kunde uppstå. Den blev en torr och enformig slätt, där blott de rinnande vattnen kunde skära ner sina bäddar i den lösa marken.

Annat var det på Falan. Dess högslätt sköt med Billingen som vågbrytare ut i havet likt en halvö. Inget havsslam fyllde de hålur marken hade. Här fanns i stället en mängd sänkor, vari sjöar och mossar kunde bildas. Här skapades en vintergata av små glimmande vatten, ett fornsjöområde, om vars rikedom på vattenväxter och fågelliv de sista fortlevande träksjöarna kunna ge oss en föreställning. Det främsta av dessa slags naturminnen, Hornborgasjön, har dock tyvärr genom den sista sänkningen helt och hållet förlorat sin ursprungliga karaktär.

Mellan ishavet och västgötaslättens uppkomst till följd av landhöj-

Sprickformation i kalkstenen på Kinnekulle.

ningen ligger emellertid en betydelsefull tid för detta landskaps geografiska utveckling. Härunder är det de stora isdämda sjöarna intaga stora områden även av Falbygden. Denna epok slutar med en av de största sjötappningskatastrofer man känner på jorden. Den s. k. Vätteris-sjön tömdes genom ett mäktigt fall, som uppstod, när iskanten nått Billingens nordspets. Det skulle föra för långt att närmare ingå på denna intressanta historia och de minnen den lämnat efter sig. Många av Falans små »döda dalar» äro emellertid uppkomna under detta skede. Issjöarna funno sina tidigaste avlopp vid randen av kalkstensslätten och skuro härunder ut dessa små »canions» i den lättroderade bergarten. Vid Dala nära Stenstorp ligger ett av dessa naturminnen, Hornborgaåns nuvarande dalgång är ett annat.

Av helt annat slag äro de vittnesbörd om iskantens avsmältning, vilka man kallat änd- eller randmoräner. Vi måste tala något även om dem, ty Västergötland är i hög grad ett ändmoränernas landskap. De bilda ett utomordentligt betydelsefullt drag i dess arkitektur, och utgöra därför ofta ett ämne till betraktelse och uppskattning av naturskönheten.

Där markens mjuka former ej, såsom fallet är ute på slätten, döljas

Detaljbild av ett ås- och moränlandskap. Kisakullen vid Stenstorp, krönt av bränslet för en påskeld.

Författaren foto.

I hassel- och eklunden Sunnelid på Rådaåsen.

Författaren foto.

Hindens öar i Dalbosjön. Den stora ändmoränens »skelett» ligger barspolat vid stranden, där Rutger Sernander botaniserar bland lavar och stenar.

Författaren foto.

av sammanhängande skogar, där en åldrig åkerbrukskultur slutit förbund med en bördig jord, är det ju inte heller så synnerligen egendomligt, om man mer än en gång under sina vandringar kommer att länka tankarna vid dessa landskapsformers betydelse inte bara ur allmän skönhetssynpunkt, utan också ur andra för den primitiva mänskliga existensen mer närliggande. Närmast fäster man sig härvid vid de landsformer, vilka på grund av sin stiliserade skapnad och naturliga oerörddhet ännu i dag tilldraga sig uppmärksamheten. Till sådana små områden lockar naturskönheten människan ofta alltjämt för att njuta friluftslivet. Man skall ock, om man är vetgirig, mer än en gång stöta på tecken eller antydningar, som måla om, att dessa ställen från hedenhös utgjort samlingsplatser, dit människorna kommit för att offra eller för att samlas till firandet av fester, varav minnen understundom finnas bevarade dels i gamla traditionella bruk, dels i berättelser om sådana, vilka levat kvar ännu i vårt århundrade. Ej sällan kännetecknas också dessa platser av de fasta fornminnen, som vi kalla bautastenar, dösar, gånggrifter etc.; de utgöra med andra ord våra ättebackar.

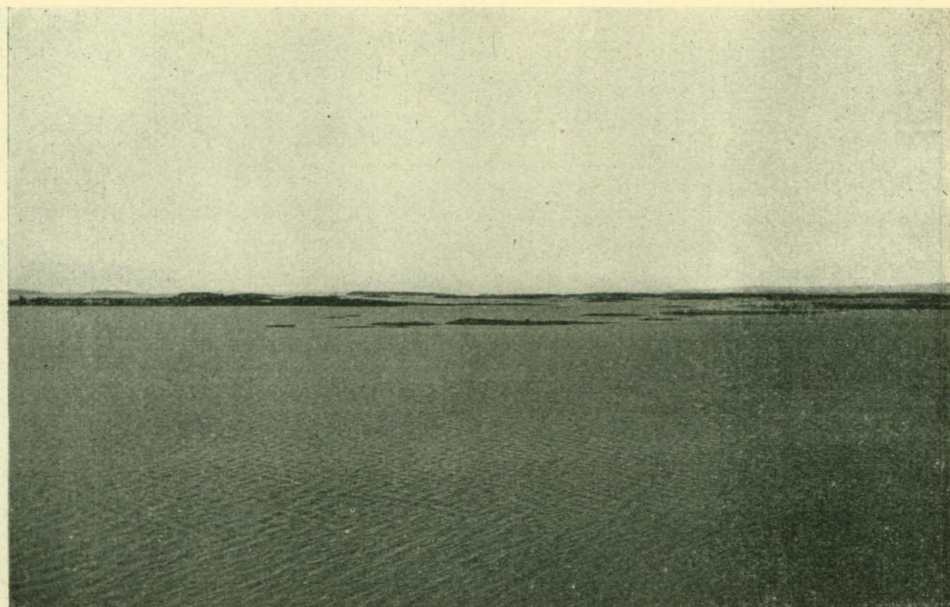

En bukt vid Kinnevikens stränder, den s. k. Värväxlekroken, fylld av frisköljda block och stenar, material ur den stora ändmoränen, som bildar en ö och en udde i bakgrunden.

Författaren foto.

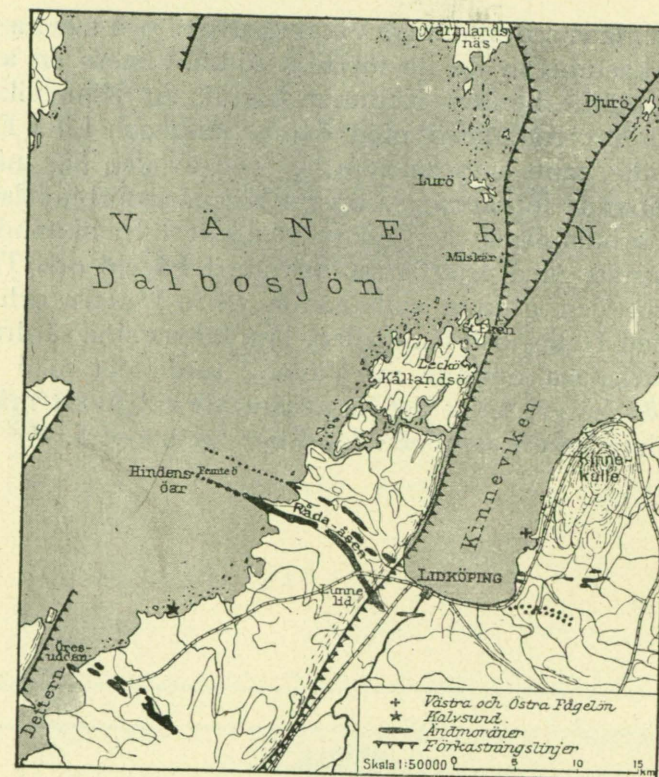
Det är nödvändigt att här begränsa saken och endast nämna om ett av dessa naturminnen. Det är det för den geologiska tidräkningen utomordentligt betydelsefulla »landveck», som framträder i Rådaåsen vid Lidköping, i Hindens öar i Dalbosjön i Vänern och i Kinnevikens härliga sandstränder. Denna ås' sträckning och dess avläggare är dock bara en liten del av den ännu mycket väldigare jätteås, som börjar borta vid Jäderen i Norge, och som utmed kusten spänner över södra delen av detta land, fortsätter tvärs över mellersta Sverige i spridda ryggar och kullar och dyker upp i södra Finland, bildande en lång, sammanhängande sandås vid ryska gränsen.

Det kunde vara ett fängslande nöje att följa detta kolossala landmärke, som den stora landisen avsatte för ungefär 10,000 år sedan, då den gjorde ett uppehåll i dessa trakter under återtåget mot Norden, för att närmare ta del av dess betydelse även i kulthänseende. Men vi få nöja oss med att antyda, att Rådaåsen hyser en gammal offerkälla inne i den ek- och hassel-lund, som växer på dess sluttning, samt tillägga, att denna lund på grund av sin fägring befunnits värdig att fridlysas och bevaras.

De yttersta Vänersskären.
Författaren foto.

När vi härifrån bege oss ut mot Läckö på Kållandsö vid Vänern, blir det ett nytt drag, i landskapskaraktären, som påkallar uppmärksamhet. Vi få att göra med urbergets brottlinjer, de s. k. förkastningssprickorna, som här skapat i ögonen fallande motsatser i landets utseende. Dessa brottlinjer äro inte mindre teoretiskt än praktiskt påvisbara. Man lär sig med andra ord snart upptäcka dem eller man förstår, att de måste finnas. De betyda här mera än någonstädes eljest för de yttre dragen hos södra Vänern och dess skärgårdar. Det är därför både nöjsamt och lärorikt att med dem som ledmärken urskilja och jämföra. Utan dem bli i varje fall motsatser och likheter icke förklarliga eller kantbildens egendomligheter begripliga. Det är emellertid till fyllest att närmare tala om den viktigaste av dem. Det är den brottlinje som stryker fram längs Kålland, Luröskären och Värmlandsnäs. Den har nämligen orsakat sjöns uppdelning i två hälfter, Dalbosjön och den egentliga Vänern. De båda halvöarnas, Kållands och näsets, bergiga kustformer ge exempel på ett motsatsförhållande, som ej gärna kan vara skarpare inom ett så begränsat område. I öster stiger stranden rak och enformig med klippiga branter ur havet, tom på skär och holmar, i

Karta, visande land- och kustformens uppkomst kring
Kinnevik och Kållandsö.

väster är den desto livligare, söndersplittrad av vikar och sund, utanför vilka grunden myllra och man omsvärmas av småskär och kobbar kring stora öar med fastlandsnatur. Förklaringen är enkel. På ena sidan om den långa förkastningssprickan har berggrunden sjunkit, på den andra blivit stående. Denna kant eller förkastningsbrant sköt upp som en ribba ur vattnet, när Vänern började bildas. Omsider höjde den sig och blev allt bredare västerut, åt vilket håll de nutida halvöarna ännu luta något. Dessa ha följaktligen stigit upp likt en grund, översvämmad kustremsa, av vars bergknallar och toppar skären och holmarna bildats. På en av de höga knallarna i väster har Läckö slott uppförts.

Såväl nyssnämnda omständighet som det förhållandet, att gamla sprickor genomskära berggrunden, gående i nord-sydlig riktning, förklarar åtskilliga egendomliga drag i Vänerns utseende. Överhuvud visar sjön i dessa södra delar sitt mest växlande skaplynne, sina skarpaste

motsatser, sin rikaste utbildning. Vikar, halvöar och näs ha uppkommit tack vare förkastningar. De ha förlänat södra Vänern en av djupa inskränningar utmärkt kontur. Kommer härtill, att Kinneviken vid sin västra strand har Kållandsö med öarna Stora och Lilla Eken, på sin östra Kinnekulle, samt som en naturlig följd av den här mitt över hela Vänern fortlöpande förkastningsbranten skärgårdsförbindelse över Luröarna med Värmlandsnäs, att vidare åt nordost en liknande sammanlänkning uppstått med Djuröarna och med Fågelö och Torsö, att än vidare söderut den grunda sjöliknande viken Dettern och det vackra Vänersnäs med Halle- och Hunneberg låta förena sina särdrag med hela detta karaktäristiska område av Vänern, torde det med skäl kunna sägas, att sjön här rymmer det intressantaste och mest mångskiftande stycke innanhavsnatur, som vårt land har att uppvisa.

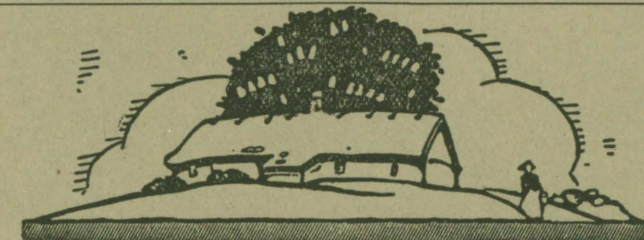
AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN

FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGDSVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421, 8280

MARSELL

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING

UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ	HÄLSINGBORG	LUND
<i>Gust. Ad. Torg 45.</i>	<i>Stortorget.</i>	<i>Clemenstorget.</i>
<i>Tel. 2616. 5388.</i>	<i>Tel. 72.</i>	<i>Tel. 3072.</i>

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

INNEHÅLL:

SANFRID WELIN: Genom Västergötlands minnesrikaste bygd	51
SANFRID WELIN: Hembygdsforskning och hembygdsvård i Västergötland ...	60
RUDOLF SÖDERBERG: Natur och naturminnen i norra Västergötland	70

Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Berättelse över Samfundets för hembygdsvård verksamhet under år 1930.

MEDLEMMAR.

Antalet årligen betalande medlemmar utgjorde vid årets slut 5.246. De ständiga medlemmarnas antal var vid årets slut 22 och de stödjande medlemmarnas antal 20. Under året ha 3 nya korporativa medlemmar tillkommit, nämligen Linköpings stads byggnadsnämnd, Sundsvalls stads stadsvårdsnämnd och Södermanlands läns museiförening. De korporativa medlemmarnas antal utgjorde under 1930 55.

ÅRSMÖTE.

Samfundets årsmöte avhölls i Stockholm i samband med Svensk hembygdsvårdsdag den 1. juli under ordförandeskap av landshövding S. Lübeck. Utom de stadgeenliga ärendena behandlades ett av sekreteraren i Dalarnas fornminnes- och hembygdsvårdsförbund rådman Karl Trotzig framlagt förslag till ändring av Samfundets stadgar, varigenom Samfundet i större utsträckning än hittills skulle kunna utgöra riksorganisation för hembygdsvårdsrörelsen i landet. Årsmötet beslöt att bordlägga ärendet till följande årsmöte i avvaktan på de önskemål, som ev. skulle framkomma under Svensk hembygdsvårdsdag.

STYRELSE.

Styrelsen har under förra hälften av år 1930 haft samma sammansättning som under föregående år, nämligen: lektor K. Star-

bäck, ordförande, stadsarkitekt S. Westholm, vice ordförande, fil. d:r C. J. Anrick, folkhögskollärare, fil. lic. F. Hazelius, bankdirektör C. Lignell, direktör O. Lindeberg, fröken Anna Lindhagen, ingenjör L. Nobel, intendent S. Wallin, teaterchef E. Wettergren, direktör L. Yngström och arkitekt J. Åkerlund.

Vid årsmötet förelågo avsägelser från Samfundets ordförande lektor K. Starbäck, bankdirektör C. Lignell, teaterchef E. Wettergren och direktör L. Yngström. I deras ställe utsågos till ordförande landshövding S. Lübeck, Gävle, samt till övriga medlemmar av styrelsen länsantikvarie E. Festin, Östersund, intendent Sven T. Kjellberg, Göteborg, samt sekreteraren i Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund, rådman K. Trotzig, Hedemora. Styrelsen har under året haft fyra sammanträden. De löpande göromålen hava handhäfts av ett arbetsutskott, som under förra delen av året bestod av herrar Starbäck, Westholm, Hazelius, Nobel och Åkerlund samt under senare delen av herrar Lübeck, Westholm, Hazelius, Nobel, Trotzig och Åkerlund.

Revisorer hava varit direktör G. Ehrnberg och länsarkitekt Nils Blanck.

Skattmästareämbetet har liksom föregående år handhäfts av ingenjör L. Nobel och sekreterarebefattningen av fil. lic. F. Hazelius.

De från sekretariatet utgångna diarieförda skrivelserna utgjorde under året 2.727.

För Samfundets räkning har sekreteraren företagit resor bl. a. till Karlstad, Örebro, Falun och Västerås.

TIDSKRIFTEN.

Tidskrift för hembygdsvård, vilken redigeras av Samfundets sekreterare, har under året utgått i en upplaga av 7.000 exemplar och tillställts Samfundets samtliga ledamöter, varjämte ett flertal gratisexemplar utdelats till läroanstalter, bibliotek m. fl.

Liksom föregående år har tidskriften åtnjutit statsanslag.

ÖVRIGA PUBLIKATIONER.

Den under året utgivna publikationen »Gravkonst» har mottagits med välvilja och intresse och ett stort antal exemplar har försålts till bl. a. pastorsämbeten, enskilda präster och stenhuggerifirmor m. fl. Ritningar till de i publikationen återgivna moderna gravvårdarna ha försålts såväl till enskilda personer som stenhuggerifirmor. I enstaka fall ha även genom Samfundets försorg ritningar till textanordningar m. m. utförts.

Det sedan ett par år pågående arbetet med utförande av mönsterritningar till lantmannabyggnader har under året avslutats, och omfattar samlingen fullständiga plan- och fasadritningar samt sektioner till 16 olika gårdstyper, avpassade för olika trakter av landet. Ritningarna komma att under detta år utgivas i bokform, försedda med en kortfattad ledsagande text.

YRKESUTBILDNINGSVERKSAMHETEN.

Föreståndare för Samfundets yrkesutbildningsverksamhet har varit fil. lic. F. Hazelius. Under året ha tre byggmästarekurser avhållits, nämligen på Ingesunds folkhögskola vid Arvika, Katrinebergs folkhögskola i Halland samt i Borlänge.

Kursen på Ingesunds folkhögskola pågick under tiden 5–15 mars och stod under inspektion av rektor V. Dahlgren. Såsom lärare tjänstgjorde arkitekterna R. Bolin, L. Mattson och E. Selander samt folkskollärare E. Berglund. Kursen besöktes av 13 elever.

Kursen på Katrinebergs folkhögskola pågick den 12–22 mars och besöktes av 7

elever. Inspektor var rektor L. de Vylder och lärare arkitekterna G. Beijer och R. Bolin.

Kursen i Borlänge avhölls den 1–7 december samt besöktes av 15 elever. Den stod under inspektion av rektor P. Envall och såsom lärare och föreläsare tjänstgjorde länsarkitekt M. Dahlander, fil. d:r K. E. Forsslund, länsträdgårdsmästare R. Larsson, författaren C. Larsson i By, skolköklärarinnan A. Montell, rådman K. Trotzig, arkitekt E. Werner och agronom E. Åtting.

Vid Samfundets byggmästareskola i Åkarp pågick fjärde årskursen den 9 januari–5 april och besöktes densamma av 18 elever. Inspektor för skolan har såsom förut varit rektor E. Ingers. Under året tjänstgörande lärare ha varit arkitekt G. Beijer (byggnadslära med byggnadsritning), ingenjör E. Hansson (biträdande lärare i ritning), fil. lic. F. Hazelius (svenska språket med affärsskrivning samt svenska byggnadsskickets historia med hembygdsvård), vik. lektor O. Hellgren (bokföring och yrkeslagstiftning), fil. d:r G. Sjöström (matematik och fysik) samt fil. lic. G. Ågren (gymnastik).

Sex elever ha erhållit stipendium från Kungl. Kommerskollegium om 250 kronor vardera, och dessutom ha fyra övriga stipendier till ett sammanlagt belopp av 1.050 kronor utdelats. Dessa ha skänkts av Andelsföreningen Eget Hem, Kristianstad, Simrishamns Tegelbruks A.-B. och Skånska föreningen för Byggnadskultur.

I likhet med föregående år har Samfundet för sin yrkesutbildningsverksamhet uppburit statsanslag och av Skolöverstyrelsen förordnad inspektor för dess ekonomiska förvaltning har varit kommerserådet Axel F. Enström.

Under 1931 avhållas tvenne byggmästarekurser, nämligen å Molkoms folkhögskola i Värmland samt i Luleå.

BYGGNADSBYRÅN.

Genom byrån har under året ritningar till nybyggnader uppgjorts till ett antal av 16, ombyggnads- och ändringsritningar 8. Anmärkningsvärt är att till byrån ingått ett

flertal förfrågningar om ritningar till byggnader m. m. men som sedan visat sig ej leda till beställningar. Detta finner kanske sin förklaring däri, att den propaganda, som gjorts för byrån och dess verksamhet, så gott som uteslutande inskränkt sig till annonsering i Samfundets tidskrift och beställaren således i regel varit medlem i Samfundet. Beställarna betrakta därför oftast byrån som en institution, som helst kostnadsfritt skall stå medlemmarna till tjänst med ritningshjälp, rådfrågningar m. m.

SVENSK HEMBYGDSVÅRDSDAG 1930.

På initiativ av Samfundet för hembygdsvård anordnades under dagarna 2–6 juli i Stockholm den första Svenska hembygdsvårdsdagen. H. K. H. Kronprinsen hade benäget åtagit sig att fungera som hembygdsvårdsdagens hedersordförande. Förövrigt bestod presidiet av följande personer: ordförande: landshövding Sven Lübeck samt vice ordförande: Stockholms stadsfullmäktiges ordförande, herr Knut Tengdahl, riksantikvarien Sigurd Curman och fil. d:r Karl-Erik Forsslund. I hembygdsvårdsdagen deltog ett hundratal representanter för hembygdsvårdsarbetet i landet. Förhandlingarna, som försiggingo i rådssalen i Stadshuset, öppnades i närvaro av bl. a. statsrådet Sam. Stadener och överståthållare Henning Elmqvist med ett hälsningsanförande av landshövding Lübeck.

Under första dagen diskuterades följande frågor: *De centrala museerna och hembygdsvården* med riksantikvarie Sigurd Curman som inledare samt *Samarbetet mellan hembygdsföreningarna*, vilken diskussion inleddes av sekreteraren i Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund, rådman Karl Trotzig. Dessutom hölls föredrag av rektor Sven Kjersén om *Ungdomen och hembygdsvården*. Efter förhandlingarnas slut intogs gemensam middag å utställningens huvudrestaurant.

Torsdagen inleddes med visning av Stadshuset under ciceronskap av herr Knut Tengdahl, varefter deltagarna samlades i Statens Historiska Museum, där riksantikvarien hälsade dem välkomna. Därefter demonstre-

rades museet och lämnades en redogörelse för den pågående fornminnesinventeringen i landet av amanuens K. A. Gustawsson. På eftermiddagen fortsattes förhandlingarna i Stadshuset, varvid föredrag hölls av rektor Valdemar Dahlgren om *Musiken och folklivet* samt av museilektor Ernst Klein om *Folkdanser och folklekar*. Till sist följde en diskussion om *Stadens naturskydd*, vilken inleddes av professor Rutger Sernander.

Under fredagen voro förhandlingarna på förmiddagen förlagda till Skansen. Efter hälsningsanförande av Nordiska Museets styresman, professor Andreas Lindblom höll amanuens Bengt Cnattingius föredrag om *Hembygds-muséernas uppgifter*, varjämte intendenterna Sigurd Erixon och Sigurd Wallin redogjorde för Nordiska Museets hembygdsvårdsarbete. Eftermiddagens förhandlingar fortsattes i rådssalen, och diskuterade man därvid frågan om *Skydd mot export av äldre kulturföremål* med professor Axel Romdahl som inledare.

Lördagens förhandlingar inleddes med föredrag av stadsarkitekt Sigurd Westholm om *Samhällena och hembygdsvården* och av länsarkitekt Nils Blanck om *Byggnadskonsten och hembygdsvården*, båda åtföljda av diskussion. Hembygdsvårdsdagens sista förhandlingsämne utgjordes av *Vägarbetena och hembygdsvården*, vilket inleddes av professor Rutger Sernander. Härpå följde hembygdsvårdsdagens högtidliga avslutning med anförande av landshövding Lübeck. De närvarandes tack till honom och vice ordförandena frambars av rådman Trotzig. På kvällen var gemensam middag anordnad i Idunhallen å Skansen.

Söndagen ägnades åt en vandring genom staden mellan broarna under ledning av amanuens Gösta Selling, varefter Kungl. slottet visades av intendent Gunnar Mascoll Silfverstolpe samt gamla Rådhuset, Riddarhuset och Riddarholmskyrkan av amanuens Tord O:son Nordberg. Efter gemensam lunch å Mosebacke företogs en rundfärd i bussar för att bese nya stadsdelar och trädgårdsstäder under ledning av stadsarkitekt Sigurd West-

holm samt av äldre stadsbebyggelse och gamla gårdar under ledning av amanuens Selling. Småstugebebyggelsen i Bromma demonstrerades av Stockholms stads fastighetschef, ingenjör R. B. Dahlberg.

Den planerade studiefärden i Mälardalen måste på grund av för ringa anslutning inställas. Istället anordnades måndagen den 7. en utfärd till Björkö under ledning av konstnären Gunnar Hallström.

För bestridande av kostnaderna för hembygdsvårdsdagen och dess förberedande hade anslag beviljats såväl av Kungl. Maj:t som av Stockholms stad samt av ett antal hembygdsföreningar. Svenska turistföreningen hade välvilligt åtagit sig att handha mötesbyrån.

Ekonomi.

Genom Kungl. brev av den 9 maj 1930 har Samfundet beviljats ett anslag av 30.000 kronor att under 1931 utgå av lotterimedel. Den ekonomiska ställningen vid 1930 års slut framgår av nedanstående tablå.

Ingående balanskonto.	
1930	Tillgångar:
Jan. 1.	Innestående i banker .. 11,291: 11
	Förskotterade medel... 4,537: 50
	<u>Kronor 15,828: 61</u>
Skulder:	
	Kapital Konto..... 15,828: 61
	<u>Kronor 15,828: 61</u>

Vinst- och förlustkonto.	
1930	Inkomster:
Dec. 31.	Medlemsavgifter för 1930 29,041: —
	Yrkesutbildningsverk-
	samheten 10,144: 95
	Tidskrift för hembygds-
	vård 3,707: 57
	Försäljning av publika-
	tioner 4,616: 35
	Svensk hembygdsvårds-
	dag 1930 9,182: 16
	Räntor 233: 45
	Kapital konto 12,537: 81
	<u>Kronor 69,463: 29</u>

Utgifter:	
Allmänna omkostnader	12,943: 85
Tidskrift för hembygds- vård	16,666: 12
Yrkesutbildningsverk- samheten.....	13,821: 85
Byggnadsbyrå och Byggnadspremieringen	337: —
Publikationer	11,081: 14
Diverse tryck och agita- tion.....	4,132: 25
Anslag och understöd..	300: —
Svensk hembygdsvårds- dag 1930	10,181: 08
Kronor	69,463: 29

Utgående balanskonto.

1930	Tillgångar:
Dec. 31.	Innestående i banker .. 3,331: 14
	Förskotterade medel... 887: 50
	<u>Kronor 4,218: 64</u>

Skulder:

Skuld till sekreteraren.	927: 84
Kapital konto	3,290: 80
	<u>Kronor 4,218: 64</u>

För styrelsen:

SVEN LÜBECK

/ F. Hazelius.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Undertecknade, utsedda att granska Samfundets för hembygdsvård räkenskaper för år 1930, hava vid idag företagen revision funnit dem omsorgsfullt förda samt försedda med vederbörliga verifikationer.

Protokollen från styrelsens sammanträden hava av oss blivit genomgångna.

Då revisionen icke givit anledning till någon erinran, tillstyrka vi, att styrelsen beviljas full ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Lund den 31 mars 1931.

NILS A. BLANCK GÖSTA EHRNBERG

Samfundets årsmöte i Skara 17—19 juli 1931.

Samfundet för hembygdsvård hade i år inbjudits att förlägga sitt sextonde årsmöte till Skara. Samtidigt höllö Västergötlands fornminnesförening och Västergötlands hembygdsförbund sina årsmöten där, och det blev därför en ganska stor mängd hembygds- och fornminnesintresserade, som på en gång samlades i den gamla staden.

Första mötesdagen inleddes med att de tre organisationerna samlades vid halvfemtiden i läroverkets högtidssal, där det gemensamma mötet öppnades av landshövding Lübeck med ett hälsningsanförande.

Vid sin välkomsthälsning till deltagarna vände han sig särskilt till de båda Västgötahövdingarna Ekman och von Schneidern, landstingets ordförande kammarherre von Hofsten, Skara stadsfullmäktiges ordförande dr. Westermarck, riksantikvarien professor S. Curman och Nordiska Museets styresman professor Andreas Linblom.

I sitt hälsningsanförande berörde landshövding Lübeck några problem och uppgifter, som för närvarande äro särskilt aktuella för hembygdsvården. Han citerade därvid bland annat en västsvensk tidning, som vid ett tillfälle skrivit: »Vår nationalkänsla ser bakåt ej framåt», och landshövding Lübeck kunde för sin del icke annat än erkänna att det låg en viss sanning i påståendet. Han hoppades emellertid att vad hembygdsvården beträffar, så skall den icke blott syssla med det förgångna utan även ständigt arbeta för framtiden — för en sund utveckling på vårt folks fäderneärvda grund.

Talaren ville dessutom dröja vid ett par aktuella uppgifter och problem för den svenska hembygdsvården. Först och främst måste den mer än någonsin förut vara ett värn för en sund byggnadskultur under en tid, då denna alltmer hotas av funktionalismen med dess många dåliga yttringar av effektsökeri och nyhetsjakt.

Dessutom ville landshövdingen fästa upp-

märksamheten vid de fula och otillbörliga reklamannonserna längs vägarna och påyrkade ett resolut uppträdande för att få bort oskicket.

Talaren berörde även Samfundets byggnadsbyrå, som var avsedd att kunna stå till tjänst med råd och anvisningar i de fall, då arkitekter icke anlitas vid byggen och således icke för att konkurrera med dessa.

Till sist nämnde landshövding Lübeck som en synnerligen viktig uppgift för hembygdsvården att söka nå ett samarbete med vår tids olika folkrörelser. Hembygdsvården själv borde kunna bli en verklig folkrörelse, som kan vidga sig till att omfatta även andra närstående uppgifter.

Talaren slutade med att förklara det gemensamma sammanträdet öppnat.

Landshövding Ekman framförde de församlades tack för välkomsthälsningen och ville i sin tur hälsa välkommen å den bygds vägnar som han representerade. Han påpekade att vid de i samband med mötet anordnade utflykterna kommo deltagarna att litet närmare lära känna västgötabygden, med många minnen från en gången kultur med en omväxlande natur och en befolkning, som älskar och hedrar sitt land. Han hoppades emellertid att icke bara de gamla minnena skulle väcka gästernas beundran utan även vad den nuvarande tiden hade att bjuda skulle göra ett gott intryck. Landshövdingen uttryckte sin övertygelse att ett besök av Samfundet för hembygdsvård skulle bidra till att ge den egna bygdens folk en ökad förståelse för många av de problem som röra sig i tiden men framför allt vara ägnat att utgöra en väckelse till ett bättre utnyttjande av de möjligheter, som finnas och till att bygga vidare på den grund, som fäderna lagt. Under denna förhoppning ville landshövdingen hälsa alla välkomna till Skaraborgs län.

Docenten J. Götlind höll därefter ett föredrag om Saga och sägen i Västergötland, där han gav en intressant överblick över bygdens andliga minnen, deras kvantitet,

ursprung, nyansering och lokalisering. Talaren underströk att dessa andliga minnen från gångna tider ge en möjlighet att intränga i tanke- och känslvärlden hos det folk, som en gång levde i bygden långt före vår tid. Ur Västergötlands skatt av sagor och sägner uppläste docenten Götling där efter några prov och slutade med att understryka det faktum att med den äldre generationen, som nu efter hand går bort, försvinner också denna skatt av folkets andliga tradition och han ville därför uppmana de församlade att främja insamlingen av detta värdefulla stoff.

Samfundet för hembygdsvård sammanträdde därefter under ordförandeskap av landshövding Lübeck. Styrelse- och revisionsberättelse för år 1930 godkändes och ansvarsfrihet beviljades styrelsen för nämnda år. Därefter framlades för antagande det förslag till stadgeändring som publicerats i Tidskrift för hembygdsvård, II:dra häftet för innevarande år, vilket fotar på ett principuttalande av förra årsmötet och i huvudsak syftande emot en utvidgning av Samfundets verksamhetsfält, så att förbundet kunde bli ett organ för hembygdsrörelsen ute i landet och jämväl för landskaps- och länsförbunden för hembygdsvård.

Förutom några smärre ändringar gjordes på förslag av riksantikvarie S. Curman ett sådant tillägg till stadgarna i § 5, att Statens Historiska Museum och Nordiska Museet skulle bli jämställda med landskaps- och länsförbunden vid Samfundets ombudsmöten.

Förbundet beslöt att avsända hälsningstelegram till dess hedersordförande Kronprinsen och till dess nye hedersledamot samt förre och förste ordförande lektor Karl Starbäck, som av sjukdom hindrats att närvara.

Sedan mötet beslutat att val av styrelse skulle ske enligt de gamla stadgarna omvaldes samtliga i tur avgående styrelseledamöter och Samfundets styrelse kom således liksom tidigare att bestå av lands-

hövding S. Lübeck, ordf., stadsarkitekt S. Westholm, v. ordf., fil. d.r. C. J. Anrick, länsantikvarie E. Festin, museiintendent S. T. Kjellberg, direktör O. Lindeberg, fröken A. Lindhagen, rådmän K. Trotzig, intendent S. Wallin, arkitekt J. Åkerlund, ingenjör L. Nobel, skattm., fil. lic. F. Hazelius, sekr.

Vid senare hållet styrelsesammanträde utsågs major Hugo von Heidenstam, Vadsbro, till skattmästare efter ingenjör Ludvig Nobel, som av sagt sig.

Samtidigt som Samfundet för hembygdsvård hade sitt årsmöte höllö Västergötlands fornminnesförening och Västergötlands hembygdsförbund sina årsmöten.

Därefter intogs gemensam middag på Stadshotellet, varvid landshövding Ekman hälsade de närvarande välkomna och utbragte ett leve för konungen. Därefter vände han sig med en särskild hälsning till Samfundet för hembygdsvård, varpå Samfundets ordförande landshövding Lübeck svarade. Efter middagen följde ett samkväm varvid konstnären Arleman underhöll med sånger till luta och nämndeman C. R. Andersson från Backgården i Larv föredrog historier på bygdemål.

Lördagen och söndagen voro på programmet ägnade åt besök i Skara domkyrka och Västergötlands fornmuseum och fornby och utflykter i trakten.

Lördagen kl. 10 visades domkyrkan för deltagarna av intendenten S. Welin och likaledes besågs Västergötlands fornmuseum och fornby. Därefter gjordes en utflykt till Kinnekulle och Läckö slott under ledning av baron Raab.

Under vägen besöktes Husaby kyrka, där friherre Raab lämnade en framställning över kyrkans historia. Även källan och ruinerna besågos. Färden gick så vidare mot Kinnekulle och på vägen dit gjordes ett uppehåll vid Västerplana kyrka om vilken intendent Welin höll ett kort orienterande föredrag. På Kinnekulle turisthotell intogs gemensam lunch varefter man gick till fots till Mörkeklevs grotta och Råbäcks herre-

säte. Den vackra parken vid herresätet hade välvilligt öppnats för deltagarna, och friherre G. Klingspor höll ett belysande och intressant föredrag om Råbäcks herresäte, och dess historia. Landshövding Ekman uttalade de deltagandes tack till friherre Klingspor och resan ställdes sedan mot Läckö slott över Lidköping. Genom en underbart vacker bygd gick färden till Läckö slott som demonstrerades av kand. G. Berg. Vid återresan mot Lidköping besågs Stola herregård med anor från tidig medeltid. Stola äges nu av godsägare Carl Ander som där i många avseenden utfört ett vackert och framförallt pietetsfullt restaureringsarbete, värt ett varmt erkännande. Från Stola gick färden till Lidköping där supé intogs på hotell Örnen och vidare tillbaka till Skara.

Söndagen den 19 juli var ägnad åt utflykter till Varnhem och Gudhem. Först besöktes Axevala ruin, som demonstrerades av rektor Arninge. Här talade även intendent Welin om Höjantorp och friherre Raab redogjorde för Valle härads geologi. Därefter gick färden genom de 365 sjöarnas bygd, Valle härad, till Varnhem, där kyrkan och klosterruinen demonstrerades av riksantikvariern, professor Curman. Gudhems klosteruin besöktes och amanuensen Roth demonstrerade klosterutgrävningarna. På eftermiddagen samlades man sedan till gemensam avskedsmiddag på Stadshotellet i Falköping, där de traditionella talen hölls och leven utbragtes under trevliga och gemytliga former.

Efter middagen företogs en utfärd till gånggrifterna vid Älleberg och Karleby.

Ändringar i stadgeförslaget.

det förslag till ändring av stadgarna för Samfundet för hembygdsvård, som framlades och antogs i Skara, vilket finnes återgivet i denna årgångs andra häfte, gjordes, som ovan nämnts, några mindre ändringar nämligen (de kursiverade orden betyda ändring eller tillägg):

§ 4.

Ombud.

Ombud för landskaps- och länsförbund för hembygdsvård eller med dem jämställda organisationer jämte ombud för såväl Statens Historiska Museum som Nordiska Museet äga vid omröstning å allmänt möte, utom vid val av styrelse, att förfoga över 4 röster utöver den röst, som tillkommer korporativ medlem enligt § 2, mom. 2 a.

§ 6.

Styrelse.

1. Samfundets angelägenheter handhas av en styrelse med säte i Stockholm och bestående av ordförande, samt ytterligare 10 valda ledamöter. Samtliga väljas etc.

3 c) att i mån av behov tillsätta permanenta eller tillfälliga nämnder för särskilda uppgifter.

Ett led i strävandet att popularisera Samfundets verksamhet.

I mars månad detta år påbörjade Samfundet utarbetandet av en mindre portativ byggnadsteknisk materialsamling för att medtagas vid Samfundets byggmästarekurser såsom demonstrationsmaterial speciellt vid föreläsningarna i materiallära.

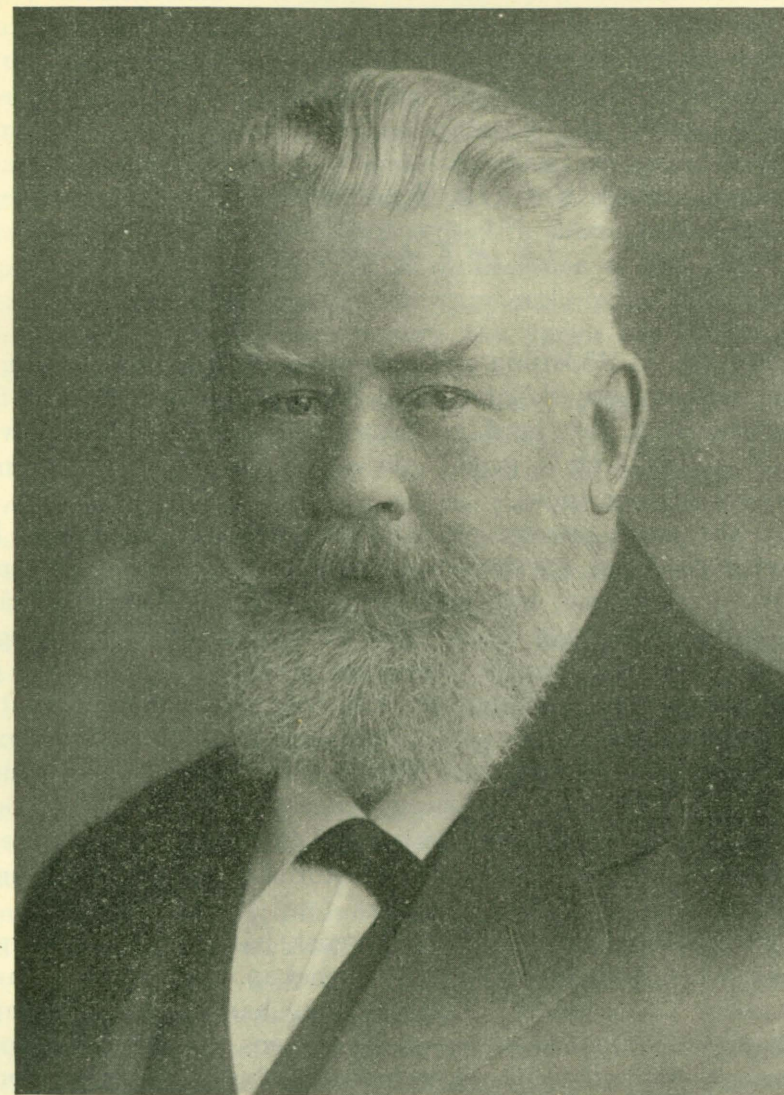
Intresset för denna samling har varit synnerligen stort från olika materialfirmors sida och framkom vid utarbetandet av nämnda samling såsom ett allmänt önskemål att en större, eventuellt permanent varuutställning skulle ordnas. Samfundet gick då omedelbart i författning om att försöka anskaffa för ändamålet lämplig lokal i Stockholm och detta lyckades relativt väl i det att en c:a 250 kvmtr. lägenhet Kungsgatan 35 förhyrdes. Lokalen har sedan omändrats och försetts med en del väggfasta montrar, vilka till en summa procentuellt motsvarade hyres- och administrationskostnaderna förhyrts av ett större

antal firmor inom byggnadsmaterialbranschen.

Denna utställning åsyftar ej, såsom framkommit från visst håll, att vara en vetenskaplig materialutställning utan vill fastmer verka såsom en permanent varumässa utan försäljningsorganisation. Den kan dock komma att giva den byggnadsintresserade allmänheten möjlighet att genomgå de flesta i marknaden förekommande byggnadsmaterialen och i viss mån lära densamma hur, när och på vad sätt dessa olika material böra användas.

Att hava möjligheter medtaga alla de olika material, som f. n. förekomma å marknaden, är ju en omöjlig sak, vilket även står klart för envar fackman, men vad Samfundet önskar är blott att kunna giva sin publik, d. v. s. den egnahemsintresserade allmänheten och främst då den i landsorten boende insikt om de viktigaste materialen dess egenskaper och användningssätt. —

Såsom ett led i denna strävan komma demonstrationsaftnar att ordnas varvid, antingen medelst film, skioptikon eller genom praktisk förevisning av de utställda materialens användnings- och behandlingsätt, allmänheten kostnadsfritt äger möjlighet att närmare kunna taga del av våra viktigaste byggnadsmaterial. Ett önskemål vore dock att de firmor inom branschen, vilka ej redan anmält sitt deltagande ville inse fördelen av att på ett sätt, som ovan skisserats, göra sina byggnadsmaterialprodukter kända bland en större allmänhet. Blev detta fallet finnes möjlighet att betydligt utöka nuvarande lokaler och givetvis då på ett än mer åskådligt sätt avdelningsvis utställa de flesta av de byggnadsmaterial som förekomma, varigenom möjlighet att på ett mer ingående sätt kunna betjäna allmänheten med kostnadsfri vägledning vid projekterande av byggnader, skulle utökas.

K A R L S T A R B Ä C K

FÖDD 26 DECEMBER 1863. DÖD 30 SEPTEMBER 1931.

KARL STARBÄCK

IN MEMORIAM

ATER får en dödsruna ristas över en svensk märkesman — det är många, som skördats i år. En av hembygdsvårdens främste hövdingar i vårt land, ja, man kan väl säga hembygdsvårdens och naturskyddets grand old man har gått över gränsen — Karl Starbäck är icke mer.

Det har sitt stora intresse att följa hans anor så långt man känner dem. Ättefadern Jonas var bonde på gården Starbäck i Arby socken i Kalmar län i slutet av 1500-talet — så vördnadsvård är alltså släkt-namnets ålder. Hans son Lars blev 1612 kyrkoherde i Hallingebergs församling i Linköpings stift, och hans ättlingar i 5 led voro präster — ända tills den siste prelatens son Nils bröt längden (f. 1796, d. 1856). Berömd bergsvetenskapsman och uppfinnare, blev han övermasmästare i Östra och Västra Bergslagens distrikt i Dalarna år 1828; samma år föddes i Falun hans son Carl Georg, sedermera lektor i Norrköping — och där föddes annandag jul 1863 Karl Starbäck i samma hem, där hans allbekanta bröder »Starbäcks historiska romaner» kommo till världen.

Han hade sålunda djupa rötter i svensk både jord- och berggrund, både natur och kultur, tradition och vetenskap. Först »naturvetare» och en av 80-talets Verdandister i Uppsala, blev han docent i botanik därstädes 1895. Det finns väl ingen av den tidens uppsaliensare som inte minns honom, studentkårens säkert mest allkände, populäraste och ståtligaste medlem. En blond jätte, german och nordman, en sannskyldig vikingahövding eller fylkeskung — men en godmodig och munter sådan, storsångare, festtalare, härlig att höra och grann att skåda. Vi som då voro med kunna än idag höra hans mäktiga bas mullra på gamla Taddis och hans smattrande och smittande skratt stiga över sorlet och fylla hela salen.

Det blev ett stort tomrum, då han lämnade lärdomsstaden 1897 för att tillträda en adjunktur i Hudiksvall, vilken 1902 byttes ut mot ett

lektorat i naturhistoria och kemi i Gävle. Från sistnämnda år till 1914 satt han som frisinnad riksdagsman i Andra Kammaren, men gick ut ur partiet 1917, varefter han 1921 åter invaldes i samma kammare, men nu såsom de borgerligas och lantmännens representant — en åsiktsändring till vilket arvet från fäderna och blodets röst säkert i hög grad medverkade och som stod i närmaste samband och överensstämmelse med de strävanden, som blivit och alltmer skulle bli hans livsintressen: naturskydd och hembygdsvård. Bland hans många offentliga uppdrag och av de talrika kommissioner o. dyl., där han blev medlem, må här endast nämnas Försvarsberedningen och Armémusikkommissionen — försvaret låg honom lika varmt om hjärtat som alltjämt sången och musiken.

F. ö. är här ej platsen att ingå på hans mångåriga politiska och sociala verksamhet, ej heller på hans vetenskapliga eller populära skriftställarskap. Han var dock mindre en pennans än en det talande ordets och den levande gärningens man. Så var han den förste initiativtagaren till naturskyddslagstiftningen genom sin riksdagsmotion i frågan den 20 febr. 1904, en knapp månad efter professor Conwentz' föredrag i ämnet i våra fyra universitetsstäder. Ärendets behandling gick i förstone i sakta mak — först i juni 1907 tillkallade jordbruksdepartementet tre sakkunniga, bland dem Karl Starbäck, med uppdrag att utarbeta ett betänkande i frågan. Och nu gick det raskare undan, betänkandet förelåg färdigt redan i början av dec. samma år och lades i allt väsentligt till grund för de lagbestämmelser och förslag, som enhälligt utan votering antogos av 1909 års riksdag och som gävo oss dels lagen om fridlysning av enstaka naturminnesmärken, dels våra 9 första nationalparker.

Samma år den 16 maj bildades Svenska Naturskyddsföreningen, av vars styrelse Karl Starbäck självfallet blev ledamot och där han innehade vice ordf.-posten från 1920 till år 1927. 1931 utsågs han av föreningen till dess hedersordförande.

Slutligen: då Samfundet för hembygdsvård bildades 1916, blev Karl Starbäck dess ordförande och har alltsedan dess varit Samfundets nitiske ledare och hängivne troman — intill 1930, då sjukdom tvang honom att avgå och då han valdes även till Samfundets hedersledamot. Han deltog dock trots krankheten i den stora »Hembygdsvårdsdagen» i Stockholm samma sommar, stillsamt men starkt intresserad alltjämt.

Hans bortgång kom alltså ej oväntad, och tycks det ej meningsfullt att han fick slockna mitt i en gyllene solvarm Brittssommar, »i den vår, de svage kalla höst»! Han hade aldrig sparat sig, en slösare med varmt

hjärta, öppen hand och lättsam håg — han ville ha och han skapade ljus och fest omkring sig, glad och god. Han bevarade inom sig ej blott den gamle studenten — Glunten och Juvenalen —, utan och ett friskt och ärligt gosselynn, jämsides med den mogna mannens kärlek till och vördnad för det gångna. Men även hans starka både spändes tills den brast. Det var gripande att under de sista åren se honom åldras och tröttna och få allt svårare att bära upp sin stora tunga kämpa-gestalt.

Men den bilden skall glömmas. Kvar skall han stå i vårt minne som den högreste kraftfulle men blide stridsmannen, för svensk odling och svenskt sinne, den mångbetrodde samhällstjänaren, vars liv och gärning främst vigdes åt den hotade levande naturens skydd och den hemvuxna, nedärvda kulturens värn och vård.

KARL-ERIK FORSSLUND.

»ACCEPTERA»?

FÖREDRAG VID ARBETARNAS BILDNINGSFÖRBUNDS FEST PÅ SKANSEN DEN 13 JUNI 1931

Av Fil. Dr. Karl-Erik Forsslund, Storgården

TVÅ klyftor gapa i vår tid djupare och bredare än någonsin förr — den ena mellan stad och land, eller rättare storstad och landsbygd, den andra mellan gammalt och nytt. Ofta mötas de och gå i varann och bli en och samma klyfta, ännu djupare och bredare och till synes oöverkomligare.

Detta svalg fick förra sommaren en yttre påtaglig gestalt — i Djurgårdsbrunnsviken. Jag har aldrig fått ett så starkt intryck av hur söndrande den klyftan är — hur helt skilda, kanske oförenliga de två världar äro, som lågo på var sin sida om det stora svalget. På den ena sidan Skansen — gammal helgjuten fulländad bygdekultur i samklang med levande självvuxen natur, allt hemmahörande just här, på våra breddgrader och i vår landskapsram. På den andra sidan en visserligen tillfällig bebyggelse, vilt främmande, nyimporterad från fjärran länder och luftstreck, utan avlägsnaste frändskap med våra infödingar och utan att i minsta mån försöka eller ens vilja anpassa sig efter sin nya naturmiljö.

Båda världarnas ledande män ha på senaste tiden utvecklat en synnerlig livaktighet. Från Nordiska Muséet och Skansen — eller åtminstone redigerade av deras tjänstemän — har utgått en rad större och mindre arbeten, alla ofantligt vackra och värdefulla, främst det högförnämliga praktverket Svenska Kulturbilder; hit kan ock räknas Hembygdens arv, med bilder från hela landets såväl större centralmuséer som talrika mindre bygdemuséer eller Gammelgårdar. Dessa böcker äro inga stridskrifter, utan de ge lugna, sakliga och samtidigt varmt kända skildringar och utsökta bilder av vår gamla bygdekulturs kostbaraste skatter och ädlaste smycken.

Motparten däremot går direkt till anfall och slår på stora reklamtrumman. Detta redan i utställningskatalogerna och sedan i tre större verk: »Svensk funktionalism» av Gustaf Näsström, »Funktionalismen i verk-

ligheten» av Gotthard Johansson samt »acceptera» av en sextett, riktningens 5 mest verksamma arkitekter och deras läromästare »utställningsgeneralen». Alla dessa böcker äro liksom museimännens ej blott rikt och strålände vackert illustrerade, utan också briljant skrivna, lika lärorika och klargörande som kvicka och roliga — tidsdokument, dem ingen kan gå förbi som vill känna och förstå sin tid.

»Svensk funktionalism» får jag framdeles anledning att återkomma till. »Funktionalismen i verkligheten» ger en utomordentligt kunnig, grundlig och redig historik över riktningens förutsättningar, födelse och frammarsch hitintills. Där lär man intimt känna dess främste hövding Le Corbusier, hans personlighet och verk. Där dryftas f. ö. nästan uteslutande arkitektoniska och storstadsspörsmål under rubriker sådana som Storstadens problem, Staden som ej fungerar — på grund av nutidens folkökning, trångboddhet och motortrafik —, Modärna idealstäder, Den nya bostaden, Stockholmsutställningen och bostadsproblemet — och dettas oerhörda svårigheter av främst ekonomisk art. Texten är livfull och skiftningsrik, de många förstklassigt återgivna bilderna däremot tröstlöst och tröttsamt enformiga — det gäller isynnerhet om exteriörerna, samma stela döda kubiska block överallt, i vilket land de enligt underskrifterna än äro belägna. Dem ger sig författaren helt i våld; det är sällan, man möter en reservation sådan som denna: »Var jag däremot absolut inte skulle trivas, vore i (arkitekten) Lewerentz' sängkammare, där tapetmönstret böljar över väggarna som en jättelik tångskog. Man kan bli sjösjuk för mindre. Dessa väggbeklädnader förefalla som en tapettecknares mardrömmar, och när man i ett butiksfönster ser dem betecknade som funktionalistiska, måste man kräva någon respekt även för detta misshandlade ord».

Även i det tredje ovannämnda arbetet ges slängar åt båda håll. Där talas t. ex. om »våra fäsörer i traditon och i funkis»¹⁾. Där säges: »Arkitekterna av idag vill icke följa den linje i utvecklingen, som betecknas av — (bl. a.) en modernistisk orgie av fritt svävande betongskivor» — och vidare på tal om hemslöjden: »Åtskilligt av vad som bevarats åt vår tid är till sin gestaltning allmänngiltigt och tidlöst. Vi beundrar dessa verk, som ännu lever genom en ofta månghundraårig tradition. Rogivande och anspråkslöst höja de sig över tidens växling. De virriga 'funktionalistiska' zig-zag-mönster, vi nu begåvats med, borde skämmas vid jämförelsen med sina tidlösa föregångare och försvinna från marknaden».

Man måste hysa en djup respekt för författarnas ärlighet, deras ford-

¹⁾ Kursiv. av undertecknad.

ran på äkthet och deras opposition mot all onödig och urartad ornamentik. Särskilt kapitlen om Industri och hantverk och om Hemtrevnad innehålla många träffande, men glömda eller förbisedda sanningar.

De tyckas skrivna av samma hand och strida ej så litet mot mycket annat i boken. Tyckas — ty alla bokens artiklar äro osignerade, man vet inte vilka av omslagets och titelbladets sex namn stå för de olika avsnitten. Vilket väl skall vara ett uttryck för deras uttryckliga underkännande av individualitetens och personlighetens betydelse. De tala i ett citat om »den stora anonymiteten», och de tyckas vilja drunkna i den packade folkmassa, som krälar på det hemska omslaget lik en myllrande myrstack eller en fruktansvärd allt nedtrampande jättearmé. Man väntar nästan, att boken skall sluta med en gissningstävlan: vem har skrivit artikeln n:o 1, vem n:o 2 o. s. v.? Första pris en Ford för det först öppnade riktiga svaret etc.!

Under omslagets folkskara står titeln »acceptera» med liten begynnelsebokstav, redan detta ett slag rätt i ansiktet, och utan utropstecken, det verkar tamt och lamt som ett tiggeri — å, var snäll och skriv på! Men det blir annat av: när man längre fram i boken som kapitelvinjett finner en lyftad hand med en antagligen ultramodärn revolver, så hajar man till och tycker sig se boktiteln upprepad med ett tillägg — och med stor bokstav och flera utropstecken: »Acceptera — annars smäller det!!!»

Vad är det då, man skall acceptera? »Den föreliggande verkligheten». Men detta är väl ologiskt eller åtminstone oklart. Acceptera vi den föreliggande verkligheten, så ha vi ju ingen anledning att ändra den. Uttrycket skulle så kunna tagas som motto för stillastående och ej för nydaning och läggas i de s. k. traditionalisternas mun. Det beror naturligtvis på, vilken verklighet man menar. Och det får man besked om: här citeras en fransk författare, som ställer »A-Europa och B-Europa» mot varann som två vitt skilda verkligheter. A-Europa kännetecknas av storstadskulturen och industrialiseringen, det är industrialiserat ända in i sitt åkerbruk; B-Europa, som sägs vara 150 år efter, är den rena landsbygden med självhushållning, ett bondeland ända in i sina städer. »Också människornas uppträdande är där stagnerat, deras seder, dräkter och språk växlar från ett landskap till ett annat». Denna växling framställles alltså som en brist, ett bevis på oförmåga att följa med i galoppen. Men den kan törhända lika mycket vara ett bevis på ovilja att följa med i vilken galopp som helst.

Denna uppdelning i A- och B-Europa är till stor del en konstruktion, skildringen av B-Europa en överdriven och osann karrikatur. Något B-Europa finns väl knappast längre — nu när radioapparaten är en möbel

t. o. m. i fäbostugor och lappkåtor. Detta erkänna också »acceptanterna» själva, när de på ett annat ställe — lika överdrivet och osant — påstå att självhushållen helt ha upphört, t. o. m. på landet, och att hemmet förlorat sin betydelse »som arbetsplats och även som plats för representation. Arbetet, förströelserna och umgängeslivet har nu till stor del flyttats utanför hemmets murar», det spelar en roll nästan endast som vilo- och matställe.

Detta gäller storstaden — men ingalunda landsbygden eller ens landsortsstäderna (annat än naturligtvis i vissa undantagsfall). Det visar hur litet dessa arkitekter och deras vapendragare känna eller ta hänsyn till världen och livet utanför storstadens hank och stör. De ha tydligen innerst ingen starkare känsla av skillnaden och klyftan mellan stad och land — en klyfta som säkert aldrig kan och inte heller bör helt fyllas, endast byggas över med vissa broar. Men de vilja fylla dem och släta ut skillnaden genom att sprida storstadsarkitekturen ut över allt landet och göra det till ett renodlat A-Europa — eller för att tala modern »svenska» en enda stor Urbs. De bygga sina hus i storstadsstil ute i ett stationssamhälle eller t. o. m. en gammal välbevarad enhetlig by mitt i en genuin landsort (exempel: utsiktstornet i Röjeråsen »invid» Rättvik, som det alldeles galet står i underskriften i st. f. i Rättvik, kooperativa affärshus i en by i Leksand och en i Jämtand m. fl.) — och ha ändå panna att försäkra att de »alltid tillgodose hembygdsvårdens krav». Det tycks nästan som om de skulle se med förakt på hela det övriga utanför Stockholm belägna Sverige och på snart sagt allt, vad där utträttas, i främsta rummet hembygdsvården — men därom mera framdeles. Man skulle önska en annan ton än denna ofta alltför överlägsna ironiska och satiriska — blott sällan en glimt av humor eller självironi, men ej sällan i stället en viss brutalitet som kan gränsa till råhet — vilket ju är okultur — såsom i utstyrseln och allt det reklammässiga.

Att nya sociala och ekonomiska faktorer, trafikproblem o. dyl. nödvändig göra en ny stadsplan och nytt byggnadsskick i storstaden och dess närmare omgivning, att lamellhus och radhus och slika företeelser där kanske äro ofrånkomliga, det förnekar nog ingen, och det har klarlagts av alla de ovannämnda författarna med en allsidig och ingående bevisföring. De statistiska tabellerna och ekonomiska beräkningarna, resonnemangen, premisserna och teorierna äro i regel bindande och omotsägliga — slutsatserna, de praktiska tillämpningarna och resultaten ofta så mycket mer omtvistliga. Texten är till största delen ypperlig — de belysande bilderna däremot avskräckande.

Det är givetvis sant att varje tid, alltså även vår, bör ha sin egen

form, också sin byggnadsform. Modearkitekterna säga sig visserligen medge, att de ännu inte funnit denna form, att vad som hittills gjorts är experiment och trevande försök. Men deras ömsesidiga beröm och deras reklam tala ett annat språk. Jag tror inte heller att någon föregående stilperiod byggt något bestående nytt utan att ha åtminstone i någon mån byggt på gammal grund. Jag tror inte att t. ex. Stockholms slott på sin tid stod så skrikande nytt och vilt främmande i sin omgivning av äldre bebyggelse som ett modernt glaspalats bland sina äldre grannar. På tal om Stockholms slott, så har en vacker bild av det försetts med rubriken »Också en låda». Det jämföras alltså med utställningspaviljongerna!

Man får inte glömma, att också staden är eller bör vara en hembygd och alltså föremål för hembygdsvård. D. v. s. omsorgen att bevara dess egen individuella prägel, trevnad, skönhet. Där kom ett farligt ord! Ett av dessa omskrivna »vackra ord», som man nu tycks vilja förbjuda. Man talar om de »skönhetsälskande» i samhället inom ironiska citations-tecken — och anger därmed att man själv är »fulhetsälskare». Vi uppleva ju också en fulhetens apoteos även inom andra konstarter, särskilt skulpturen. Men gudskelov, livet själft skyr inte skönheten, den kommer nog att leva och segra. Levande och växande och frodigt blommande former komma nog att överleva både lådhus och platta tak.

Arkitekturen skall emellertid nu inte anses som en konst. Man skiljer på konst och teknik, och till konst räknas endast måleri och skulptur — diktning och musik nämnes ej, arkitekturen får då väl ej längre kallas »frusen musik» — fast nog verkar den frusen så det förslår! — De se ner på konsten, dessa byggnadsingenjörer som de helst vilja kallas — och motiveringen bestyrker den anklagelse för »krass materialism», mot vilken de fåfängt söka försvara sig: målningar och skulpturer kunna inte användas, endast betraktas!! Men kan man ej säga att man använder ett konstverk — för sina andliga behov, vilka torde vara minst lika viktiga som de lekamliga. — De instämma med tyska arkitekter, som helt enkelt vill stryka orden konst och skönhet ur ordförrådet. De ropa t. o. m. »Ned med skönheten!» — ropet står till och med som rubrik — och »Fram för ordning!» Ty som de säga: »Konst är ordning». Också en definition — uttömmande kan den åtminstone inte kallas.

De göra sig skyldiga till åtskilliga inkonsekvenser och motsägelser. Det ropas å ena sidan, att här pågår just nu en våldsam revolution — här kommer Den Nya Tiden ridandes — naturligtvis inte som en riddare till häst, utan som en motorcyklist i dykardräkt på torra landet. Nu ska

allt göras om i en splitter ny stil för våra spritt nya behov — ingenting av det gamla duger, allt är utlevt och förlegat och senilt och absolut omöjligt att ha omkring sig — att bo i och klä sig i och äta i och leva i — och kanske också att dö i? »Allt nytt måste ju skära mot det gamla, det ligger i utvecklingens natur», påstår man t. o. m.

Men — fortsätter man — å andra sidan, för all del, å andra sidan är det inte alls något nytt vi komma med, tvärtom, det är rasande gammalt, det har urgamla rötter i svensk odlingsmark. Funktionalismen är rent av arvtagare just till gamla svenska byggnadstraditioner, de moderna glaslådorna räkna sin härstamning från våra bygders gamla stugor och loftbodar. Skyskrapan skulle då kunna påstås vara en ättling i rätt nedstigande led av Viks slott i Uppland (varför inte hellre av Babels torn?), utställningsrestaurangen likaså av Ornässtugan, »Stormor i Dalom» bland Sveriges byggnadsverk. Av den stugan (rättare loftbyggnaden eller svalboden) meddelas en bild med följande text: »Ett nytt funkishus? Nej. Ornässtugan. Större är alltså inte skillnaden!»! Men den bilden är en ren förfalskning, ty det är en väsentligt omgjord Ornässtuga med helvita väggytor som om den vore rappad eller av betong i st. f. av timmer!

Och vidare: kunna inte dessa radhus på Hästholmen och annorstädes sägas vara äkta barn till smedbostäderna vid en gammal bruksgata i Bergslagen? Nej, så sannerligen de det kunna. Det är lika stor skillnad mellan å ena sidan dessa radhus, som skola föreställa hem för människor, men som närmast likna burar i ett stort hönseri, och å andra sidan de trots »standardiseringen» på papperet dock i verkligheten individuellt formade och personligt levande människoboningarna vid en gammal bruksgata som det är skillnad mellan en sågbock och en levande bock, en gipskatt och en levande katt.

Men så vidare nytt är det utskrikna s. k. nya inte i alla fall. Bläddra i Svenska Slöjdföreningens årsskrift för de senare åren — där hittar ni hela Stockholmsutställningen och en hel del andra svenska kubhus med stål-rörsmöbler — i Tyskland, Schweiz, Frankrike, Danmark, Holland — framförallt Tyskland. Det flådda pianinot tror jag är nästan det enda man inte återfinner.

För övrigt — en hel del av detta »nya» är ungefär detsamma som vi predikade för omkring 30 år sedan. Ellen Keys »Skönhet för alla» och andra skrifter var väckelseropet — man ler åt somt i dem såsom möblemang av tomlådor m. m., men det fanns ungt folk, som på det sättet och på intet annat kunde skapa sig en hamn och ankargrund i livet. Vi ville ha bort all onödig grannlåt och löslig lövsågsornamentik, allt snickerifabrikskrimskrams, alla påhäng och utsprång som inte var

betingade av konstruktionen — och dit räknade vi torn, listverk, verandor, främst den lika fula som otrevliga och opraktiska glasverandan — för kvav om sommaren, för kall om vintern. Inomhus kämpades mot sådant som paneldivaner och emmor, ateniennor och antimakassar och alla de tusen glödrerade rysligheterna, allt välkänt från Anders Forsbergs roliga teckningar »Från svenska hem». Det känns då litet överraskande att 30 år efteråt i »Svensk funktionalism» tillsammans med Rousseau bli beskylld för att vara utrustad med en »glödrerad alpstav»! Vad själva husen angår, angrepo vi också då de importerade efterapningarna, motsvarigheter till oljetryck och gipskattor — de syd-tyska, schweiziska och norditalienska villorna. Allt slikt var *den* tidens romantik, och det var mot den vi drog till storms. Vi stod förvisso då liksom nu — vartill jag snart återkommer — på verklighetens, realismens, det ej blott ästhetiska utan även praktiska och ekonomiska förnufts grund. Med denna dom över alla obefogade krusiduller var vi kanske rentav — den tidens funktionalister! Men vi talade inte om någon revolution — vi menade att det ordet har ett »ärr» för mycket, d. v. s. att det som håller livet i gång inte är *re-* utan *evolution* — man må sedan därmed mena vad man vill, »utveckling» som kanske rättare bör kallas inveckling, »framåtskridande» — låt oss bara slippa den rysliga nyskapelsen »framåtanda», som ger en otäck sensation av flåsande dålig andedräkt! — Om vi gå framåt eller uppåt eller nedåt, om vi veckla ut eller in alla våra veck, därom vet vi nog föga och få kanske aldrig veta något bestämt.

Men vad ha vi inte på sistone fått uppleva! Bl. a. en *glasverandans renässans*. Till den torde man knappt kunna uppleta någon inhemsk anfader — och törhända är det just därför man så högt prisar den och t. o. m. låter den erövra hela huset; eller åtminstone halva — ty den andra äkta (eller oäkta!) hälften är ju betongväggen. Visst ska vi ha sol och luft, vara soldyrkare och friluftsälskare, det fältropet höjdes också för 30 år sen. Men man ska inte skrika ut det som allena saliggörande. Det behövs inte bara sol, utan ock skugga och skymning, det hör med både till världsordningen och till hemtrevnaden. Jag vill känna mig inomhus i hemmet — glasväggar passa lika illa som platta tak i vårt klimat. Lagom stora fönster med små rutor, de bli ju också betydligt billigare och lättare att ersätta, när en fotboll eller en bil krossar dem! Och vi behöva inte bara luft, utan också de tre andra elementen — men helst inte värmeelement utan levande eld. Värmeledningen är ett visserligen nödvändigt men dåligt surrogat, som man får hoppas med tiden ska ersättas av något bättre.

Hemmet ska inte liksom en butik öppet visa hela sitt inre för alla passerande. Hemfrid, stillhet och ostört lugn ska det skänka. Men slikt tycks också på väg att bli gammalmodigt. Nu vill man ha dissonanser, oljud — motorodjurens vrål i storstadssjungen, den skrällande och jammande jazzmusiken. Kontrastverkan, ju skarpare dess bättre — ekvatorn flyttad upp till polcirkeln. Ett Sverige, som inte är sig själft, utan ett konglomerat av hela Europa eller numera t. o. m. tre världsdelar. Ty jämte otaliga europeiska importartiklar hotas vi ju också av amerikanska skyskrapor och Buddhistiska tempel, båda sorterna här lika främmande och omotiverade.

Självbesinning är sannerligen av nöden — eftersinning över vad som hör hit och inte hör hit, vad som är vårt och vad som inte är vårt — annars bli vi ju tjuvar! — Om man också rest jorden runt, bör man väl inte göra sitt hem till ett museum för japanska och javanska och afrikanska och mexikanska kuriositeter — låt dem stanna där de hör hemma. Gärna en och annan sak som ett särskilt levande reseminne — men svenskt ska hemmet vara här, liksom det är engelskt i England och franskt i Frankrike. Vilket säkert i de flesta fall inte behöver vara någon omöjlighet, allraminst i ett lanthem.

Arkitekterna av i dag förklara sig också vilja »följa den linje i utvecklingen, som heter rättframhet och som illustreras av (bland åtskilligt annat) en gammal svensk bondgård, så naturligt uppvuxen ur sin tid, kring bonden och hans liv». Och vidare: »Vi håller icke på den formella traditionens eviga fortvaro, men på vår gamla tradition av rättframhet, måttfullhet och vänlighet som vi gärna vill kalla svensk och som kan finna uttryck i vitt skilda former». Men varför bli då alla former de skapa, alla hus de bygga, så fullständigt osvenska? Kanske därför att de endast framhålla, hurusom bondgården är uppvuxen ur sin *tid*, men icke ur sin *mark*. De veta visserligen, att »den äldre allmogekulturens bostadsbyggande kännetecknas av ett fåtal typer, som kunde variera starkt inom olika trakter — Skånebondens och Hälsingebondens gårdar är mycket olika varandra, men inom en viss begränsad trakt finner man en nästan benhård konsekvens i typbildningen». Detta är halvsanningar. Vi ha inte bara ett fåtal, utan en mångfald typer, och liksom 1700-talets standardisering i fråga om prästgårdar och militieboställen till stor del stannade på papperet, i det dessa gårdar i verkligheten utformades i anslutning till såväl traktens landskapsmiljö som dess äldre bebyggelse¹⁾, så äro knappast två bergs-

¹⁾ Se MANNE HOFRENS uppsats om »Indelningsverkets boställen» i »Svenska Kulturbilder», del V sid. 131.

mans- eller bondgårdar i samma bygd alldeles lika, fast av samma grundtyp, knappast heller två möbler — aldrig kopior, döda efterapningar, utan fria nyskapelser, man vill nästan säga levande varelser.

Och detta trots sparsamheten i fråga om detaljer och utsmyckning. Kritiken mot överlastad och oäkta ornamentik träffar icke vår bygdearkitektur. Den har endast en mycket »sparsam dekor», utvändigt egentligen samlad i förstukvisten eller portalen, som i regel vittna om en frisk och äkta skaparlust, en rik och ursprunglig skaparglädje, vars försvinnande är en oersättlig förlust. Med avseende på sådana byggnadsdetaljer kan man dra upp tämligen skarpa kulturgeografiska gränser kring olika områden, som fastän grannar ha i vissa fall skarpt skilda typer. Därom skriver en av sextetten: »Vi tror inte att förefintligheten av arkitektoniska variationer mellan olika förstugukvistar, takformer eller fönsteromfattningar har ett sådant samband med de boendes personligheter, att ett utplånande av dessa variationer skulle inverka menligt på det själsliga välbefinnandet och den personliga utvecklingen». Den saken kan ju vara svår att avgöra, men vad som ej får förbises och ej kan förnekas är sådana variationers samband med bygdens nedärvda särpräglade kultur och inte minst med dess natur. Ett samband som gör att de gamla gårdarna ligga där organiskt uppvuxna ur och invuxna i den omgivande landskapsramen, som en levande del av den — medan den nya arkitekturen är oorganisk i fråga om såväl material som stil.

Denna samklang och harmoni mellan kultur och natur är väl ändå något, som vi instinktivt känna och åstunda och mer eller mindre medvetet sträva efter. Finns verkligen någon omdömesgill, som innerst anser att en Medelhavsvilla är ett passande staffage i en svensk naturmiljö? Att en loggia eller pergola går i samma tonart som en svensk björkhage eller talldunge?

Arkitekterna kan ha rätt i att vi inte ha någon nationellt svensk stil, men även de erkänna att »där finns i våra hus i alla fall något av en specifikt svensk ton». Med svensk stil måste då menas skånsk i Skåne, dalsk i Dalarna o. s. v., och det är det svenska i den meningen, d. v. s. det provinsiella, som hembygdsvården har att såvitt möjligt bevara. Det främmande nyimporterades intrång i våra gamla bygder är motsatsen till hembygdsvård — det är vanvård. Det behöver inte ens nödvändigt vara utländskt, det kan komma från en annan landsända inom våra egna gränser. Ett prov på sådan missförstådd nationalism och falsk traditionalism ger en dråplig annons, reproducerad i »acceptera», om en »Charmant 7-r. Ornäs-villa m. storslag. utsikt öv. Mälaren»! »Ornäs-

villa» — åt den sammanställningen kan det gamlas och det nyas förespråkare le i hjärtligt samförstånd.

Slikt kan också sägas vara falsk romantik. Det sista begreppet går igen ideligen omtuggat i alla skrifter om funktionalismen. Dennas edsvurne män påstå kategoriskt och utan en skymt av bevis, att opponenterna är oförstående och oförbättringsfrämmande »romantiker». Man talar om »romantiskt betonade hembygdsvårdare», om hembygdsvården såsom präglad av »romantisk sentimentalitet» eller »sentimental romantik», om »vissa naturromantiska betraktelsesätt», om »en utpräglat romantisk inställning till byggnadsproblemen», »en romantiskt betonad individualism». Dessa glosor visa, att de ha föga kännedom om nutida svensk hembygdsvård. I vilket avseende är den »romantiskt betonad», och vilka belägg finnas för att dess strävanden och frukter kunna avfärdas med det hånfullt menade epitetet »romantik»? Det ordet har för modernisterna tydligen blivit ett rött skynke, som de alltid ha på hornen och inbilla sig se även där det inte finns.

Hembygdsförbundens och hembygdsföreningarnas ledare kunna nog tvärtom sägas vara realiteternas män (en och annan f. d. skald finns ju bland dem, men de äro i minoritet och ha bättrat sig!). De kunde kallas ej blott realister utan t. o. m. naturalister — de syssla endast med realia — och naturalia, som för dem ingalunda äro turpia. Och detta såväl när det gäller kultur som natur — ty naturskyddet är en kraftig och väsentlig gren i hembygdsvårdsträdets vidvälvda krona. En bit urskog, en vild lustgård med Guckusko och andra sällsynta praktblomster, ett jättekast med sin bygdesägen, en smörjtall såsom vittne om än idag ej utdöd urgamal folktro — en gruvans underjordiska värld, en gnistrande hytta eller t. o. m. en sloknad men mäktig masugnsruin, en herrgård eller gammalgård med tio släktleds andedrag ännu kvar i luften mellan väggarna — är icke allt slikt levande verkligheter, som ha sannsagor att berätta och lärdomar för livet att ge åt den, som öron haver till att höra och som vill lyssna?

Hembygdsvårdarna verka i ett allt intimare samarbete med stormuseernas och folkminnesinstitutens fackmän. Hela hembygdsvården bygger alltmer på vetenskaplig och saklig grund — där finns föga romantik kvar. Och den som törhända finns — den behövs mer än väl. Ty utan all romantik bleve väl livet alltför torrt och smått och grått även för en kooperatör eller byggnadsingenjör av anno 1930! Och isynnerhet för ungdomen — den har hittills tagit alltför liten del i hembygdsvården, det är på många håll äldre män som ensamma eller åtminstone till största delen bära upp rörelsen. Yngre krafter äro naturligtvis oumbär-

liga såsom arvtagare och efterträdare till de äldre, när dessa förr eller senare måste dra sig tillbaka. Finns då inga unga händer, åt vilka de kan anförtro sitt kanske endast halvgjorda värv, så löper det ju faran att avbrytas och bli till intet.

Man kan förstå de ungas bristande känsla och förståelse för traditionen, men man kan inte försvara de äldres ovilja. Ty vad är tradition och hävd annat än kontinuitet, kausalitet, levande sammanhang? Bland dem finns dock några, som inse detta och uttryckligen erkänna tradition och affektionsvärden såsom något att ta vara på. Men, säger man — »låt oss minnas att vi ej kan ge det nya det gamlas affektionsvärde eller stämningsvärde genom att efterlikna det». Åter en ohållbar generalisering. Man kan t. ex. tänka sig att den ene av två bröder vid ett arvskifte fått på sin lott en gammal möbel, vid vilken bådars barnsminnen äro knutna. Om då den andre gör eller låter göra en ny likadan, så bör den för honom kunna få något med av den gamlas traditions- och affektionsvärde, stämningsdoft och minnesglans. —

Jag har förut påpekat en del självmotsägelser och inkonsekvenser hos våra nydanare. Här är en till: efter att ha citerat invändningen: »allt vad rationalisering, industrialisering och standardisering heter är ett hot mot trevnadskänslan och mot personligheten», fortsätter man: »vi kunde härtill brutalt svara: Det är mycket sorgligt, men det är tyvärr nödvändigt». I detta »sorgligt» och »tyvärr» ligger ett erkännande av personlighetens betydelse. Den förnekas eljest kraftigt: »våra dagars ängsliga överbetoning av det individuella, det personliga», heter det, fast de alla säkert är utpräglade personligheter och självständiga individer. Och det heter — på ett annat ställe: »Personligheterna och deras skolor betyda vida mer än de nationella särdragen för kulturens rikedom och växling»!

Likaså i fråga om hemslöjden. Än förklarar man att man vill behålla den, än utdömmar man den helt. Därvidlag tycks det inte vara så väl beställt med överensstämmelsen mellan lära och liv. Man blir pessimistisk i fråga om människornas ärlighet, men på samma gång optimistisk med avseende på framtiden, när man ser att en av det nyas ivrigaste förkämpar själv bor i en gammal herrgård med idel stilmöbler — och att en annans fru trivs bäst i vävstolen!

Så nog komma hantverk och hemslöjd att leva — så länge det finns levande händer och levande människor.

Det kanske alltså inte är någon verklig fara på taket (inte ens det platta). Gustaf Näsström kan visserligen inte neka sig nöjet att ge en del gliringar i början av sin glänsande skildring av Herjedalen i Turist-

föreningens senaste årsskrift — han talar bl. a. om »ett hembygdsvårdarromantiskt rödmålat stationshus». Ska nu också vår gamla hederliga rödfärg vara ett uttryck för hembygdsvårdarromantiken — den måtte väl från alla synpunkter vara förträfflig och ändamålsenlig, d. v. s. funktionalistisk eller riktigare funktionell. Samme författares härledning av de modärna glas-, järn- och betonghusen från gamla inhemska förebilder torde väl däremot om något vara rena romantiken! — Nå, i uppsatsen om Herjedalen skildrar han emellertid dess gammalgårdar och hemslöjd utan reservation, med odelad förtjusning och fullt gillande. Han skriver: »Numera vet man, att det gamla är förtjänt av att äras och vårdas, kanske icke så mycket såsom föredöme vid nyskapande, ty tiderna äro andra, men såsom minnen av fädernas liv i vardagsvärv och söndagsfrid, ty allt framfaret lever och livar släkter och byalag».

Det är bra sagt, varmt och fint och förstående — och konsekvent från författarens synpunkt. Han och hans meningsfränder gå alltså med på att det gamla bör räddas och bevaras — men endast eller främst som minnen och studieobjekt, mindre eller ej alls som förebilder. Den förebräelse, som vanligen brukar riktas mot hembygdsvården, att den är uteslutande tillbakablickande — den vändes alltså här till ett beröm. Och man underkänner den strävan, som blir allt livligare och vars frånvaro av åtskilliga utomstående eller motståndare framhålls såsom en stor brist, nämligen att hembygdsvården också skall vara en framåtsträvande och nyskapande verksamhet på gammal grund — vilket den också vill och söker vara genom byggnadsbyråer och byggmästarkurser, hemslöjdskurser och anslag för liknande eller andra ändamål.

Understundom är man böjd att frukta, att vår nyaste arkitektur mer eller mindre medvetet vill tysta ner »vår andes stämma i världen» och göra oss urarva.

Men att sätta sitt land och sin bygd högt, att arbeta för deras fortbestånd i den allt svårare livskampen och deras självhävdelse i nationernas allt hetsigare tävlan — det är inte förlegad sentimental romantik, utan det är ett tidens och verklighetens krav nu mer än någonsin, en plikt ej blott för det s. k. bondlandets mer eller mindre konservativa veteraner, utan i minst lika hög grad för storstadens unga framstormande nedrivare och nybyggare.

M E D D E L A N D E N

SKÅNES HEMBYGDSFÖRBUND höll under ordförandeskap av landshövding Johan Nilsson sitt årsmöte med fullmäktige från anslutna föreningar och institutioner i Ystad den 20 juni i samband med den där pågående hembygdskursen.

Styrelsens årsberättelse föredrogs. Revisionsberättelse upplästes och ansvarsfrihet beviljades.

Vid styrelsevalet omvaldes i tur avgående styrelseledamöter och suppleanter. Likaledes återvaldes revisorer och revisorssuppleanter.

Styrelsens förslag till komplettering av förbundets stadgar antogs. På konsul E. Borgs förslag beslöts, att stadgeförslaget skulle före nästa fullmäktigesammanträde tillställas de anslutna föreningarna.

Ordföranden framlade styrelsens riktlinjer beträffande förbundets verksamhet under det kommande året och fullmäktige uppdrogo åt styrelsen att handla i enlighet med dessa riktlinjer. Bl. a. berördes frågan om en avlönad tjänsteman för förbundet, vidare en ev. publikation samt förbundets planer att biträda lokala föreningar vid större uppgifter inom den skånska hembygdsrörelsen.

Av årsberättelsen framgår, att följande föreningar och institutioner under året varit anslutna till förbundet:

1. Bara härads hembygdsförening
2. Bjäre härads hembygdsförening
3. Frosta härads hembygdsförening
4. Föreningen Det gamla Lund
5. Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne

6. Göinge härads hembygdsförening
7. Harjagers härads hembygdsförening
8. Hembygds-muséet Gamlegård, Billinge
9. Hälsingborgs Museiförening
10. Höganäs Museum
11. Malmö Museum
12. Mellersta Nordskånes hembygdsförening
13. Skånska Folkminnesföreningen
14. Skånska Föreningen för Byggnadskultur
15. Vemmenhög's härads fornminnes- och hembygdsförening
16. Ystads fornminnesförening

LJUNITS O. HERRESTADS HÄRADERS HEMBYGDSFÖRENING bildades vid möte med tidigare tillsatta kommitterade i Ystad den 29 april. Initiativet till föreningens bildande har utgått från godsägare Löjtnant Gösta Liedberg, Ållskog, vid ett tidigare sammanträde med Ljunits och Herrestads lantbruksklubb.

Efter en ingående diskussion beslöt man att bilda en hembygdsförening med namnet »Ljunits och Herrestads häraders hembygdsförening». Man beslöt att tillsätta en interimstyrelse på högst 30 lägst 17 medlemmar och ett arbetsutskott på sju personer.

Till interimstyrelsens ordförande utsågs hovjägmästare Hagemann, sedan löjtnant Liedberg bestämt undanbett sig.

Till ledamöter i arbetsutskottet utsågs hovjägmästare Hagemann, ordförande, lantbrukare Viktor Mårtensson, v. ordf., samt kyrkoherde Aug. Ahlner, godsägare Joh. Lachmann och småskollärarinnan Hanna

Andersson, Balkåkra. Arbetsutskottet äger dessutom med sig adjungerade sekreterare.

FROSTA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING bildades vid ett talrikt besökt möte å St. Hotellet i Hörby den 31 maj. Till ordf. att leda dagens förhandlingar utsågs kyrkoherde A. W. Bengtsson i Fulltofta och till mötets sekr. författaren Nils Ludvig Olsson, Höör.

Innan de egentliga förhandlingarna togo sin början höll docent C. W. von Sydow, Lund, ett intressant och instruktivt föredrag om hembygdsvård och hembygdsforskning. Vidare gav sekr. i Skånes Hembygdsförbund, amanuens Albert Nilsson, Lund, en orientering över uppgifter för en blivande hembygdsförening i Frosta härad.

Man beslöt därpå enhälligt att bilda Frosta härads hembygdsförening med uppgift att främja hembygdsvård och hembygdsforskning inom häradet.

Efter att ett tidigare utarbetat stadgeförlag godkänts, valdes styrelse. Härvid utsågs till den nybildade föreningens ordf. kyrkoherde A. W. Bengtsson, Fulltofta. Övriga styrelseledamöter blevo folkskoll. Nils Ludvig Olsson, Höör, skolföreståndarinnan fröken Lilly Håkansson, Åkersberg, Höör, kanslirådet Harald Wiens, Löberöd, direktör Ivar Säfstrand, Hörby, kyrkovärden Otto Nilsson, Fulltofta och lantbrukaren Per Lundberg, Svensköp. Till suppleanter utsågos fr. Bengta Persson, Löberöd, fil. kand. E. Frostin, Holmby, lantbrukare Gerh. Svärd, N. Rörm och fru Ella Fridolin, Hörby. Revisorer blevo vägsekreterare L. Lindell, Fulltofta och disp. P. Persson, Hörby, med lantbrukare Aug. Nilsson, Häggenäs, som suppl. Dessutom utsågs ett å två sockenombud för varje socken inom häradet.

Föreningen beslöt att omedelbart ansluta sig till Skånes Hembygdsförbund, och till ombud i förbundet utsågs kyrkoherde Bengtsson.

Den nybildade föreningen har omedelbart tagit itu med sina uppgifter.

I början av augusti hade föreningen anordnat en omfattande utställning av äldre textilier från bygden i samband men en utställning av nyare skånsk textilkonst, anordnad av Malmöhus läns hushållnings-sällskap på hushållsskolan Åkersberg i Höör.

Föreningen kommer dessutom att under den närmaste tiden arbeta på att få gravfältet vid Nunnäs iordningställt i värdigt skick.

VEMMENHÖGS HÄRADS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRENING höll årsmöte i föreningens Gamlegård i Äspö den 13 juni. Föreningen har under året sökt förvärva Äspö prästgård men måst avstå av ekonomiska skäl. Den i samband med vävnadsutställningen i Skurup 1929 påbörjade inventeringen av allmogeföremål har fortsatt, och resultatet är inalles 2000 kortlappar, som förvaras i Hylltén-Cavallius-Stiftelsens arkiv i Lund. Föreningen har anslagit kr. 500 för stiftelsens undersökningar inom häradet, huvudsakligen av det äldre byggnadsskicket. Av föreningens samlingar förvaras de flesta på lantmannaskolan i Skurup medan en mindre del överförts till Gamlegården i Äspö.

Vid styrelseval återvaldes samtliga ordinarie ledamöter och revisorer och till nya adjungerade ledamöter valdes grosshandl. J. F. Kullenberg, Skurup och fr. Ida Andersson, Skurup. Till representanter vid Skånes Hembygdsförbunds årsmöte utsågs rektor Nils Buhre, Skurup, och grevinnan Cecilia Beck-Friis, Börringe.

BLEKINGE MUSÉI- OCH HEMBYGDSFÖRBUND höll den 9 juli sitt årsmöte i Vämöparken under ordförandeskap av greve Axel Wachtmeister. Av årsberättelsen framgår bl. a. följande. Styrelsen har ännu icke ansett tiden vara inne för en fullständig sammanslagning av muséisektionen och hembygdssektionen och har fördenskull icke

i år framlagt förslag för årsmötet om för denna sammanslagning behövligen stadgändring.

Under sommaren 1930 har inventeringen av de fasta fornminnena fortsatt av fil. kand. Egil Lönnberg och fil. stud. Åke Elmér. Under sommaren 1931 kommer inventeringen vad beträffar Östra härad att vara slutförd och dessutom kommer en del förarbeten för Medelstads härad att föreligga. Under senare delen av 1930 har också fil. lic. William Anderson verkställt en undersökning av kultplatser företrädesvis i östra delen av landskapet på uppdrag av förbundet. Denna undersökning har publicerats i förbundets årsbok för år 1931.

Förarbeten för en planmässigt lagd fridlysning av mera betydelsfulla naturminnen hava utförts av löjtnant S. Leander och adjunkt G. Wirde.

Fonden för undersökning av de bleking-ska ortnamnen har överlämnats till Kungl. Ortnamnskommittén, varigenom detta arbetes genomförande för landskapet i dess helhet säkerställts.

Inom muséiavdelningen har vissa ändringar genomförts å utställningslokalerna. Uppställningen av allmogeföremål har t. ex. genomgått en fullständig omändring under år 1930.

Styrelsen har under året ingått till Kungl. Maj:t med en ansökan om anslag ur lotterimedel, vilket dock icke blivit beviljat.

Vid styrelsevalet omvaldes samtliga styrelseledamöter. Styrelsen utsåg inom sig greve Wachtmeister till ordförande.

HALLANDS MUSEIFÖRENING höll sitt årsmöte i Halmstad den 20 april under ordförandeskap av landshövding Axel Mörner. Härvid mottogs som gåva från den nu avlidne fornforskaren kyrkoherde Victor Evalds änka en stor samling förhistoriska föremål, som kyrkoherde Evald sammanbragt, huvudsakligen från Höks härad.

Av styrelsens verksamhetsberättelse framgår bl. a., att muséets samlingar ökats med

244 föremål. Dessutom visar muséets bibliotek och arkiv en avsevärd tillväxt.

För föreningens muséibyggnad har Kungl. Maj:t beviljat ytterligare 75,000 kr. av lotterimedel. Sammanlagt disponerar nu föreningen 350,000: — kr. för byggandet av muséet, som uppföres efter byggnadsrådet Ragnar Hjorts ritningar och beräknas vara färdigt i juni 1932.

KALMAR LÄNS FORNMINNESFÖRENING. Den 20 september firade Kalmar läns fornminnesförening sitt 60-årsjubileum i samband med föreningens årsmöte på Kalmar slott. Vid jubileumshögtidligheten på slottet höll föreningens ordf. landshövding J. Falk högtidstalet, hälsade de närvarande välkomna och erinrade om föreningens arbete under de gångna åren och dess mål för den närmaste framtiden. Vid efteråt företagna styrelseval omvaldes samtliga i tur avgående medlemmar utom de, som avflyttat från orten.

Efter årsmötets förhandlingar vidtogs under int. Dr. Manne Hofréns ledning en rundvandring genom de nyrestaureerade salarna på Kalmar gamla slott. Arbetet med rest. av slottet, som pågått sedan 1920 under ledning av prof. Martin Olsson närmar sig nu sin fullbordan, och i den redan färdiga ståt-hållarvåningen har fornminnesföreningen fått disponera en del av de tolv rummen för utställningsbehov. I denna ståt-hållarevåning finnas barock-, rococo- och empire-samlingar i salar, som visa en icke blott tidstrogen men tidsbevarad miljö — således den mest idealiska plats för museala samlingar av denna karaktär.

Närvarande vid högtidligheten voro utom fornminnesföreningens styrelse och egna medlemmar, bl. a. prof. Martin Olsson, ledaren av rest. arbetena på borgen, skriftställaren Waldemar Swahn, repr. för Kalmar stad och läroverk och Kalmar läns södra landsting m. fl.

Till högtidligheterna hade anlät en del hälsningstelegram bl. a. från H. Maj:t Ko-

nungen, Sveabygdens fornminnes- och hembygdsgörelse, Föreningen Gotlands forn-
vänner, Smålands museum i Växjö m. fl.

På kvällen samlades deltagarna till en
gemensam och angenäm supé på Stadsho-
tellet.

*

**HEMBYGDSFÖRBUND FÖR JÖNKÖ-
PINGSLÄN BILDAT.** Vid möte i Jönköping
den 30 maj med ombud från hembygdsgö-
relseföreningarna inom länet beslöts att bilda
Jönköpings läns hembygdsgörelse, varvid
stadgar antogs och en styrelse valdes.
Enligt stadgarna utgör förbundet en sam-
manslutning av fornminnes- och hembygdsgö-
relseföreningar samt andra kulturminnesvårdande
institutioner inom länet, samt har till upp-
gift att arbeta för hembygdsvårdens och
hembygdsgörelseföreningens förkovran. Förbundet
vill lämna allt stöd åt på hembygdsvårdens
olika fält arbetande föreningar, institutioner
eller enskilda inom länet under samverkan
med Riksantikvarien, Nordiska Museet och
Samfundet för hembygdsvård.

Till ledamöter i förbundets styrelse val-
des: landshövding Carl Malmroth, ordförande,
rektor C. Fredricsson, Värnamo, vice
ordförande, fil. kand. Hj. Bjurulf, Jönköping,
sekreterare, fabrikör A. E. Bolling, Gränna,
kassör, landsfiskal S. Pira, Tranås, folkskol-
lärare G. Sahlström, Huskvarna, löjtnant
Th. Fogelberg, Myresjö, kapten B. Kugel-
berg, Jönköping och direktör Alb. Jansohn,
Nässjö.

Revisorer blevo lektor Fr. Hall, Jönkö-
ping, och folkskollärare K. Bäckstrand,
Nässjö.

GRÄNNA HEMBYGDSFÖRENING in-
vigde den 3 maj sitt nya Andréemuseum.
Museet, som är inrymt i Hembygdsgården
vid Brahegatan rymmer huvudsakligen en
del bildmaterial, som åskådliggör den and-
réeska polarfärden, jämte en del husgeråd
från Andrées föräldrahem.

*

**NYA HEMBYGDSGÅRDAR I VÄSTER-
GÖTLAND.** *Malma fornminneskommitté*
har invigt Malma fornstuga, som rymmer
en del förhistoriska och kulturhistoriska
föremål insamlade genom fornminneskom-
mittén.

I *Vättlösa* skall den gamla komminister-
bostaden, som är uppförd på 1700-talet,
inrymma socknens fornsakssamling.

Naums hembygdsgörelse har likaledes
inköpt Barne härads gamla tingshus, upp-
fört 1646, för att i detta inrymma gö-
relseföreningens samlingar.

Främmestads fornminnesgård, som från
Åholmen flyttats till Främmestad av J. U.
F.-avdelning där, invigdes den 6 septem-
ber av museiintendenten S. Welin från
Skara, som därvid talade över ämnet »Hem-
bygd och hembygdsvård». Gården inrymmer
ett ansevärt antal kulturhistoriska inventa-
rier.

LINDHOLMENS SLOTTSRUIN har ge-
nom Västergötlands fornminnesförening
börjat utgrävas för att sedan konserveras.
Lindholmen är känt från Gustaf Vasas tid.
Slottet brann år 1792 och har sedan dess
legat i ruiner.

*

**DALSLANDS FORNMINNES- OCH HEM-
BYGDSFÖRBUND** avhöll sitt årsmöte i
Åmål den 23 augusti under ordförandeskap
av landshövding Axel von Sneidern. Vid
årsmötet invigdes hembygdsgården — den
s. k. Snarhögsgården — som nu kan bli-
va en samlingsplats för hembygdsgörelse-
föreningarna i Dalsland. Samtliga lokalavdelningar till-
hörande förbundet voro representerade dels
genom ombud dels genom enskilda delta-
gare. Vid årsmötet invigdes också en min-
nestavla över Nils Wilhelm Ljungberg, upp-
satt å det hus vid Kungsgatan, där han
föddes den 19 april 1818. Vid årsmötet ta-
lade utom landshövding von Sneidern, som
höll högtidstalet, även prof. Helge Kjellin
om hembygdsvård och dr. Axel Härnelius
höll ett historiskt minnestal, »En svensk

iliad» en skildring i bunden form av Sveri-
ges insats i 30-åriga kriget.

Förbundets årsredogörelse, tryckt i för-
bundets årsbok »Hembygden», visar, att
medlemsantalet såväl inom själva förbundet
som inom lokalföreningar och Dalslands-
görelsen stigit avsevärt.

Från och med nästa år kommer det att
tillsättas en landskapsarkivarie avlönad ge-
nom ränteavkastningen från förbundet tillde-
lade lotterimedel. Vid årsmötet meddelades,
att styrelsen beslutat förbundets anslutning
till Samfundet för hembygdsvård.

Samtliga styrelseledamöter omvaldes.

Nästa årsmöte hålles i Mellerud.

*

**NIONDE VÄSTSVENSKA HEMBYGDS-
KONFERENSEN** hölls i Lysekil 26—27
juni, varvid Västsvenska hembygdsgörelse-
nämnden och Fornminnessällskapet Vikarvet samti-
digt hade sina sammanträden under sina
resp. ordf., prof. Hjalmar Lindroth och grossh.
James Svensson. Konferensen öppnades av
prof. Lindroth, varefter vidtog föreningss-
angelägenheterna

Hembygdsgörelseföreningens ledamöter omvaldes,
och till ny ledamot invaldes fältläkaren
K. H. Cedergren, Vänersborg.

Fornminnesföreningen Vikarvets styrelse
omvaldes likaledes, och till sekr. efter fram-
lidne redaktör Ernst Hörman valdes agro-
nom G. Sæmund, Göteborg.

Prof. Sune Lindqvist höll därefter en fö-
reläsning över folkvandringstidens grav-
skick.

Eftermiddagen användes till utflykt till
den nyrenoverade ruinen av Dragsmarks
klosterkyrka.

På lördagen företogs utflykter, varvid häll-
ristningarna vid Brastad, Tanum m. fl. plat-
ser besågs. Härvid höll prof. Magnus Olsen
fr. Oslo föredrag om de olika tolkningarna
av hällristningarna.

Till sist samlades konferensdeltagarna
till en animerad middag på Sæms herrgård
med grossh. James Svensson som värd.

RAGNHILDSHOLMEN, ett av västra Sve-
riges intressantaste och bäst bevarade bygg-
nadsminnesmärken från medeltiden, har
under sommaren utgrävts och konserverats
på Göteborgs- och Bohusläns fornminnes-
föreningens initiativ och bekostnad. Borgrui-
nen undersöktes redan 1881, men har sedan
fått förfalla och delvis förstöras. Slottet
uppbyggdes i mitten av 1200-talet och har
under en kort tid fram till 1300-talets bör-
jan spelat en ganska stor roll som bostad
för norska och svenska kungar m. fl. och
som befästningsverk. Som ruinen nu fram-
står efter restaureringen är den en av de
märkligaste borganläggningar, som från
medeltiden bevarats till våra dagar.

**BILDTSKA HEMBYGDSMUSEET PÅ
ORUST.** Orust har i sommar fått ett verk-
ligt representativt hembygdsmuseum tack
vare den Bildtska släktens stora kulturhis-
toriska intresse. Samlingarna inrymmas i
en lägenhet Marieberg invid Torebo i Mor-
landa socken, vilken ställts till förfogande
av ägaren, frih. Harald Bildt i Kairo.

Grundstommen i de betydande samlingar,
som sammanbragts här, utgöres av det på
sin tid mycket bekanta museet på Torebo,
som grundats redan 1882 av numera fram-
lidne godsägare Axel Bildt. Denne var hela
sitt liv en synnerligen flitig samlare och fick
till stånd en rik samling av föremål såväl
från förhistorien som från senare tiders
kulturhistoria. Samlingarna ha ordnats hu-
vudsakligen av fru Gunnar Sanne, född
Bildt med bistånd av intendent Sven T.
Kjellberg.

Museet invigdes den 8 augusti av landsh.
O. von Sydow i samband med en hem-
bygdsgörelse. Det överlämnades då samtidigt
med fastigheten till en stiftelse, som kom-
mer att ha den framtida vården sig anför-
trodd. Stiftelsen står under länsstyrelsens
kontroll och i dess styrelse utser Göteborgs
museum en ledamot och länets fornminnes-
förening en. Därigenom har museet tillför-
säkrat sig den sakkunniga ledning, som är

av vikt för dess framtida bestånd och utveckling.

*

EKEBY HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING invigde den 2 augusti sin hembygdsstuga Boden. Invigningstalet hölls av ingenjör Erik Dahlberg, som därvid särskilt med tack vände sig till disponent Elis Wettergren och greve Carl-Philip Klingspor genom vilkas donationer den ettåriga föreningen redan har hunnit skaffa sig en hembygdsstuga. Högtidstalet vid invigningsfesten hölls av dr. Giovanni Lindeberg, som i sitt anförande uppehöll sig vid våra båda hädangångna andens stormän, Erik Axel Karlfeldt och Nathan Söderblom och deras insats för stärkande av det svenska folkets samhörighetskänsla med egen bygd och med det bästa i våra fäders liv.

EKEBYGÅRDEN VID LUNNEVADS FOLKHÖGSKOLA invigdes den 5 juli som hembygdsgård i samband med den sedvanliga sommarfesten. Gården har flyttats från Ekeby och uppförts vid folkhögskolan och är nu dess egendom tack vare välvilliga donatorer. Gården överlämnades till landstinget av rektor Söderbäck. Landstingets ordf., f. statsrådet David Pettersson mottog gåvan och uttalade ett tack till dem, som bidragit till att vid folkhögskolan skapa denna hembygdsgård. Därefter förrättade landshövding Tiseliuss invigningen. Vid sommarfesten talade dessutom intendenten Sigurd Erixon om den gamla östgötska bygdekulturen.

*

GESTRIKLANDS KULTURHISTORISKA FÖRENING OCH GESTRIKE- Helsinge HEMBYGDSFÖRBUNDS ÅRSMÖTEN. *Gestriklands kulturhistoriska förening* höll den 10:de juni årsmöte i Gefle under landshövding Lübecks ordförandeskap.

I styrelsen omvaldes stadsarkitekt G. Wetterling och fru Mattis Grundell. Ingen-

jör Lars Matton nyvaldes efter f. borgmästare Berggren och redaktör Ernst Senander efter framlidne landsfiskal Berglöf. Ersättare blev redaktör J. E. Modén. Styrelsen utsåg till ordf. landshövding Lübeck, till vice ordf. rektor Hedlund och till kassör ingenjör Matton. Till ombudsman i Stockholm utsåg föreningen dr. Percy Elfstrand. Till revisorer omvaldes disponent Gunnar Höglund och revisor A. Ahlström med major O. von Malmborg och kontraktsprosten B. Bohlin som ersättare.

Verkställande utskottet består fortfarande av landshövding S. Lübeck, stadsarkitekt G. Wetterling, ing. L. Matton, komminister A. Törnquist och rektor Karl Hedlund.

Till hedersledamöter beslöts att välja f. borgmästare J. F. Berggren, fru Antonie Rettig och ingenjör S. H. Sehlberg.

Av årsberättelsen framgår, att föreningen under året kunnat omordna sitt museum under ledning av föreningens intendent Boo von Malmborg. En lappkatalog för museet har börjat uppläggas. Bibliotek och arkiv ha inventerats. Ett bildarkiv och ett arkiv för tidningsurklipp ha upplagts. I sitt nya skick öppnades museet för allmänheten vid en högtidlighet den 7 december 1930.

Museet har under året besökts av 1200 personer.

Föreningen har genom ett anslag på kr. 300:— bidragit till katalogiseringen av de samlingar, som föreningen för hembygdsvård i Öster-Fernebo har i sin ägo.

Bidrag har lämnats till en inventering av de fasta fornlämningarna i Valbo, vilken utförts av fil. kand. Boo von Malmborg. Detta arbete fortsättes innevarande år. Föreningen har bekostat undersökningen av en gravhög, vilket arbete utförts av fil. dr. Olof Janse. Till undersökningen av en stenåldersboplatz i Mårtsbo i Valbo socken, utförd av prof. S. Lindqvist och hans seminarium, har föreningen anslagit 600:— kr.

Gestrike-Helsinge Hembygdsförbund höll sitt årsmöte efter kulturhistoriska föreningens likaledes under landshövding Lübecks ordförandeskap.

Av de styrelseledamöter, som voro i tur att avgå, omvaldes redaktör Elon Andersson, Bollnäs, och kyrkoherde E. Ålander, Gnarp, samt nyvaldes stadsarkitekt G. Wetterling, Gefle, efter fröken Ebba Fick. Ersättarna dr F. Rodenstam, Hudiksvall, komminister A. Törnquist, Järvsta, och konstnären Axel Erdman, Järvsö, omvaldes. Styrelsen utsåg landshövding Lübeck till ordförande, borgmästare Rissler till vice ordförande, komminister Törnquist till kassör och rektor Hedlund till sekreterare.

Riksdagsman A. Hilding, landstingsman P. Persson och inspektör G. Wallström med byggnadschefen C. Y. Zacco, skräddarmästare O. Mattsson och f. riksdagsman J. Jonsson i Källerräng som ersättare blevo ånyo utsedda till revisorer.

Av årsberättelsen framgår, att förbundet under tiden 3—6 juni 1930 genom västra och södra Helsinglands kretsens anordnat en instruktionskurs i hembygdsvård å Karlsgården i Bondarvets by under ledning av byggmästare A. Nisser.

Förbundet har också för påbörjandet av en hembygdstidskrift för de båda Hälsingekretsarna anslagit 500:— kr.

Efter årsmötena företogs en utflykt till Mårtsbo, där deltagarna besågo de där pågående grävningarna, som demonstrerades av prof. Lindqvist.

Kl. 8 på kvällen samlades ett 40-tal personer på Hotell Baltic, där prof. Lindqvist höll föredrag om Östsvensk boplatsskultur under stenåldern. Efter föredraget intogs gemensam supé.

HEMBYGDSFÖRENING BILDAD I TRÖNÖ. Den 6 juni bildades en hembygdsförening i Trönö, varvid en vid ett föregående sammanträde vald interimstyrelse framlade förslag till stadgar, som enhälligt antogs. Till styrelse valdes lantbr. P. M. Persson, Daglysa, P. A. Thynell, Tygsta, Jonas Eriksson, Hamre, och sågverksarbetare Erik Giselson, Orsten, med folkskoll. Rich. Nilsson och kantor Hällhoff som suppleanter. Revisorer blevo pastor S. Palm

och förv. A. V. Olsson med lantbr. E. E. Persson som suppleant.

HAMRÅNGE HEMBYGDSFÖRENING. Den 31 augusti bildades en hembygdsförening i Hamrånge efter det att man haft en lyckad hembygdsfest tidigare i sommar.

Ett framlagt stadgeförlag föredrogs och antogs och till styrelse valdes kyrkoherde J. Söderberg, ordf., fru Märta Hägglund, Häckelsång sekr., bankkamrer J. Hjelte, Berg, kassör, kyrkovård G. A. Forsmark, Åbyn, hemmansägare Karl Östlund, Hagsta, fru Anna Öberg, Norrsundet, och fru Amy Åberg, Sjöhalla. Till revisorer utsågos kassör P. O. Källström, Vij, och förman P. A. Lundin, Totra.

Dessutom valdes ett stort antal byombud.

*

HEIMBYGDAS OCH JÄMTLANDS LÄNS MUSEIFÖRENING ÅRSMÖTEN. Den 16 juni höll Heimbygda och Jämtlands läns museiförening sina årsmöten i tingshuset på Jamtli.

Heimbygdas årsmöte. Samtliga i tur avgående styrelseledamöter omvaldes. Efter landshövding och fru Linnér valdes landshövding Munck af Rosenschöld och fru. Suppleanter, förtroenderåd och revisorer omvaldes. Det beslöts att tillsätta en kommitté, bestående av häradshövding Leijonhufvud, rådmän I. Wikström, bankdirektör C. Lignell och länsantikvarie E. Festin för utarbetande av förslag till stadgeändring, då nuvarande stadgar föranleda en alltför tungrodd organisations- och förvaltningsapparat. Till föreningens hedersledamöter utsågos stationsinspektör Karl Tirén och konstnären Anton Genberg. Åt en kommitté, bestående av hrr. Leijonhufvud, Lignell och Festin uppdrogs att å Heimbygdas vägnar avge yttrande över Samfundets för hembygdsvård stadgeändringsförslag.

Av Heimbygdas styrelseberättelse framgår, att arkeologiska och bygdehistoriska undersökningar bedrivits i 24 socknar inom länet, samtliga undersökningar utförda av

föreningens intendent. Landsmåls- och folktraditions uppteckningar ha i likhet med föregående år utförts av lärarna Levi Johansson och Einar Granberg för Upsala Landsmålsarkivs räkning och i samarbete med Heimbygda.

Jämtlands läns museiförenings årsmöte. Efter Heimbygda höll museiföreningen sitt årsmöte. Till styrelseledamöter efter landshövding Linnér valdes landshövding Munck af Rosenschöld och efter direktör O. Aug. Persson handlande P. Åslund. Övriga styrelseledamöter omvaldes. Till suppleant efter P. Åslund valdes handlande E. Leon Ericsson. Övriga suppleanter omvaldes. Till revisor nyvaldes landstingsman H. Holm. Övriga, revisor och två revisorssuppleanter, omvaldes. Som repr. i läns museets förvaltningsnämnd valdes rådmän I. Wikström och handlande P. Åslund.

I styrelseberättelsen framhålles, att museiföreningens verksamhet under det gångna året torde få betecknas som mycket resultatgivande, i det läns museianläggningen under 1930 fullbordats till sin första stora etapp. Museiföreningen kvarstår nu för att fullborda byggnadsverket,

HEMBYGDSSFÖRBUND FÖR VÄSTERNORRLANDS LÄN BILDAT. Föreningen för Norrländsk hembygdsforskning hade den 6 sept. föregående år inbjudit samtliga hembygds- och fornminnesföreningar inom länet att diskutera gemensamma arbetsuppgifter, varvid man enades om vissa riktlinjer för ett framtida samarbete.

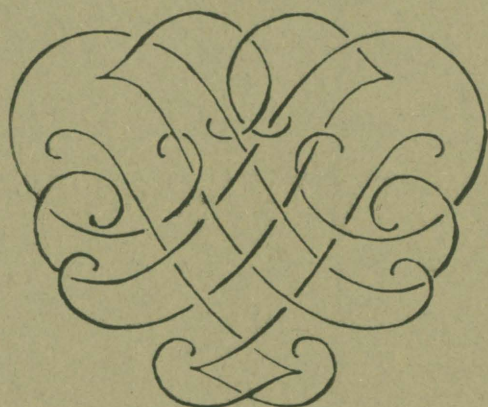
Efter dessa förberedelser inbjöd föreningen för Norrländsk hembygdsforskning samtliga föreningar att genom utseende av

ombud låta sig representera vid gemensamt möte den 26 maj detta år. Härvid enades man om att bilda ett hembygdsförbund för Västernorrlands län, arbetande på två sektioner, en för Medelpad och en för Ångermanland. Enligt stadgeförslaget avser förbundet att vara en sammanslutning av hembygds- och fornminnesföreningar, samt övriga korporationer och enskilda, som önska bidra till främjandet av förbundets uppgifter allt under samarbete med fornminnes- och kulturvårdens centrala institutioner. Stadgar med fixerade uppgifter för förbundet antogs enhälligt.

Till medlemmar i interimstyrelsen, som hade att sammankalla förbundet till första ordinarie möte snarast möjligt, valdes rektor G. Lindberg, Sollefteå, kapten C. E. Hamberg, Sundsvall, hr Lidvall, Stöde, fru Anna Fahlén, Sollefteå, intendent O. Nylander, Örnsköldsvik, folkskollärare Sten Berglund, Forssed och folkskoleinspektör Th. Hellman, Örnsköldsvik. Åt interimstyrelsen gavs i uppdrag att till sammanträdet utarbeta plan för en ansökning till k. m:t om lotterimedel att fördelas bland hembygds- och fornminnesföreningar alltefter deras föresatta uppgifter. I avseende på gemensam publikation tillsattes en kommitté på fyra personer bestående av hrr Lindberg, Hellman, Berglund och Lidvall, som skulle till förbundssammanträdet inkomma med utredning rörande tidskriftens läggning och de ekonomiska möjligheterna för dess utgivning.

Efter sammanträdet intogo de vid sammanträdet närvarande gemensam middag på Spjutegården.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Utgiven av

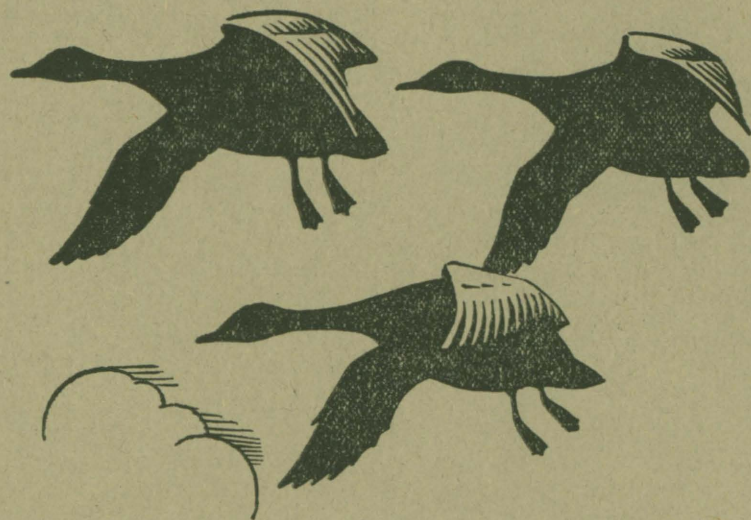
Samsundet för Hembygdsvård

REDAKTÖR: FRITJOF HAZELIUS

ÅRGÅNG 12 FEMTE HÅFTET

1 9 3 1

K

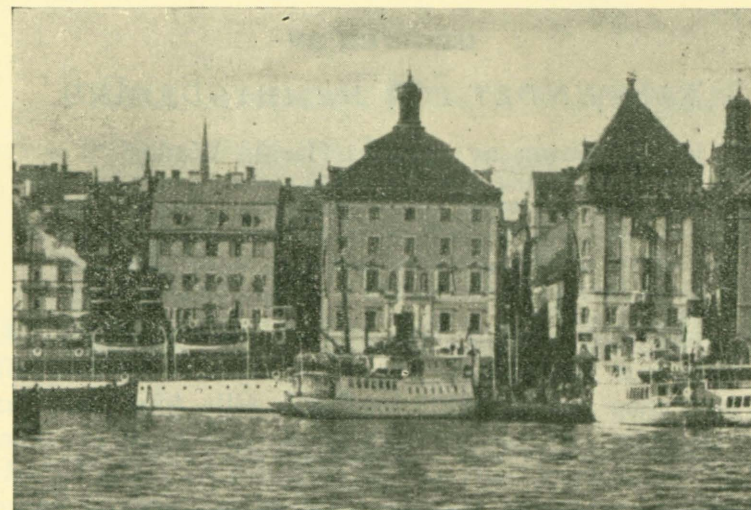

GYTTORPS

JAKTPATRONER
skadeskjuta ej villebrådet
-om man siktar rätt!

JGL

Om i slottsliknande barockstil

eller av enklare beskaffenhet — ert hus måste alltid brandförsäkras. Er egen trygghet kräver det, era långivare fordra det även.

Städernas Allmänna Brandstodsbolag, som har sitt säte i huset Skeppsbron 20, Stockholm — det är huset mitt på bilden härövan — är en mer än 100-årig institution. Jämte mycket starka fonder har bolaget under sin långa verksamhetstid hunnit samla även en rik erfarenhet i brandförsäkring av svenska stadsfastigheter. Å de låga premierna lämnas för 10 år gamla försäkringsbelopp en särskild rabatt av intill 30 %.

Utom brandförsäkring å fastigheter meddelas — genom dotterbolagen Svitjod och Gothia — brandförsäkring å *allt slags löseegendom*, ävensom ansvarighets-, glas-, inbrotts-, vattenledningsskade- m. fl. försäkringar.

Huvudkontor:

S T O C K H O L M

SKEPPSBRON 20 - STRANDVÄGEN 5 B

OMBUD I STÄDER, KÖPINGAR M. M.

GRAVKONST

UTGIVEN AV

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

Inledning av arkitekt Harald Wadsjö

Innehåller ett 100-tal avbildningar efter nykomponerade gravvårdar och 8 typalfabet med siffror samt dessutom över 150 avbildningar efter gamla gravvårdar, belysande traditionen på detta område. I en särskild avhandling, försedd med över 90 illustrationer, behandlar professor *Helge Kjellin* symboler och emblem å gamla gravvårdar.

Pris kr. 8: 50

Beställes hos Eder bokhandlare eller direkt hos

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRAVVÅRDSRITNINGAR

Arbetsritningar i naturlig storlek till de i GRAVKONST reproducerade nykomponerade gravvårdarna tillhandahållas genom Samfundets expedition till ett pris av kr. 3: 50 per styck, vartill kommer kostnader för porto och emballage, vilket senare beräknas till självkostnadspris. Vid samtidigt köp av minst 10 ritningar lämnas 10 % rabatt.

Samfundet förmedlar även utförandet av ritningar till textanordningar, originalgravvårdar och kyrkogårdar.

Infordra anbud

SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

GRÖNEGATAN 14, LUND

VÅRA ANDLIGA FORNMINNEN

INLEDNING TILL ETT FÖREDRAG »SAGA OCH SÄGEN I VÄSTERGÖTLAND» VID SAMFUNDETS FÖR HEMBYGDSVÅRD ÅRSMÖTE I SKARA DEN 17. JULI 1931

Av Docent *Johan Götlind*, Uppsala

NÄR man talar om fornminnen, tänker man vanligen på yttre föremål från en gången kultur, föremål av sten eller metall, av trä eller tråd eller överhuvudtaget något, som man kan ta på med sin hand eller se på med sitt öga eller väga på en våg eller lägga på en hylla i ett museum. Dessa yttre fornminnen ha ju, som vi veta, märkliga saker att berätta oss från en gången tid, ibland så avlägsen, att ingen skriven historia når så långt tillbaka.

Men det finns även fornminnen av ett annat slag, som man ofta inte kommer att tänka på så lätt, därför att de inte kunna göras till museiföremål. Jag menar de fornminnen, som äro av andlig natur, våra sagor och sägner, våra gåtor och ordspråk, våra folkvisor och danser och inte minst vårt gamla folkmål, vårt språk sedan många tusen år tillbaka. Dessa fornminnen gå ibland så långt tillbaka i tiden, att de redan voro gamla, när den förste västgöten högg till den första stenyxan. Med andra ord: många av dessa andliga fornminnen hade de första invandrarna i Västergötland med sig, när de drogo in i landskapet utefter sjöar och vattendrag många tusen år före Kristi födelse.

I fråga om våra förfäders materiella kultur veta vi nu en hel del, tack vare den arkeologiska forskningens och etnologiens stora landvinningar de senaste årtiondena. Vi veta, hurdana vapen man hade från stenåldern fram till våra dagar, vilka redskap våra förfäder använde, vi veta också något om deras bostäder och vad de levde av. Vi veta även — främst tack vare fyndet från Gerumsberget i Västergötland — att för omkring 3000 år sedan vävde man kläder med kypertteknik och gåsögon, en teknik som ännu i dag är vanlig i landskapet. Ja, vi veta hur själva stjärnhimmeln såg ut för 6000 år sen, då under en sen-vinternatt vintergatan låg som ett brett, ljus band längs horisonten, ett

vackert skådespel inte minst här i Västergötland, där vi ha en så stor himmel och en så vid horisont.

Men — vad tänkte och kände dessa människor, som gingo till vila under denna stjärnhimmel? Vad veta vi om det? Eller kan man överhuvudtaget veta något om det? Från så avlägsna tider finnas ju inga skriftliga dokument, som skulle kunna lämna oss upplysning därom.

Vi ha verkligen en liten möjlighet att tränga in i deras tanke- och känslövärld. En liten strimma av ljus faller till och med över stenåldersfolkets andliga värld. Denna strimma — nu i slocknande — är den muntliga traditionen, våra folkminnen. Så trofast kan vår allmoges tradition vara, då den är som bäst.

Hur man funnit detta, att denna tradition sträcker sig så långt tillbaka, kan jag här inte gå närmare in på. Jag vill bara nämna, att t. ex. vissa folksagor bevarat så primitiva tankegångar, att man återfunnit fullkomliga motsvarigheter bland jordens vilda folk i vår tid.

Dessa andliga fornminnen se ofta mycket anspråkslösa ut, och mången kan tycka, att deras värde är skäligen ringa. Men när vi kommit underfund med, att dessa fornminnen äro levande historia och ibland bevara rester av en kultur, som ligger långt före all skriven historia, ja, då börja vi kanske förstå, att dessa andliga fornminnen inte äro att förakta utan böra tillvaratagas och vårdas som verkliga skatter, som dyrbara dokument.

Vi befinna oss mitt uppe i en våldsam brytningstid, där den s. k. maskinkulturen sopar undan allt gammalt, gott som dåligt. Vi ska inte klaga över denna nya kultur. Den är nog i stort sett ett gott. Men vi ska se till, att denna nya kultur håller sig inom de gamla riktlinjerna, att kulturen håller sig inom de gamla strömfårorna, om jag så får säga. Annars komma vi en dag att stå alldeles rotlösa i tillvaron. Det är därför, som det är så viktigt att lära känna våra förfäders levnadssätt, levnadvanor och levnadsviisdom. Det gäller att rädda oss över »andligen helskinnade» — om uttrycket tillåtes mig — till den nya kulturen, som växer fram, ja stormar fram, från den gamla, som oåterkalleligt går i graven.

HÄLSINGLANDS FORNMINNESSÄLLSKAP OCH DESS VERKSAMHET

Av Fil. lic. *Mårten Stenberger*, Stockholm

HÄLSINGLANDS fornminnessällskap kan se tillbaka på en lång och framgångsrik verksamhet. När föreningen för två år sedan ingick i sitt åttonde decennium, kunde den haft anledning att med glada fanfarer celebrera sin höga ålder, vilken inrangerar den bland veteranerna i kulturminnesföreningarnas led i vårt land, men trots detta avlöpte den stora dagen i all stillhet. Föreningen bär sina år med ro och känner sig inte alls gammal. Hälsinglands fornminnessällskap är inte någon trött åldring, som årsmätt går att njuta sitt otium, utan föreningen kan snarare liknas vid en karsk och erfaren medelålders herre, vilken med ungdomsfriskt humör fördjupar sig i nya och stora uppgifter. För föreningens verksamhet torde nämligen de närmaste åren bli av allra största betydelse, enär man nu på goda grunder kan vänta en lösning av det sedan flera år tillbaka aktuella spörsmålet om uppförandet av en ny och fullt tidsenlig museibygnad i Hudiksvall.

Hälsinglands fornminnessällskaps historia är kanske inte berättelsen om märkliga och riksbekanta bedrifter, men den ger exempel på en målmedveten och träget utövad verksamhet i den svenska kulturminnesvårdens tjänst och en strävan att ständigt vidga intresset för denna art av svenskt kulturliv. I centrum för detta goda arbete resa sig framför allt gestalterna av sällskapets och dess museums tre stora vägröjare, deras skapare och befrämjare, var och en med sin karaktéristiska profil och var och en i trogen gärning fortsättande sin föregångares verk — dessa äro kontraktsprosten Lars Landgren, läroverksadjunkten Johan Alfred Wiström och doktor Frans Rodenstam. Samtliga tillhöra det snart förgångna skede i svensk kulturminnesvårdande verksamhet, då denna till stor del uppbars av ett rent personligt och tämligen självständigt arbetande intresse, i många fall utövat av män, vilka representerade läroverkslärarnas kår. Doktor

Frans Rodenstams nyligen timade bortgång är närmaste anledningen till föreliggande presentation av sällskapet och dess verksamhet.

Initiativtagare till och den egentlige skaparen av Hälsinglands fornminnessällskap var kontraktsprosten i Delsbo, sedermera biskopen i Härnösands stift, doktor Lars Landgren. Det var en i många avseenden märklig man. Genom sin stora rättrådighet, sin arbetsduglighet och sina framstående egenskaper som själasörjare vann han sina inte alltid just så lätthanterliga församlingsbors förtroende, och icke minst torde hans karlavulna uppträdande i vissa svåra situationer, då han ej tvekade att i yttersta fall som en ärlig kyrkans stridsman tillgripa den fysiska styrkan för att bestraffa och övertyga, ha förskaffat honom hans stora sympatier. Det är svårt att säga, vilka som mest sörjde vid Landgrens avresa från Delsbo, han själv eller hans kära dellbor. Under sina visitationsresor som kontraktsprost hade Landgren med grämlse iakttagit den vanvård, för vilken kyrkornas skatter av äldre kyrklig konst voro utsatta, och han insåg snart att något oförtövat borde göras för att hejda förstörelseverkets fortgång. Så utfärdades på Landgrens initiativ inbjudan till bildandet av ett fornminnessällskap för landskapet, förslaget omfattades med allmänt intresse och i december 1859 kom föreningen — Hälsinglands fornminnessällskap — till stånd.

För Landgren var det alltså i första hand alstren av äldre kyrklig konst, som det gällde att bereda en tryggad fristad, och i sällskapets stadgar framhålles också att »förmästa föremålet för sällskapets verksamhet är vården om Enångers gamla kyrka och den samling av fornsaker, som där kommer att sammandragas». Enångers gamla kyrka, jämte Trönö gamla kyrka landskapets bäst bibehållna medeltida tempel, hade av församlingen överlämnats i sällskapets vård, och som ett bevis för det nit, med vilket det av Landgren igångsatta insamlingsarbetet bedrevs, kan nämnas, att redan 1862, alltså blott tre år efter föreningens stiftande, det nya kyrkomuseet räknade omkring 130 nummer. Samlingarna ökades oavbrutet under de följande åren, och trots att åtskilliga depositioner under senare tid blivit återlämnade till sina respektive hemorter, räknar Enångerssamlingen för närvarande omkring 200 föremål, uteslutande härrörande från landskapets egna kyrkor. Det genom Landgrens kraftiga ingripande sålunda verkställda insamlingsarbetet av kyrkliga konstföremål skedde i en för dessa föremåls bestånd ytterst kritisk period, och förvisso är det till stor del Landgrens förtjänst, att landskapets bestånd av äldre kyrkliga föremål äger sin nuvarande förhållandevis stora om-

Enångers kyrkomuseum.

fattning. Utan detta energiska ingripande i elvte timman skulle utan varje tvivel en stor mängd föremål av ifrågavarande slag gått sin förintelse till mötes.

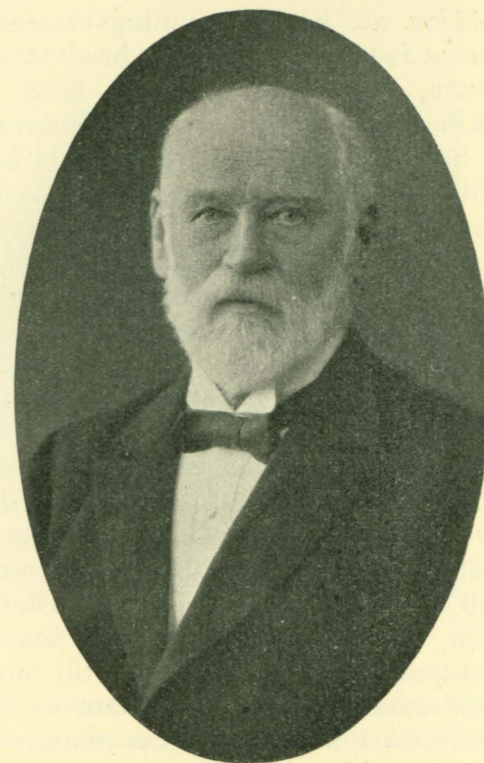
Landgrens träge medhjälpare i detta gagnarika värv var läroverksadjunkten Johan Alfred Wiström, vilken 1865 blev sällskapetets sekreterare och elva år senare, vid Landgrens tillträdande av biskopsämbetet i Härnösand, även dess ordförande. Wiström var den, som närmast fortsatte och fullföljde de landgrenska intentionerna med avseende på Enångers kyrkomuseum, och detta arbete utgör också hans betydelsefullaste insats i sällskapetets tjänst. »Detta museum blef honom äfven så kärt, att det rent af utgjorde målet för hans lifssträfvän under senare tiden af hans lefnad» skriver en biograf om honom i början av 1900-talet. Kyrkan i Enånger och dess heliga bilder fångade Wiström så helt, att han hade svårt att förlika sig med de under hans senare ordförandetid allt starkare vordna kraven på anskaffandet av en särskild museibygnad för sällskapetets kulturhistoriska samling i Hudiksvall, detta mest av den orsak, att han fruktade att en utgallring i så fall skulle komma att ske från Enångersmuseet och att dettas existens därigenom skulle äventyras. Härmed är likväl ej sagt, att Wiström ej vinnlade sig om den lilla kulturhistoriska samling, som efter hand växte fram i Hudiksvall. Tvärt om nedlade han även här ett betydande och skickligt arbete, men hans stora kärlek var dock först som sist den lilla kyrkan i Enånger.

En för sin tid högst märklig insats i fornminnesvårdens tjänst gjorde Hälsinglands fornminnessällskap genom verkställandet av en generalinventering av landskapets fasta fornminnen. Början gjordes redan 1864 med kustsocknarna samt de vid Dellensjöarna belägna socknarna Delsbo och Norrbo, och snart utsträcktes inventeringsarbetet till att omfatta samtliga socknar i provinsen. Med tillhjälp av de sålunda erhållna specialkartorna utarbetades en för sin tid noggrann och tillförlitlig fornminneskarta över hela landskapet. Detta om ovanlig framsynthet vittnande arbete ansågs emellertid ej färdigt i och med specialkartornas och huvudkartans framställning, utan därjämte tillverkades kopior av de olika kartorna, vilka distribuerades till respektive socknar för att upphängas i kyrkor, skolor och sockenstugor. För att förhindra bortschaktandet av gravhögar på särskilt utsatta platser uppsattes anslagstavlor — precis som sker i våra dagar genom riksantikvarieämbetets försorg — och hjälpte ej detta vidtogos rättsliga åtgärder. Utan tvivel verkade den år 1867 utfärdade

kungliga förordningen om forntida minnesmärkens fredande och bevarande i hög grad stimulerande för det omfattande arbetets utförande, men det förtjänar beaktande, att sällskapet redan på ett tidigt stadium haft planer på åstadkommandet av en dylik generalmönstring av landskapets fornminnen, ty det heter i stadgarna, att sällskapet, i den mån tillgångarnasåmedgåvo, skulle verkställa en »utförlig afteckning och beskrifning af alla i provinsen befintliga fornminnen».

Redan tidigt hade ett litet museum börjat uppläggas även i Hudiksvall. De förhistoriska och medeltida alstren voro likväl en tid framåt de vanligaste föremål, som registrades i den unga föreningens katalog, och den förhistoriska samling, som Hudiksvallsmuseet för närvarande förfogar över, till numerären visserligen förhållandevis obetydlig men kvalitativt högtstående, kan sägas i stort sett ha tillkommit under föreningens barnaår. Över huvud taget gick föreningens arbete under dess första verksamhetstid helt i fornminnesvårdens tecken, medan däremot landskapets allmogekultur och de med allmogens livsföring förknippade förhållandena ännu synas ha varit tämligen litet beaktade. Det ligger för övrigt i sakens natur att så var förhållandet, ty vid sällskapetets stiftande var det liksom för flera andra vid ungefär samma tid bildade landskapsföreningar i första hand fornminnena som det gällde att vårda. Först under Hazelius begynnande verksamhet inträdde en förändring härutinnan och föreningarna började med liv och lust att ägna sig åt utforskandet av allmogekulturen. Så var fallet även här i Hälsingland.

Under de första fyrtio åren av sällskapetets verksamhetstid gick emellertid detta insamlingsarbete endast långsamt framåt. De ekonomiska krafterna voro svaga, varjämte bristen på lämpliga lokaler i sin mån

Frans Rodenstam.

bidrog att hålla insamlingsverksamheten tillbaka. Samlingarna förvarades i ett litet »kabinett» bredvid allmänna läroverkets zoologiska museum, och lokalfrågan var länge en svår black om foten. Vid sekelskiftet räknade samlingarna omkring 500 nummer.

Så kom man fram till 1903, då lokalfrågan äntligen fick sin tillfälliga lösning. Museet ryckte då in i sin nuvarande byggnad, det gamla f. d. lasarettet, och några år tidigare eller närmare bestämt 1897 efter Wiströms året dessförinnan timade frånfalle hade läroverksadjunkten Frans Rodenstam blivit föreståndare för sällskapets samlingar i Enånger och Hudiksvall. Härmed vidtager, kan man säga, ett nytt skede i Hälsinglands fornminnessällskaps historia. De två enligt stadgarna viktigaste uppgifterna för sällskapets verksamhet voro nu på ett lyckligt sätt fullbordade — Enångersmuseum stod färdigt och den tids- och arbetskrävande fornminnesinventeringen hade också programenligt blivit genomförd. Det fortsatta arbetet kom därför att läggas efter delvis nya linjer. Det blev nu framförallt den folkliga kulturen i senare tid, som fångade sällskapets och dess hängivne museiföreståndares intresse. Från 1897 till sin död 1931 fullföljde Rodenstam denna delvis nya arbetsinställning, och det får ej betraktas som överord, om man säger, att Hudiksvalls museum som det nu ter sig till huvudsaklig del är att anse som Frans Rodenstams verk. Rodenstam var visserligen i högre grad samlare än bearbetare av det erhållna materialet, men han ansåg insamlingsarbetet som sin huvuduppgift, då det för honom framstod som en absolut nödvändighet att i första hand inrikta sina krafter på att undan förstörelse rädda landskapets hastigt försvinnande allmogekultur. Hans efterträdare blir det nu förunnat att i enlighet med hans önskan bearbeta och offentliggöra det stora och rika material, som han hopbragt, liksom även att utnyttja hans värdefulla anteckningar.

Sedan Rodenstam fått hand om museets insamlingsarbete ökade samlingarna raskt. Med en energi, som ej visste av några hinder, arbetade den nye föreståndaren på sitt kära museums förkovran, och så mycket större ter sig hans gärning, som han till följd av föreningens ytterst begränsade ekonomiska resurser hade helt obetydliga penningmedel till sitt förfogande. Med hemstaden som utgångspunkt företog han längre och kortare resor i landskapet, samlade och antecknade; sommarferierna tillbragte han gärna tillsammans med sin familj i olika socknar, och resultatet blev alltid en rik skörd till museet. Förf. till dessa rader minns med beundran, huru han kort tid före sin död företog resor i Hudiksvallstrakten för att söka förhindra att vissa värdefulla föremål skulle hamna i orätta händer och huru han, den 84-åriga

Hudiksvalls museum.

arbetsmänniskan, redan märkt av sjukdomen, ägnade sina sista krafter åt skötseln av museets samlingar och deras förevisande för allmänheten.

Hudiksvalls museum omfattar för närvarande omkring 9,000 föremål, det intar den främsta platsen bland länets museala institutioner och dess föremålsbestånd är bland de rikaste och värdefullaste i Norrland över huvud taget. Något friluftsmuseum i likhet med dem, som under de senaste årtiondena kommit till stånd i ett flertal norrländska städer, har däremot Hälsinglands fornminnessällskap — och detta på ganska goda grunder — ännu ej sett sig föranlåtet skapa — om man nu bortser från den ansats därtill, som en på det i staden belägna Köpmanberget uppförd stuga från Tjärnmyra by i Delsbo utgör. Men här gällde det räddandet av en kulturhistoriskt märklig byggnad, som hotades av förgängelse, och den gången fingo de principiella betänkligheterna vika.

Huvudparten av museets föremålsbestånd härrör från de i närheten av Hudiksvall belägna socknarna Forsa, Delsbo, Norrbo, Hög, Hälsingtuna och Rogsta — en kulturprovins, vars traditioner rota djupt i förhistorisk tid. Även de rika bygderna i nordost, Bergsjö, Jättendal och Gnarp, äro fylligt representerade i museets skilda avdelningar, och här till sluter sig så som en yttre rayon landskapets sydliga och västra

bygder, bland vilka Järvsö med sin högt stående folkkonst intar en plats för sig.

Den ojämförligt viktigaste delen av samlingarna utgöres av allmoge-avdelningen med dess skilda grupper av föremål — möbler och husgeråd, textilier och dräkter, redskap och verktyg, jakt- och fiskeredskap m. m. Detta utomordentligt rikt accentuerade föremålsbestånd ger en fullödlig bild av den hälsingska allmogens kultur och livsföring under senare tid och skänker besökaren ett mycket starkt intryck av det konstnärliga kunnande, den smak och självständighet, som varit utmärkande för detta genuina landskaps rika bygder. Den förhistoriska samlingen är, som ovan blivit framhållet, till numerären visserligen tämligen obetydlig, men detta oaktat är den högeligen instruktiv för åskådliggörandet av landskapets kulturutveckling under förhistorisk tid. Omfattande äro även avdelningarna för glas, fajans, keramik etc., liksom även för guld, silver, tenn, vilken senare samling till huvudsaklig del härrör från verkstäder i Hälsingland. Härtill kommer så en del mindre avdelningar, såsom samling av föremål belysande Hudiksvalls stads historia, avdelning för vapen och militära utrustningspersedlar, myntsamling, mål, mått och vikt samt leksaks- och dockavdelning. I föremålsbeståndet ingår även en av museets mångårige gynnare, framlidne slottsarkitekten Agi Lindegren donerad samling av möbler, fajanser, prydnader av skilda slag samt mynt, vilka föremål dock till endast mindre del förskriva sig från Hälsingland. Ganska omfattande är även konstavdelningen, väsentligen bestående av oljemålningar och akvareller. Särskilt anmärkningsvärd är här den stora samling utkast, akvareller och oljemålningar av John Sten, vilken efter konstnärens död tillföll museet 1924.

Med ovanstående rader har förf. endast önskat ge en framställning i stora drag av Hälsinglands fornminnessällskap, dess verksamhet och museala institutioner. Föreningens verksamhetsfält är stort och mångskiftande, uppgifterna äro talrika och viktiga arbeten förestå. Föreningen har hittills på ett lyckligt sätt genomfört sina förelagda uppgifter; insamlingsarbetet kan nu också betraktas som till stora delar fullföljt. Enångersmuseets bildande, fornminnesinventeringen under 1800-talets senare del samt slutligen skapandet av Hudiksvalls museum äro sällskapets tre huvudprestationer. Nu föreligger för sällskapet som närmaste uppgift att bereda Hudiksvallssamlingarna ett gott och tryggt hem. Den gamla lasaretsbyggnaden har på ett förträffligt sätt fyllt sin snart trettio-åriga mission att vara en fristad för museets snabbt tillväxande samlingar, men de trånga och för annat ändamål ursprungligen avsedda

Delsbostugan, Hudiksvall.

lokalerna äro ej längre tillfyllest ur museal synpunkt. Goda utsikter föreligga likväl att samlingarna inom kort skola erhålla en ny och fullt tidsenlig bostad. Museet skall då bättre än förr kunna fylla sin uppgift att vidga kännedomen om svunna skeden i landskapets historia och på grundvalen av det fäderneärvda skapa nya och för den framtida utvecklingen bestående värden.

L I T T E R A T U R

Harald Schiller: *Från Margaretas Nyckelängar till klosterbrödernas Varnhem. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1930.*

Falbygden är ännu icke upptäckt av turisterna. Och dock finns här i hjärtat av Västergötland en bygd, vars natur i sitt slag är utan motstycke i hela världen. Denna naturs egenhet är bildad av silverbergens och slättens underliga samspel med vida perspektiv, skiftande dagar och oerhört dekorativa linjer. De människor, som verkligen förstått denna naturs säregna skönhet, ha i regel varit konstnärer, framförallt tecknare och målare. Med Harald Schiller har Falbygden fått en både förstående och konstnärlig skildrare.

Schiller går visserligen utanför detta område i sin bok. I själva verket behandlar han trakterna från Älleberg och Falköping i söder till Varnhem och Husaby i norr, d. v. s. det område, som behärskas av Hornborgasjöns vattendrag. Men jag tar nog inte fel, då jag säger, att det bästa, han gett i denna bok, handlar om hans hembygd Falbygden. Låtom oss som exempel ta den skildring, som handlar om vandringen från Falköping ut till Agnestads gamla kyrkoruin en sommarkväll. Här har förf. lyckats återge något av den säregna stämning, som vilar över denna gamla kulturbygd, något av bygdens själ. Där är markens blommor, luftens fåglar, himmelens dagar och forngravarnas hedendom.

Harald Schillers bok handlar dock icke bara om naturen. I snabbteckningar ger

han oss även en överblick av kulturens framväxt alltsedan stenåldern. Vi skymta konungar, hövdingar och deras strider, lagmän och ättehögar, den kristna kyrkans inträngande i landet och klosterlivet i Varnhem och Gudhem, herresäten och bondgårdar och deras inbyggare ända fram till våra dagar, allt naturligtvis i strängt urval. Boken avser ej och kan ej vara uttömmande. Men jag tror, att förf. har lyckats i sitt uppsåt: att väcka ett djupare intresse för landskapet. JOHAN GÖTLIND.

INSÄND LITTERATUR

ANDERSON, JOHN: *Boken om Kind*. Uddebo 1930.

EDELMAN, HEINRICH: *25 Jahre Heimatschutz in St. Gallen und Inerrhoden*. Original-HolzSchnitte von Hans Wagner. St. Gallen 1931.

25 Jahre Heimatschutz. Festschrift zum 25 jährigen Bestehen der schweizerischen Vereinigung für Heimatschutz. Basel 1931.

Hudene socken förr och nu. I. Kyrkorna. Utgiven av och säljes till förmån för Hudene hembygdsförening. Alingsås 1931.

OLOFSSON, KLAS: *Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene Härader i Västergötland II*. Göteborg 1931.

SANDIN, G. M.: *Grava och Forshaga*, Kulturhistoriska anteckningar. Karlstad 1930.

SJÖBECK, MÅRTEN: *Halland*. En landskaplig orientering vid betraktandet av Halland från statsbanornas tåg och under utfärder. Utarbetad på uppdrag av Kungl. Järnvägsstyrelsen. Stockholm 1931.

Skånska Privatbanken. Minnesskrift. På uppdrag av Skandinaviska Kreditaktiebolaget utarbetad av KARIN KOCK. Stockholm 1931.

THEANDER, ERIC: *Hembygdsundervisningen under 3:e skolåret*. En handledning utarbetad med särskild hänsyn till förhållandena inom Husby socken i Dalarna. Hedemora 1931.

Uplands kulturnämnd. Stadgar. Nämndens arbetsuppgifter. Till nämnden anslutna organisationer för ideelt arbete inom Upland, deras uppgifter, ledning och lokalföreningar. Praktisk hjälpreda vid anordnandet av kurser, föreläsningar och studiecirkel m. m. Uppsala 1931.

Badische Heimat. Zeitschrift für Volkskunde, ländliche Wohlfahrtspflege, Heimat- und Denkmalschutz. 18. Jahrg. Jahresheft 1931. *Kehl und das Hanauerland*. Im Auftrag des Landesvereins Badische Heimat herausgeben von HERMANN ERIS BUSSE, Freiburg im Breisgau. Karlsruhe 1931.

Bericht über die Tätigkeit in den Jahren 1929 und 1930. Heimatschutz St. Gallen-Appenzell I.-Rh.

Blekinge Hembygdsförbunds Årsbok 1931. Red: GOTTLIEB WIRDE. Karlskrona 1931.

Brage. Årsskrift, XXI—XXV 1926—1930. 25-års festschrift. Helsingfors 1931.

Bromma hembygdsförenings årsskrift 1930. Stockholm 1930.

Bromma Hembygdsförenings årsskrift 1931. Årg. 2. Stockholm 1931.

Budkavlen. Meddelanden utg. av Brages sektion för folklivsforskning. Red.: GABRIEL NIKANDER. 9. årg. Hälsingfors 1930.

Byggmästaren. Tidskrift för arkitektur och byggnadsteknik. Red.: UNO ÅHREN, MOJE BERGSTRÖM. Stockholm 1930.

Fornvårdaren. (Heimbygdas tidskrift I.) 24. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1930.

Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien 1930. Red.: SIGURD CURMAN. Stockholm 1930.

Havekunst udg. for Norden af Dansk Anlægsgartner- og Havearkitektforening. Red.: GEORG GEORGSSEN. II. Arg. 1930.

Heemschut. Maandblad van den Bond Heemschut. 6. Jaarg. Red.: A. A. KOK. Amsterdam 1930.

Heimat. Vorarlberger Monatshefte. Heimatkundliche Mitteilungen des Vorarlberger Landesmuseums und der Heimatmuseen. Innsbruck, Innrain 1930.

Heimatschutz. Zeitschrift der schweizer. Vereinigung für Heimatschutz. Revue de la Ligue pour la Conservation de la Suisse pittoresque. Jahrg. XXV. Red.: ALBERT BAUR. Basel 1930.

J. U. F. Bladet. Organ för Jordbrukarungdomens förbund 10. årg. Red.: SIGURD SVENSSON. Stockholm 1930.

Jämten 1930. (Heimbygdas tidskrift II.) 24. årg. Red.: ERIC FESTIN. Östersund 1930.

Mein Heimatland. Badische Blätter für Volkskunde, ländl. Wohlfahrtspflege, Familienforschung, Heimatschutz und Denkmalspflege im A. d. Landesvereins Badische Heimat. Red.: HERMANN ERIS BUSSE. 17. Jahrg. Freiburg i. Br. 1930.

Mäster Gudmunds Gilles årsbok 1930. Jönköping 1930.

Old-Time New England. The bulletin of The Society for the Preservation of New England Antiquities. Boston, Mass. 1930.

Stranda. Stranda härads hembygdsförenings årsskrift. 4. årg. 1930. Red.: IVAR MODÉER. Stockholm 1930.

Svenskbygden. Tidskrift utg. av föreningen Svenska folkskolans vänner. Red.: JOEL RUNDT. Hälsingfors 1930.

Svenskt Turistväsen. Meddelanden från Svenska Turistföreningens arbetsfält. 7. årg. Stockholm 1930.

Sveriges Natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift 1931, 22 årg. Red.: THOR HÖGDAHL. Stockholm 1931.

Sörmlandsbygden. Meddelande från Södermanlands museiförbund 1931, 2 årg. Strängnäs 1931.

Tidskrift för föreläsningssamheten. Red.: ALBERT SJÖSTRAND, Årg. VI. Eksjö 1930.

Vår bygd 1931. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. Halmstad 1931.

Västerbotten. Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok 1930, Red.: HOLGER MÖLLMAN-PALMGREN. Umeå 1930.

Värnamo hembygdsförenings årsskrift 1931. Värnamo 1931

Västmanlands Fornminnesförenings årsskrift XIX. Utg. av S. DRAKENBERG. Västerås 1931.

Örebro läns naturskyddsförenings årsskrift. Red.: EDW. BRODDESON. Örebro 1930.

M E D D E L A N D E N

HEMBYGDSMUSEUM PÅ LJUSTERÖ. Den 21 juni invigde Ljusterö hembygdsförening sin gamla stuga, där enligt traditionen Lennart Torstensson en gång skall ha bott.

Hembygdsföreningens ordförande hälsade de närvarande välkomna främst bland dem landshövdingen och landshövdingenskan Edén. Han tackade främst köpman o. fru Oscar Bergman, som donerat museibyggnaden till föreningen och vidare tackade han alla öbor, som på olika sätt bidragit till samlingarnas tillkomst.

Därefter höll landshövding Edén ett kort anförande och förklarade hembygds-mötet öppnat.

Och slutligen fingo de närvarande tillfälle att taga del av stugans inre och de

rika samlingarna där, tillsammans omkr. 700 föremål.

SOTHOLMS HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING bildades vid möte i Nynäshamn den 26 april. Ett förberedande möte hade hållits förra hösten och nu förelåg stadgeförlag för föreningen.

Kontraktsprosten Axel Quist hälsade de närvarande välkomna och gav en kort orientering över en hembygdsförenings uppgifter i bygden. Han påpekade bl. a, att ett stort verksamhetsfält fanns i en kartläggning av de fasta fornlämningarna, som i bygden äro särskilt talrika.

Vid de senare förhandlingarna, som leddes av kontraktsprosten Quist, antogos de tidigare utarbetade stadgarna. Föreningen

fick namnet Sotholms härads hembygdsförening. Till styrelseledamöter i föreningen valdes dir. Erik Andersson o. svarvaren W. Svensson, Nynäshamn, handl. A. Åberg o. godsägare K. Arnberg, Ösmo, kyrkoherde J. Torbjörn, Österhaninge, fru Crosenius, Dalarö, kyrkoherde D. Froste, Västerhaninge och folkskoll. A. Funke, Torö.

*

FORNBYN VID GAMLA UPSALA invigdes under pingsten i samband med en hembygdsfest under stor anslutning.

Fornbyn är resultatet av Disastiftelsens arbete att få till stånd en friluftsanläggning vid Gamla Upsala, vilket arbete har pågått sedan 1926.

Disagårdens anläggningar rymmer tre stycken gårdar av vilka endast en är fullständig med alla de hus, som höra till en bondgård från den bördiga Uplands-slätten. Gårdstypen är den i mellansverige vanliga med en kringbyggd mangård skild från fägård. De gårdar, som uppförts vid Gamla Upsala, ge en god bild av den uppländska byn, som helhet betraktad.

Invigningsfesten, som tog sin början pingstafonen, inleddes med koncertmusik av Uplands regementes musikkår, varefter fil. lic. Gustaf Holmgren hälsade länets nye hövding välkommen till Upland och upplänningarna.

Landshövding Linnér höll därefter invigningstalet, varvid han berörde de många och stora historiska traditioner, som äro knytta til Upland och Gamla Upsala.

Efter studentsång och folkdansuppvisning följde så Olof Thurmans mirakelspel, skildrande striden mellan hedendom och kristendom och utfört av 200 medspelare.

Efter docenten J. Götlands anvisningar hölls en uppvisning av gamla svenska idrottslekar.

Pingstdagen fortsattes festen. Härvid hölls tal av rektor Sven Kjersén över »Forn-tid, nutid och framtid», samt av dr. Carl Cederblad över »Hembygd».

Folkvisedanser och folkdanser uppfördes

och mirakelspelet gavs två gånger inför en talrik publik.

Annandag pingst hade även Uplands fornminnesförening förlagt sin sedvanliga vårutflykt till Gamla Upsala, varvid prof. Sune Lindqvist höll föredrag om »Fornminnena vid Gamla Upsala».

På eftermiddagen höll bibliotekarien O. Lundberg föredrag över ämnet »Gamla Uplands forntopografi».

Efter det att mirakelspelet hade uppförts ännu en gång avblästes festen.

SPARRSÄTRA—BREDS J. U. F.-AVDELNING har skaffat sig en vacker hembygds-gård, som den 30 augusti invigdes av landshövding Linnér. Det är Sparrsätra gamla prästgård från slutet av 1700-talet, vilken föreningen fått flytta till Torgesta by och uppfört på den s. k. Kvarnbacken, som ställts till fritt förfogande av markägaren hr. Sigfrid Andersson. Arbetet med gårdens rivning och flyttning har pågått i tre år med frivilliga krafter och man måste beundra det intresse och den uppföring, som härvid ådagalagts. Samma dag som invigningen ägde rum hade Uplands fornminnesförening en utflykt över Bro och Övergran till Sparrsätra och hade tillfälle att övervara festen på Kvarnbacken, varvid utom landshövding Linnér även länssarkitekt Stylin, som lett flyttningsarbetena, godsägare Silfverhjelms och kyrkoherde Carlsson i Sparrsätra talade.

*

HEMBYGDSFÖRBUND BILDAT FÖR SÖDERMANLAND. Vid Sörmlandsstämman i Malmköping under midsommardagarna samlades ett antal föreningsrepresentanter och andra intresserade till ett möte den 23 juni för att överlägga om möjligheterna för bildandet av ett sörmländskt hembygdsförbund. Initiativtagarna voro landshövding G. Sederholm och Södermanland—Nerikes nation i Uppsala. Sedan landshövding Sederholm öppnat mötet och hälsat de närvarande välkomna höll läroverksadjunkten

Carl Cederblad, Uppsala, ett föredrag om »Hembygdsrörelsens mål och arbetsformer». Därefter vidtog en ingående och givande diskussion, varunder man enades om att tillsätta en kommitté på 15 personer med landshövding Sederholm som ordförande för att upprätta förslag till stadgar för ett sörmländskt hembygdsförbund. Denna kommitté sammanträdde i Nyköping den 16 sept.

Vid det konstituerande mötet den 31 okt. i Kungssalen i Nyköpingshus, vilket ägde rum i samband med Södermanlands föreläsningsförbunds årsmöte, infunno sig ett stort antal representanter för i Södermanland verksamma föreningar och organisationer jämte många enskilda personer. Sedan landshövding Sederholm hälsat de närvarande med ett välkomsttal antog mötet stadgar och konstituerade därmed Södermanlands hembygdsförbund. Till styrelseledamöter valdes: landshövding G. Sederholm, (ordf.), friherre Ernst Hermelin, Marieberg, Bettna, (vice ordf.) folkhögskollärare Nils Dencker, Sköldinge (sekr.), fil. kand. Per Dolwitz, Uppsala, (bitr. sekr.), kassör Jakob Lybeck, Nykvarn, (kassaförv.), läroverksadjunkt Martin Nilsson, Nyköping, kaptenen, friherre Karl K:son Leijonhufvud, Strängnäs, grosshandlare C. W. Johansson, Eskilstuna, ingenjören Erwin Engel, Åkers styckebruk, grevinnan Jutta Wachtmeister, Ånsta, direktör Otto Lindeberg, Nyköping, folkskollärare J. A. Karlsson, Enstaberga, ordf. i A. B. F:s distriktstyrelse herr Bernhard Andersson, Eskilstuna, musikdirektör John Norrman, Eskilstuna, kyrkovärden Paul Kjellberg, Sorunda, tillsyningslärare Gustaf Helén, Vingåker, lantbrukare Erik Jonsson, Barva, konstnären Torgny Dufwa, Nykvarn, lantbrukare Ivar Hultström, Flodafors och folkskollärare Philip Forsberg, Björnlunda. Till revisorer utsågos bankdirektör Carl Cullberg och rektor Ragnar Gullstrand med landsfogde Bengt Widebeck och landstingsdirektör Gösta Beijbom som suppleanter; samtliga i Nyköping. Rektor Sven Kjersén, Wiks folkhögskola, höll un-

der mötet ett föredrag om »Hembygdsrörelsens betydelse».

Styrelsen har tillsatt ett arbetsutskott bestående av ordf., vice ordf., sekr., kassaförv. samt läroverksadjunkten Martin Nilsson och folkskolläraren J. A. Karlsson och en fornminnes- och museinämnd med följande medlemmar: landshövding Sederholm (ordf.), kassör Jakob Lybeck (vice ordf. och sekr.), friherre Ernst Hermelin, friherre Karl K:son Leionhufvud, grosshandlare C. W. Johansson, läroverksadjunkt Martin Nilsson, konstnären Torgny Dufwa samt tillsyningslärare Gustaf Helén.

Vid ett sammanträde den 16 nov. beslöt Södermanlands museiförbund sin upplösning från och med årets utgång och de fyra till detta förbund anslutna föreningarna anmälde sitt inträde i hembygdsförbundet. Museiförbundet har således därmed uppgått i Södermanlands hembygdsförbund.

För att utmärka den bestående, djupgående insats i hembygdsvårdens tjänst som ordföranden i museiförbundet, f. landshövding L. Reuterskiöld, utfört i Södermanland, har hembygdsförbundet beslutat kalla honom till sin hedersledamot. Tolkande de känslor av vördnad och tacksamhet hembygdsförbundet städse vill ägna landshövding Reuterskiöld för hans betydelsefulla gärning i Södermanland, som lämnat så många rika, märkliga resultat av hans oförtröttliga intresse och ständiga omsorger för landskapets hembygdsvård, överlämnade landshövding Sederholm den 16 nov. i Kungssalen i Nyköpingshus i närvaro av representanter för hembygds- och museiförbunden ett av konstnären Torgny Dufwa utfört diplom till landshövding Reuterskiöld.

HEMBYGDSFÖRENING BILDAD I BJÖRNLUNDA. En hembygdsförening bildades den 15 mars i Björnlunda på initiativ av folkskol. Philip Forsberg. Därvid höll herr Forsberg ett föredrag om riktlinjer för en hembygdsförening för bygden. Dessutom höll folkskoll. Ture Ericsson från

Öllösa föredrag om traktens fasta fornminnen, som han hoppades, att den nya hembygdsföreningen skulle ägna sitt intresse.

Efter företaget styrelseval utsåg styrelsen inom sig till ordf. och kassör hr. Ph. Forsberg, v. ordf. hr. Anton Sterner, sekr. hr. Hj. Karlsson, och till v. sekr. fröken Ninna Allebert. Till ledamöter i arbetsutskottet utsågs hrr. Ph. Forsberg, Anton Sterner och Hj. Karlsson.

FLEN FÅR ETT HEMBYGSMUSEUM. Municipalnämnden, byggnadsnämnden och Thuleparkens styrelse i Flen ha beslutat att flytta en gammal stuga, den s. k. Taljastugan invid Flen till Thuleparken. Stugan skall i sinom tid inrymma ett hembygdsmuseum.

*

HEMBYGDSFÖRENING I TJÄLLMO har nyligen bildats och till styrelse ha följande personer utsetts: Hemmansäg. Hj. Johansson, Baggetorp, Kantor Nils Engström, Tjällmo, Kontorsskrivaren Nils Fagerström, Und, lärare Birger Löfgren, Tyle, hr. Torssten Karlberg, Hättorp, kyrkoherde A. Hammers, Tjällmo, och fru Olga Gustafsson, Karstorp. Föreningen skall ingå i Östergötlands fornminnes- och hembygdsförbund.

REGNA HEMBYGDSFÖRENING har för sina samlingar fått sig upplåtet ett stort rum i nedre botten av Regnaholms slott genom ägarens, ingenjör W. Schultströms tillmötesgående. Samlingarna komma nu att inom den närmaste framtiden ordnas och katalogiseras och en del, nämligen de förhistoriska, komma att insändas till Statens Historiska Museum för närmare bestämning.

*

KALMAR LÄNS FORNMINNESFÖRENING har som gåva från kyrkostämman i Glömminge på Öland mottagit de gamla

ladugårdslängorna tillhörande prästgården i Glömminge mot att föreningen, eventuellt i visst samarbete med Ölands kulturminnesförening, åtager sig ansvaret för byggnadernas framtida vård och underhåll. I längorna kommer det att inrymmas en del äldre kulturföremål från trakten.

ÖLANDS FORNGÅRDS FÖRHISTORISKA SAMLINGAR ha under sommaren ordnats av Dr. Mårten Stenberger, som bekant en av de främsta kännarna av Ölands förhistoria och särskilt känd genom sina utgrävningar av öländska fornborgar och järnåldersboplatser.

MISTERHULTS HEMBYGDSFÖRENING bildades den 1 juli 1925. Föreningen har sedan genom en insamling förvärvat en ryggåsstuga i Grönö, som man tänkt flytta under vintern. Intendenten Dr. Manne Hofrén har lovat sin sakkunniga hjälp vid flyttningen.

Hembygdsföreningen hade sitt första offentliga framträdande den 30 augusti med en hembygdsfest i Talldungen vid Misterhults kyrka, varvid kyrkoherde Meurling i Kristdala höll högtidalet.

*

HEMBYGDSFÖRENING FÖR ÖRKELLJUNGABYGDEN. Vid möte den 21 okt. i Örkelljunga beslöt man att bilda en hembygdsförening för Örkelljungabygden. Initiativet har utgått från Örkelljunga föreläsningsförening. En interimstyrelse tillsattes bestående av: skolhemsförest. G. Schantz, landstingsman Carl Andersson, skolhemsförest. Carl Tengstrand, länsskogvaktare H. Wahlin, folkskollärare Alarik Svensson, målaremästare Linde och lärarinnan Siri Svensson.

OXIE HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING hade sitt första offentliga framträdande den 21 juni med en hembygdsfest i Törringelund.

Föreningens vice ordf., redaktör Alfred

Fjelner, inledde festen med en versifierad prolog. Därefter höll professor O. Rydbeck, Lund, föredrag över ämnet: Stenåldersfolket och dess minnen inom Oxie härad.

Ö. Grevie folkhögskolas elevförbund hade låtit sitt sommarmöte uppgå i hembygdsfesten.

Efteråt intogs gemensam middag å Töringelunds restaurang.

TYCHO BRAHE-MUSEET PÅ VEN invigdes den 7 juni, varvid antikvarien Tord O:n Nordberg talade och erinrade om Tycho Brahes levnad och verksamhet.

I museet ha i orginal eller avgjutningar samlats spridda föremål, som kunna belysa Tycho Brahes liv. Samlingarna ha ordnats av museiamanensen, fil. kand. Eva Bergman, Stockholm.

Det nya museet kommer att hållas öppet dagligen från kl. 10 fm. till kl. 6 em.

*

VARBERGS MUSÉUM UTVIDGAT. Sedan Norra Hallands kulturhistoriska förening av lotterimedel erhållit ett anslag på kr. 10,000: — har överenskommelse träffats med fortifikationen, om överlåtande av ett par salar i västra borggårdslängan på Varbergs fästning till muséet. Sedan dessa salar under sommaren iordningstänkts för rymmande av muséets rika samlingar av allmogemöbler från norra och mellersta Halland, invigdes de den 30 aug. i samband med Hallands turistförenings årsmöte, som samma dag hölls i Varberg under ordförandeskap av landshövding Axel Mörner.

*

HEMBYGDSMUSEUM I PARTILLE. Partille hembygdsnämnd har låtit restaurera en 200-årig stuga för att använda den som ett hembygdsmuseum och där inrymma en del kulturhistoriska föremål, som överlämnats av intresserade ortsbör.

*

VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND höll i juli i samband med hembygdskurserna i Molkom sitt årsmöte i närvaro av representanter från länets 30 hembygdsföreningar.

Prof. Kjellin öppnade mötet i egenskap av förste sekr. och till att leda förhandlingarna utsågs rektor Hj. Heden.

Av styrelseberättelsen framgår att förbundet under året föranstaltat tvenne byggmästarekurser en i Molkom och en i Arvika. Förbundet har vidare arbetat på en mera värmländsk betoning av slöjden i skolorna, för vilket arbete en kommitté blivit tillsatt. Landshövdingen har under året invigt Nordmarkstugan i Töcksmark och sekreterarna, prof. Kjellin och överlärare Hörberg, ha hållit en mängd föredrag för hembygdsföreningarna på olika platser.

I styrelsen omvaldes prost Th. Ekelund, rektor J. Furuskog, kyrkoherde V. Gustafsson, fröken Gerda Jansson, konstnären O. Jonsson, rektor Hj. Heden och hr Albert Palmqvist samt nyvaldes kantor Sven Älvsby. Till suppl. valdes folkskollärare S. Gustavson, magister S. Boström, folkskollärare Hugo Blixt och C. A. Östlund. Dessutom nyvaldes som styrelseledamot efter avflyttade lektor Hård af Segerstad fiskerintendent T. Freidenfelt.

Till revisorer omvaldes kyrkoherde Ludv. Krook och jägmästare G. Brolin med kyrkoherde Karl Lagerlöf och organist Justus G. Bjureskog som suppleanter.

Kyrkoherde V. Gustafsson valdes att som förbundets ombud närvara vid Samfundets för hembygdsvård årsmöte i Skara 17-19 juli.

För att rädda gården Smedbyn i Kila tillsattes en kommitté bestående av landshövding Unger, prof. Kjellin, rektor Vald. Dahlgren, domprost C. V. Bromander och magister S. Broström.

Efter en diskussion över ämnet »Ungdomen och hembygdsvården», inledd av jordbrukskonsulent N. V. Torpe följde ett trevligt samkväm med lekafton.

VÄRMLANDS FORNMINNES- OCH MU-SEIFÖRENING höll den 8 maj sitt årsmöte å Värmlands museum under landshövding Abraham Ungers ordförandeskap.

Av årsberättelsen framgår, att museet under det gångna året besökts av 11.654 personer.

Å muséet har under året öppnats en avdelning för musikinstrument och en för finnföremål. Under året har vissa bygdeundersökningar påbörjats och en textilverntering företagits i Nordmark.

I tur att avgå ur styrelsen voro landshövding Abr. Unger, dr Selma Lagerlöf, dr Per Clarholm, riksdagsman A. Norsell och bankdirektör B. Österberg, vilka samtliga omvaldes. Landssekreterare E. Stenius, Uppsala, hade av sagt sig ledamotskap, men mötet beslöt anmoda honom att stå kvar i styrelsen. Suppleanterna, grosshandlare John Löfberg, konsul Herman Geijer och häradshövding Torsten Nilsson omvaldes. Till revisorer efter bankdirektör Osterman och lektor Lundholm, som av sagt sig, valdes kamrer Erik Dahlberg och läroverksadjunkt R. Edgren med bankkassör E. Setterberg och bankdirektör H. Allsing som suppleanter. Fullmäktige i Värmlands hembygdsförbund omvaldes.

Efter årsmötet höll styrelsen konstituerande sammanträde. Till ordf. omvaldes landshövding Abr. Unger, till v. ordf. rektor A. Dahlman och till kassaförvaltare bankkamrer F. L. Timén.

I arbetsutskottet omvaldes dr Per Clarholm, byggnadschefen E. Björkman, häradshövding Torsten Nilsson och grosshandlare John Löfberg med major C. E. Nygren och bankdirektör B. Österberg som suppleanter. Till inköpsnämnd utsågos arbetsutskottets ordinarie ledamöter jämte landshövding A. Unger och professor Helge Kjellin. I Mariebergsnämnden omvaldes major B. Billman, speditör J. A. Håkansson, lektor Per Stolpe, folkskollärare Sigurd Gustavson och professor Kjellin. Att fungera som redaktionskommitté för årsboken uppdrogs åt domprost C. V. Bromander, major C. E. Nygren och professor H. Kjellin.

HAMMARÖ HEMBYGDSFÖRENING invigdes den 5 sept. i samband med ett föredrag av professor Kjellin. Det är den gamla sockenstugan och klockarebostaden som har ställts till föreningens förfogande och nu rymmer föreningens samlingar av kulturföremål från bygden.

KRISTINEHAMNSORTENS HEMBYGDSFÖRENING höll den 20 mars sitt årsmöte under ordförandeskap av rektor A. Gauffin.

Härvid antogs ordförandens förslag på en omorganisation av föreningen så att den från att ha omfattat såväl staden som den närmaste landsbygden endast skulle omfatta staden. Mötet beslöt i enlighet med förslaget och föreningens namn ändrades till Kristinehamns hembygdsförening.

Som en följd av omorganisationen beslutades vidare att välja en helt ny styrelse. Till ledamöter i denna styrelse valdes fru Eva Mathson, komminister Aug. Lund, fotograf K. G. Wiborg, fröken Kajsa Hellgren, borgmästare Eris Nordensfelt, stadsfogde Carl. E. Möller och red. Axel Petersson. Till suppl. valdes fabr. Oskar Andersson, lantbr. Aug. Nilsson, ing. Einar Norlin, byggm. K. E. Kraft, redaktör Gustaf Nilsson, grosshandl. Per Svensson och fru Agda Hållman. Till revisorer valdes ing. E. Larsson och folkskoll. K. V. Åhlander med läroverksadj. R. Eimir som suppl.

SÄFFLEBYGDENS HEMBYGDSFÖRENING invigde den 14 juni sin hembygds-gård, som ligger i närheten av Säffle herrgård på det vackra Värmlandsnäs. Gården är en tvåvånings bondestuga, som nu inrymmer föreningens kulturhistoriska samlingar, delvis i tidstrogen miljö. Ett rum i gården är fornsal med kartor och modeller över bygdens fornlämningar samt lösa fornsaker.

NEDRE ULLERUDS HEMBYGDSFÖRENING höll den 26 juli en friluftsfest vid hembygdsgården i Dömle, varvid denna

invigdes, sedan den nu försetts med samlingar av olika slag och inretts.

Vid festen talade prof. Kjellin om ett rationellt utövande av hembygdsvården.

HEMBYGDSFÖRENING BILDAD I ST. KIL. Vid möte i Kil den 4 oktober, varvid Värmlands hembygdsförbunds sekr., överlärare Hörberg, höll ett föredrag över hembygdsrörelsens mål och medel, beslöt man att bilda en hembygdsförening kallad Stora Kils hembygdsförening. En interimstyrelse tillsattes bestående av följande medlemmar: agronom Karl Öman, Apertin, kyrkoherde G. Fredén, Kil, fru Edit Moberg, Sannerud, lärarna Axel Höglind, Runnevål, och Ivar Björkman Trångstad.

*

ÖREBRO LÄNS MUSEUM OCH ÖREBRO LÄNS HEMBYGDSFÖRBUND. Örebro läns museum höll den 23 maj årsstämma i rikssalen på Örebro slott under landshövding Hasselrots ordförandeskap.

Självskriven ordf. i styrelsen är landshövding Hasselrot. Till v. ordf. omvaldes kammarherre Robert von Horn. De avgående styrelseledamöterna, kammarherre Montgomery-Cederhielm, prosten Lönnroth, arkitekt A. Jonson, disp. Karl Gustafsson och länsassessor Bergelin omvaldes. Övriga ledamöter i styrelsen äro bruksäg. K. E. Carlsson, godsäg. Gillis Coyet, fru Dagmar Carlsson, disp. E. Malm och lektor G. Sandsjöe.

Revisor blev bankdir. Wilh. Graf med landsfogde Knut Norsell som suppleant.

Antalet besökande på muséet har under året uppgått till 14.385. Samlingarna ha under året ökat med 222 nummer. Biblioteket har utökats genom ett antal gåvor och genom bytesverksamhet. Kungsstugan och borgarhuset ha under året genomgått en omfattande yttre reparation. Hembygdsgården Siggebohyttan har under året besökts av 2.546 personer. Det kulturminnesvårdande arbetet i länet har under året koncentrerats till Riseberga klosteruin un-

der ledning av riksantikvariens representer, antikvarien Sven Brandel och intendent Erik Lundberg. Fullständig utgrävning och konservering av ruinområdet beräknas taga 4-5 sommars arbete ytterligare.

På uppdrag av styrelsen, av riksantikvarien, lokala föreningar och enskilda personer har föreningens t. f. intendent under året handhaft kulturminnesvårdande ärenden i 28 av länets socknar.

Örebro läns hembygdsförbund höll sin årsstämma omedelbart efter museiföreningens likaledes under landshövding Hasselrots ordförandeskap.

Museiintendent Waldén gav en redogörelse för verksamheten under året som bland de olika föreningarna ute i bygderna karakteriserades av stor livaktighet.

På intendent Waldéns förslag beslöts att tillsätta en tremannakommitté med uppdrag att utreda och inkomma med förslag om utgivandet av en årsskrift, vartannat år omfattande enbart museiföreningen och vartannat år museiföreningen och hembygdsförbundet. I kommittén invaldes intendent Waldén, rektor Odhner och kyrkoherde Karl Bäckgren.

*

VÄSTMANLANDS FORNMINNESFÖRENING höll den 7 juni sitt årsmöte i Arboga. Innan föreningsangelägenheterna togo sin början på rådhuset kl. 2. företogo deltagarna en rundvandring genom staden under postmästare E. Brattströms ledning. Likaledes besågs kyrkorna. Heliga Trefaldighets kyrka visades av fröken Helga Lundborg och S:t Nicolaikyrkan av inspektör S. Silfverling.

Under ordföranden landshövding Walter Murrays bortovaro ledde årsmötets förhandlingar av vice ordföranden, direktör Erik Falk. Denne erinrade om att föreningen stiftades den 4 juli 1861 och alltså nu på främmande ort kunde fira sin 70-åriga tillvaro. Av föreningens styrelseledamöter ha två avlidit under året, nämligen bank-

direktör G. Lenander och brandchefen Aron Danielsson. I deras ställe valdes kapten A. Wallert och lektor Ragnar Jirlow. Övriga styrelseledamöter omvaldes.

Efter mötesförhandlingarna samlades deltagarna till en gemensam middag å stads-källarens festvåning. Därefter företogs en utflykt till Kungsudden där Kungsörs hembygdsförening företagit intressanta utgrävningar under amanuensen Berthelssons ledning. Ingenjör Arvid Hamrin redogjorde här för fornminnena kring det forna Ulvesund och det nuvarande Kungsör. Från Kungsudden gick färden till Kung Karls kyrka i Kungsör, som visades av prosten C. G. Echerberg. Därmed var den sista punkten i årsmötets program genomgången.

VÄSTANFORS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING, som bildades så sent som 1927, har dock redan hunnit förvärva sig en representativ gammelgård, nämligen Sloghagen invid den s. k. Uggeboviken av sjön Aspen. Gården har ursprungligen stått i Hedkärna by några km. väster om Västansfors. Den stammar fr. 1700-talet och till gårdskomplexet hör mangårdsbyggnad med uthus, bestående av stall och ladugård. Gården kommer att rymma den livaktiga föreningens kulturhistoriska föremål och är samtidigt en utmärkt samlingsplats för föreningens medlemmar.

NY HEMBYGDSFÖRENING FÖR ALTUNA bildades den 15 augusti vid sammanträde i Drevie. En interimstyrelse tillsattes med uppgift att framkomma med förslag till stadgar för föreningen.

Den 16 augusti hölls en hembygdsfest i Fröslunda, Altuna med kyrkoherde E. Brundin som talare.

*

DALARNAS FORNMINNES- OCH HEMBYGDSFÖRBUNDS ÅRSMÖTE hölls i Svärdsjö den 28 juni omedelbart före invigningen av gammelgården där.

Förbundets ordf., Landshövding S. H.

Kvarnzelius hälsade ombud och övriga intresserade välkomna och berörde med några ord hedersledamotens i förbundet, Erik Axel Karlfeldts, frånfalle och likaså Werkmästers Kerstin Jonssons och styrelsesuppleanten Back Olov Erssons frånfalle och lyste frid över deras minne.

Till styrelse för år 1932 valdes: dr. K.-E. Forsslund, rådmän Karl Trotzig, rektor P. Envall, författaren Carl Larsson i By, länsarkitekten Magnus Dahlander, häradsskrivare C. Ad. Hwasser, hemmansäg. Ollas And. Hansson, häradsdomare Lars Hansback och handl. Carl Gudmundsson. Ersättare för dessa: byggm. E. H. Olsson i Boda, rektor J. Romson, kyrkoherde R. Erfors, Gagnef, nämndeman Finn Erik Hansson, sågverksäg. Carl Eriksson. Fernviken, kyrkoherde Ax. Hambræus, Malung, lektor Nils Sjödahl, Falun, postmästare Helmer Lagergren och trädgårdsmästare E. J. Lindberg. Till revisorer omvaldes landssekr. J. Fahlroth, Falun, och hr J. Hellberg, St. Tuna.

Förbundet beslöt att som hedersledamöter invälja riksdagsman Bernh. Eriksson, Grängesberg, lektor E. Nordenstam, Falun, grossh. J. P. Åhlén, Stockholm, samt konstnären Gustaf Ankarcrone, Leksand.

Av styrelseberättelsen framgår, att förbundet under det gångna året haft varierande och omfattande arbetsuppgifter: En av förbundets viktigaste åtgärder är den fornminnesinventering som på förbundets begäran och på dess bekostnad igångsatts genom riksantikvariens försorg. Även en »släktgårdsinventering» har företagits. Förbundets folkminnesnämnd har under året utlyst en pristävling om uppteckningar angående järnhantering och bergsbruk. En ny pristävling har utlysts rörande Dalafolkets personhistoria. En hembygdskurs har hållits i Hedemora. Förbundets byggnadsnämnd har med statsanslag genom Samfundet för hembygdsvård anordnat en byggnadskurs i Borlänge med 12 elever. Naturminnesmärken ha på många platser genom förbundets försorg fridlysts av länsstyrelsen,

Sekreteraren och även andra styrelseledamöter ha hållit en serie föredrag i hembygdsfrågor. Dala Fornsals samlingar ha under året ökat med 647 nummer varav kommer 460 nummer på textilavdelningen.

GAMMELGÅRD I SVÄRDSJÖ. I samband med årsstämman för Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund invigdes den 28 juni gammelgården i Svärdsjö, tillhörande Svärdsjö hembygdsförening. Ordf. i Svärdsjö hembygdsförening, landsfiskal Axel Nilén hälsade de närvarande välkomna, varefter Landshövding Kvarnzelius höll invignings- talet. För Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund talade dr. Karl-Erik Forsslund. Gården är sådan den nu ter sig en bra typ för en gammaldags storboadegård i orten. Längorna äro grupperade kring en fyrkantig innestängd gårdsplan. Byggnaderna äro en tvåvånings mangårdsbyggnad, stallbyggnad, härbre, trösklada, ett fjös från fäbod, en lillstuga och en liten bod. Ett stycke från gården är uppsatt en smedja med inredning och ett båthus med Lingheds-kyrkbåten Skryten. Med denna gård och med dess rika inventarier har Svärdsjö fått en ståtlig gammelgård som ger en god bild av byggdassätt, liv och arbete i bygden i äldre tider.

INVIGNING AV ZORNGÅRDENS NYFÖRVÄRV I MORA. Den 28 juni invigdes i Mora under stor anslutning de till ett tjugotal uppgående tillbyggnaderna till

Zorns gammelgård i Mora. Dr. Gerda Boethius, som jämte fru Emma Zorn varit den ledande kraften vid arbetets utförande, höll invigningstalet. Vidare talade riksantikvariens ombud fil. dr. O. Frödin och Nordiska Muséets styresman professor Andreas Lindblom.

MOCKFJÄRDS HEMBYGDSFÖRENING KÖPER GAMMELGÅRD. Vid Mockfjärds hembygdsförenings sammanträde i sept. beslöts, att man skulle inköpa den gamla Knutegården i Lindbyn att bevaras som gammelgård. Gården skall rymma de till omkr. 700 uppgående allmogeföremålen, som insamlats och äro typiska för bygdens äldre kultur. I gården finnes dessutom sju stycken väggmålningar, som behöva konserveras.

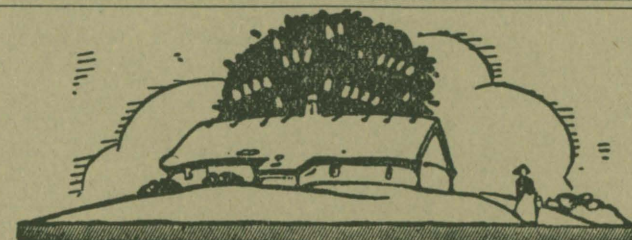
HEMBYGDSFÖRENING BILDAD I DJURA. Vid möte den 28 juni bildades en hembygdsförening för Djura socken. Man enades därvid i stort sett om det förslag till stadgar som av Dalarnas hembygdsförbund uppgjorts för dylika föreningar. Det beslöts att genom fester och hembygds- möten anskaffa de medel, som behövas för att bevara åt församlingen föremål av kulturhistoriskt värde. Styrelse för förening- en äro: Kyrkoherde Axel Hansson, herr L. O. Loos, And. Norberg, Sand Mats Mats- son och Nils Siönäs samt fru Anna Haag och fru Maria Olsson. Till rådgivande ledamöter valdes dessutom mag. V. Dalgård och agronom Em. Eriksson.

AKTIEBOLAGET
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET
LUND

UTFÖR ALLA SLAGS
BOKTRYCKERIARBETEN
FORT, VÄL OCH TILL BILLIGASTE PRISER

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

TEL. 275

HEMBYGD SVÄNNER

Ett gott medel att sprida kännedom om hembygden är VYKORT med avbildningar av fornminnen, naturminnesmärken och vackra utsikter. För Hembygdsföreningar särskilt att beakta, då utgivandet av sådana vykortsserier även lämnar ett gott ekonomiskt utbyte. Alla upplysningar, prov och pris lämnas beredvilligt på begäran.

AB MALMÖ LJUSTRYCKSANSTALT
HIPPODROMPASSAGEN MALMÖ TEL. 4421.8280

MARSELL

MALMÖHUS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING

UTSTÄLLNING & FÖRSÄLJNING

MALMÖ	HÄLSINGBORG	LUND
Gust. Ad. Torg 45.	Stortorget.	Clemenstorget.
Tel. 2616. 5388.	Tel. 72.	Tel. 3072.

KONSTVÄVNADER, MÖBELTYGER, GARDINER, MATTOR,
KOSTYM- & KLÄDNINGSTYGER, HÅLSÖM & SPETSAR,
MÖBLER, SMIDE I JÄRN, MÄSSING & KOPPAR,
LERGODS, KORGAR, TRÄSAKER M. M.

INNEHÅLL:

JOHAN GÖTLIND: Våra andliga fornminnen	117
MÄRTEN STENBERGER: Hälsinglands fornminnessällskap och dess verksamhet	119
LITTERATUR	128
MEDDELANDE	130

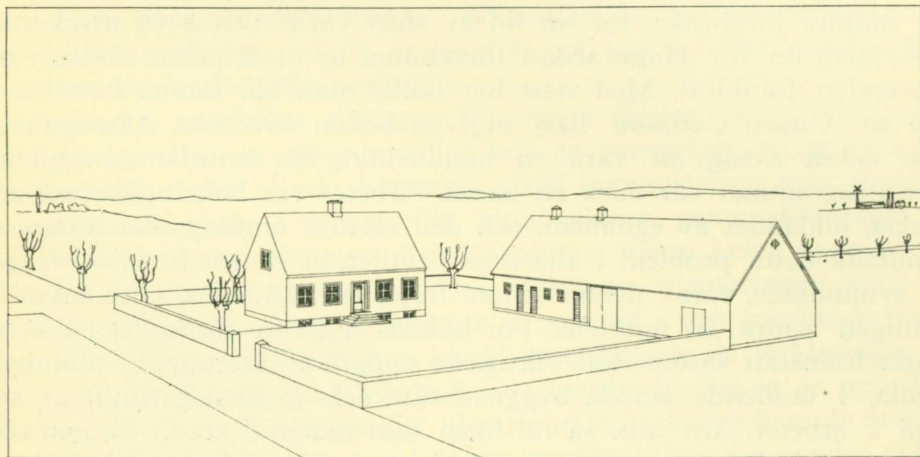
Författarna äro själva ansvariga för innehållet i sina uppsatser.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD utgives i 6 i regel illustrerade häften årligen, utgörande sammanlagt 25 till 30 ark i kvartformat (med 8 sidor i arket). Priset per årgång är 8 kronor. Prenumeration kan ske på posten, i bokhandeln eller hos expeditionen av *Tidskrift för hembygdsvård*, Grönegatan 14, Lund.

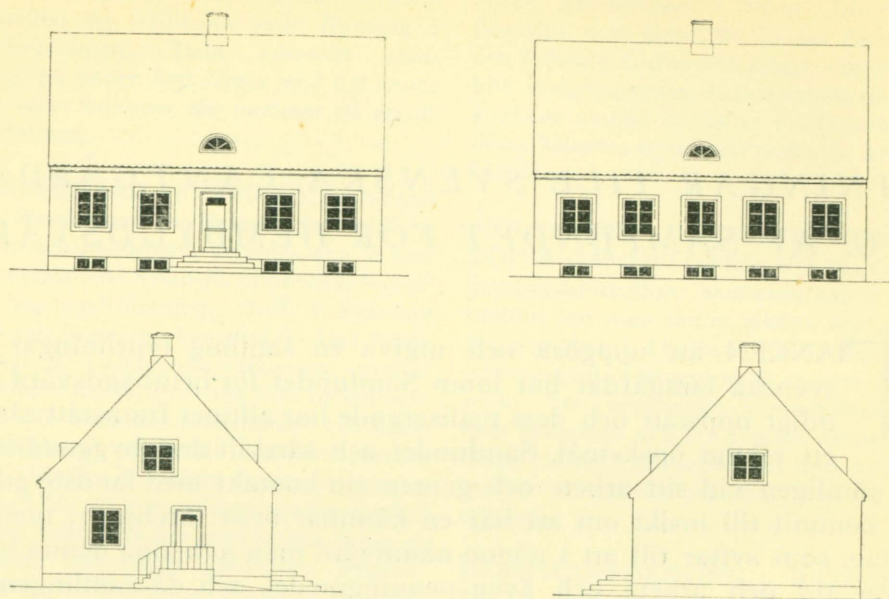
RITNINGAR TILL SVENSKA LANTGÅRDAR UTG. AV SAMFUNDET FÖR HEMBYGDSVÅRD

TANKEN att uppgöra och utgiva en samling typritningar för svenska lantgårdar har inom Samfundet för hembygdsvård rätt tidigt uppstått och dess realiserande har alltmer framstått såsom ett viktigt önskemål. Samfundet och särskilt dess byggnadsbyrå har nämligen vid sitt arbete och genom sin kontakt med landsbygdens folk kommit till insikt om att här en kännbar brist föreligger; men ett företag, som syftar till att i någon nämnvärd mån avhjälpa denna brist, kräver tid och arbete och även penningmedel, och då samlingen nu föreligger och ställes till jordbruksfolkets förfogande torde man våga hoppas att den skall mottagas såsom en länge saknad och därför välkommen hjälp.

Något arbete med liknande syfte och omfattning har icke på mycket länge funnits tillgängligt i vårt land. Såsom dess närmaste och tillika

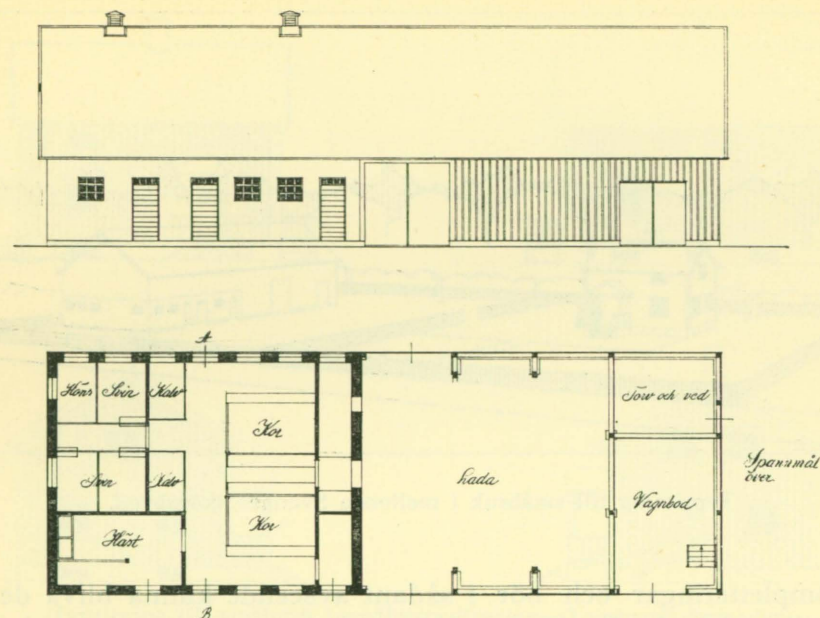

Typritning till småbruk i sydligaste Sverige.

Typritning till småbruk i sydligaste Sverige. Bostaden.

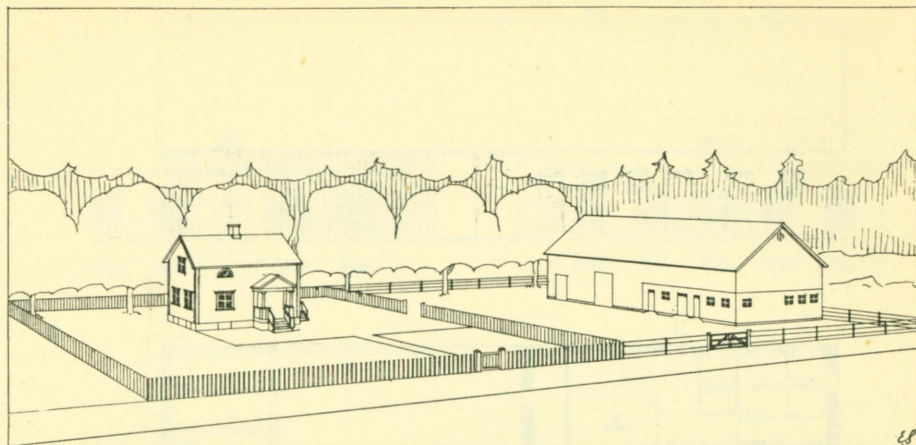
enda egentliga föregångare kan nämnas det av Ch. Ew. Löfvenskjöld på 1860-talet utgivna verket »Landtmannabyggnader hufvudsakligen för mindre jordbruk», för sin tid av stort värde och även mycket anlitat men nu för länge sedan försvunnet ur marknaden såsom i alla avseenden föråldrat. Med visst fog skulle man här kunna hänvisa till den av Gustaf Carlsson 1908 utgivna boken »Svenska Allmogehem», som också avsåg att vara en handledning för lantmannabyggnader, men programmet var dock ett annat. Arbetet var helt inriktat på småbruket, bildandet av egnahem, och den relativt omfångsrika texten avhandlade detta problem i alla dess detaljer, ej endast byggnadsfrågan. De synpunkter, varav denna senare fråga skärskådades, voro också väsentligen andra än nutidens. För bokens utgivare torde det på denna punkt framstått såsom dess viktigaste uppgift att återuppliva allmogens gamla, i utdöende stadda byggnadssätt, och de förslagsritningar, som ingå i arbetet, äro alla så till form som material starkt förankrade i denna gamla lokalt präglade byggnadskonst. Utvecklingen har icke gått i den åsyftade riktningen, och det vore oförsvarligt att med bortseende därifrån söka fullfölja en ofruktbar tanke, som måste leda allt längre

Typritning till småbruk för sydligaste Sverige. Ladugårdsbyggnaden.

bort från verkligheten. Det är med öppen blick för detta förhållande som man i det nu föreliggande arbetet sökt att på tidsenligt sätt — låt vara inom blygsamma gränser — tillgodose de praktiska behoven utan att därför avsiktligt vända ryggen åt det gamla, vilket också på sitt sätt vore att bortse från realiteter.

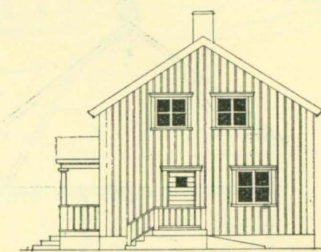
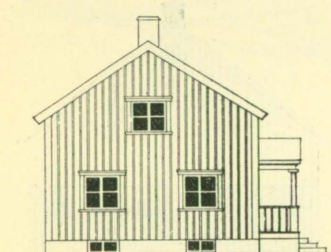
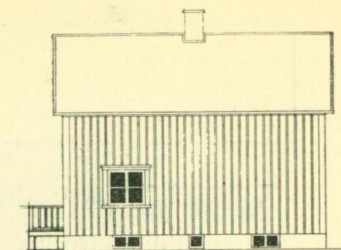
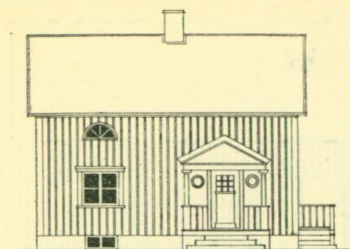
Samlingen innefattar ritningar till sexton gårdar, var och en åskådliggjord medelst en situationsplan och en perspektivritning över hela gårdsanläggningen. Varje byggnad, såväl boningshusen som ekonomi byggnaderna, visas i erforderligt antal planer, genomskärningar och fasader och varje gårdstyp beledsagas av några korta uppgifter om egendomens tänkta areal m. m. Den allmänna orienteringen såväl som en del påpekanden rörande typerna är samlad i den inledande texten, även den helt kortfattad men likväl innehållande de förklaringar och råd, som kunna vara av värde för de byggande. Boken är egentligen att betrakta som en fullständig, illustrerad förteckning över de originalritningar i skala 1:100, som finnas upplagda hos Samfundet och av vilka på rekvisition kan erhållas behövliga kopior. Samfundets byggnadsbyrå står givetvis också till tjänst med önskade omarbetningar

Typritning till småbruk i mellersta Sveriges skogsbygd.

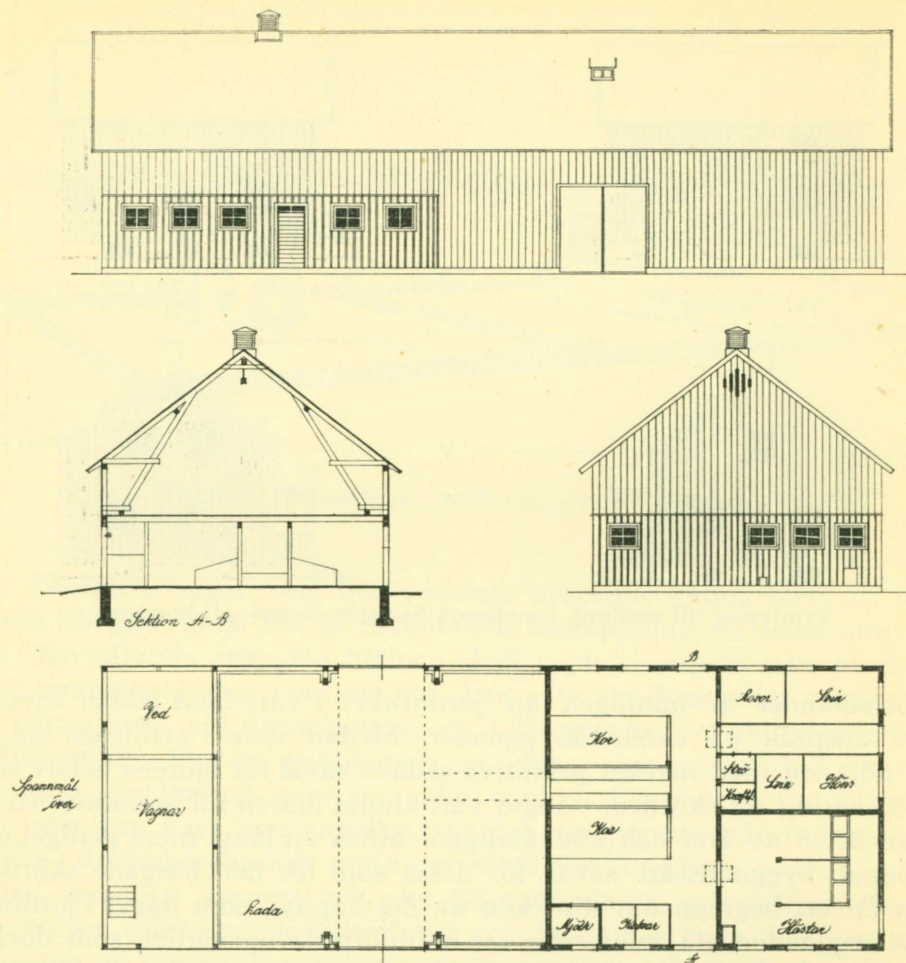
och kompletteringar och bör i sådant avseende kunna bli de byg-
gande till god hjälp. Det är Samfundets förhoppning, att dessa ritningar
och den sålunda erbjudna hjälpen skall tagas i anspråk icke blott vid
hela nyanläggningar, utan att det skall visa sig förmånligt att betjäna
sig därav även vid förändringar och tillbyggnader av äldre lantgårdar.

Tidpunkten för en publikation av detta slag torde också nu vara
gynnsam. Jordbruket arbetar under tryckta ekonomiska förhållanden,
och intet kan vara mer angeläget än att i möjligaste mån rationalisera
driften. Arbetsbesparande maskiner såväl för fältarbetet som för göro-
målen inomhus komma allt mer till användning, och möjligheten att
genomföra reformer särskilt ifråga om det inre arbetet är i hög grad
beroende av gårdsanläggningen och byggnadernas beskaffenhet. För att
byggnadsfrågan skall kunna lösas på ett sätt, som fyller nutida anspråk,
kräves en noggrant genomarbetad plan såväl för byggnadernas läge i
förhållande till varandra som för de skilda lokalernas inbördes förlägg-
ning inom byggnaderna, och det gäller vid planerandet av en lantgård
att sörja icke mindre för största möjliga arbetsbesparing i driften än
för hygien och trevnad för både människor och djur. Naturligtvis öns-
kar var och en sin egen bostadsfråga löst på bästa sätt, men det torde
icke desto mindre vara kännetecknande för en god lantbrukare, att han
i främsta rummet sörjer för djurens välbefinnande och en god utrust-
ning med tillräckliga ekonomibyggnader, i andra rummet för sin och
sitt husfolks bekvämlighet.

Typritning till småbruk i mellersta Sveriges skogsbygd. Bostaden

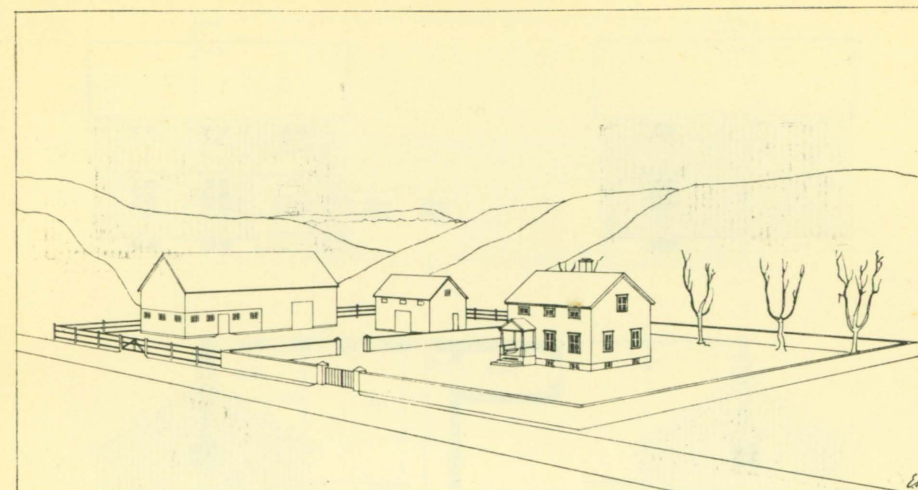
Förhållandet är nämligen att jordbruket i vårt land ställer mycket
stora anspråk på ekonomibyggnader. Medan man i sydligare länder
kan nöja sig med mycket primitiva sådana såväl för djurens behov som
till förvaring av skörden, tvingar vårt klimat djuren till inomhusvistelse
större delen av året och nödvändiggör alltså ett långt mera gediget och
ombonat byggnadssätt såväl för dessa som för den bärgade skörden.
Man får ett begrepp om storleken av det kapital, som ligger i jordbru-
kets byggnader, då man erfar att brandförsäkringsvärdet, som dock i
allmänhet ej utgör mer än tre fjärdedelar av byggnadernas fulla ny-
byggnadsvärde, sällan understiger en välbyggd egendoms taxerings-
värde. Det är därför av största vikt att dessa enorma värden på ett
rationellt sätt utnyttjas, och man har också i det föreliggande arbetet
tagit noga sikte på nutidens praktiska fordringar, främst när det gäller
själva huvudproblemet, gårdarnas planering och byggnadernas inred-
ning, men även beträffande byggnadskonstruktioner och material. Ty
lika väl som modern uppfattning om hygienens betydelse och moderna
krav på bekvämlighet och arbetsbesparing böra göras gällande i det
inre, så böra också alla nutidens tekniska framsteg i fråga om material
och konstruktion tillvaratagas vid ett nutida bygge. En förgången tid
har inga rättmätiga anspråk på att sätta sin prägel på vår tids bygg-

Typritning till småbruk i mellersta Sveriges skogsbygd. Ladugårdsbyggnaden.

nader och därigenom lägga en hämsko på utvecklingen, och de byg-
gande förvänta helt säkert att de ritningar, som bjudas dem, grunda
sig på praktiska rön och nutida behov, icke på äldre tiders seder och
bruk.

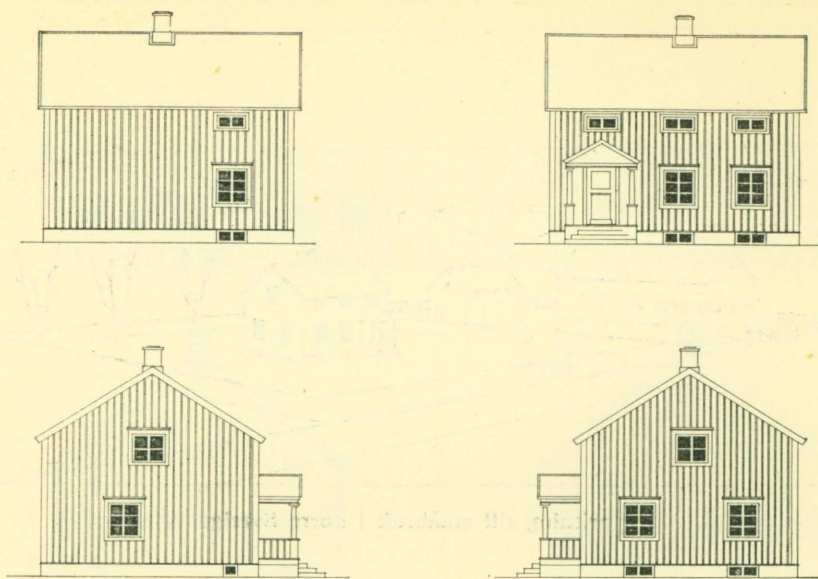
Däremot kan det icke vara lämpligt att göra dessa enkla, lantliga byggnader till föremål för experiment med ännu allt för litet prövade material och arbetsmetoder, och ej heller kan det vara önskvärt, att de nya husen i sina yttre former allt för bjärt sticka av mot de äldre. Man har därför, och även på grund av skiljaktigheter i klimatiska och

Typritning till småbruk i norra Sverige.

andra förhållanden, i programmet för det föreliggande arbetet uppdelat gårdarna i fyra huvudgrupper, en för sydligaste Sverige, en för mellersta Sveriges skogsbygd och en för dess slättland samt slutligen en för norra Sverige, varje grupp innefattande fyra gårdstyper av varierande storlekar.

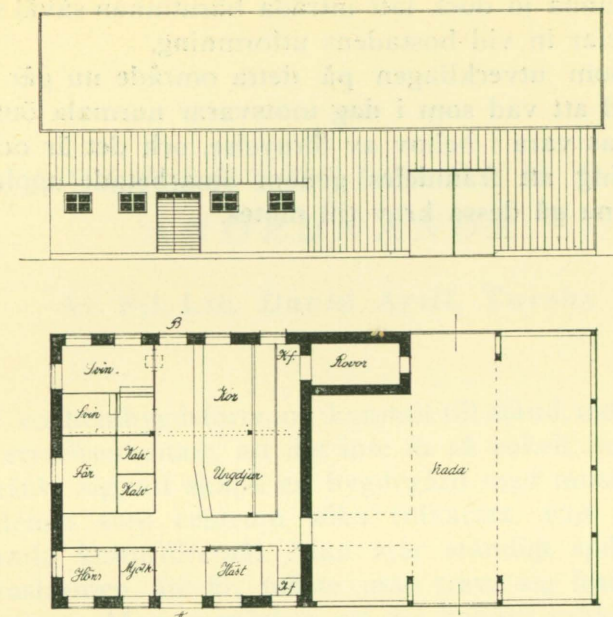
Det är klart att mellan vissa grupper skiljaktigheterna icke äro stora och att en gårdsritning, som avses för en viss angiven landsända, med tämligen små förändringar kan göras lämplig även för en annan trakt. men att över hela vårt vidsträckta land gå fram med samma anordningar vid husens gruppering, samma inre plandispositioner, samma yttre former oberoende av en tradition, som dock har sin rot i de praktiska behoven och tagit sin näring av samlade erfarenheter, låter sig icke göra. Betingelserna såväl för sädesodlingen som för kreaturs-skötseln äro helt andra i Norrland än i Skåne, och skillnaden kan ej undgå att ge sig tillkänna i gårdsanläggningen och i husens inredning. Det är över huvud taget icke möjligt att framskapa några allmängiltiga typer ens för begränsade landsdelar, ty behoven skifta från gård till gård. Man kan därför förutse, att dessa på fingerade förutsättningar grundade ritningar knappast i något fall komma att oförändrade följas vid uppförandet av en lantgård eller dess uthusbyggnader, men den intresserade och kunnige lantbrukaren finner dock i dem en god ledning, som gör det möjligt att med sakkunnig kjälp lösa den viktiga

Typritning till småbruk för norra Sverige. Bostaden.

ekonomibyggnadsfrågan. Vad som å ritningarna icke direkt återfinnes, men som dock vid deras uppgörande tagits i beräkning, är den maskinnella utrustningen. Det finnes all anledning förmoda, att jordbruket i allt större utsträckning kommer att betjäna sig av elektriskt drivna arbetsmaskiner, och det är alltså av vikt att redan vid planerandet av ett byggnadsföretag en plan för elektrifiering uppgöres av en fackman och inarbetas i byggnadsförslaget.

Om det sålunda som regel gäller, att sakkunnig hjälp bör anlitas vid lösandet av ekonomibyggnadsfrågan även där en ritning ur det föreliggande arbetet lägges till grund, så är detta icke mindre viktigt ifråga om bostadshuset. Här äro behoven och önskemålen måhända än mer skiftande än i förra fallet, och erfarenheten visar, att en typritning nästan aldrig i alla avseenden svarar mot de personliga önskningarna och de lokala förutsättningarna i fråga om ett privat boningshus. Förändringar finnas i regel behöfliga och därvid ske lätt misstag, som kunna bli ödesdigra, om ej sakkunnig hjälp anlitas. Här tillkommer dessutom den omständighet, att bostadshuset i det föreliggande arbetet spela en underordnad roll, medan gårdsanläggningen och ekonomibyggnadernas inredning äro av vida större betydelse. För boningshusen kunna ritningarna vara en god ledning beträffande inredningen och en

Typritning till småbruk i norra Sverige. Ladugården.

anvisning om en lämplig hållning till det yttre, men för den slutliga utformningen i varje särskilt fall bli dock de lokala och personliga betingelserna alltid avgörande. Läger man därtill, att jordbrukets boningshus äro stadda i omvandling i riktning mot villabyggnaden, inses lätt, att problemet på denna punkt icke löses genom ett litet antal tämligen schematiskt genomförda husritningar.

Åsikterna kunna vara delade beträffande vad som i fråga om jordbrukets bostäder är tidsenligt eller förlegat. För ytligt betraktande kan det förefalla som en avgjort föråldrad sed att låta bostaden svälla ut över de vardagliga behovens gränser, att öda kostnader alltså på festliga eller representativa ändamål, men i själva verket kan däri ligga ett praktiskt syfte. De till synes överflödiga helgdagsrummen tagas ofta under sommaren i anspråk av hyresgäster från staden, som tillföra gården en icke föraktlig kontant inkomst, och det bör ihågkommas, att ett förstörande av bostaden med något eller några rum utöver det normala behovet icke spelar så stor roll vid ett bygge, där eget arbetsfolk och eget virke finnes att tillgå, som vid villabyggnaden. Ändrade

förhållanden kunna ju dock lätt inträda härutinnan såväl som i mycket annat, som spelar in vid bostadens utformning.

Så snabbt som utvecklingen på detta område nu går nödgas man nog räkna med att vad som i dag motsvarar normala önskemål inom kort skall finnas vara i behov av förnyelse, och det är också Samfundets förhoppning att framdeles genom omarbetade upplagor eller på annat sätt kunna gå dessa krav till mötes.

HEMBYGDSKURSER OCH DERAS ANORDNANDE

Av Fil. Lic. David Arill, Torsby

SEDAN en hembygdsförening kommit till stånd, märker de ledande inom styrelsen snart, att det inte är så enkelt, som man kanske först tänkt sig, att skapa en bygdegård med museisamlingar och med denna som centrum söka tillvarata, vad som kan finnas kvar av gamla kulturföremål. Man står ständigt spörjande, och hur levande entusiasmen än är, måste man treva sig fram genom oupphörliga missgrepp. Man upptäcker, att det behövs sakkunskap även för att leda en hembygdsförening. Någon hjälp kan man få genom böcker och tidskrifter och genom besök å andra bygdegårdar och museer, där man har längre erfarenhet. Genom att vända sig till fackmännen kan man få råd och anvisningar, varvid man tyvärr ofta gör den upptäckten, att man vid planläggandet av den egna bygdegården, vid undersökningarna i bygden etc. gjort sig skyldig till fel, som mången gång aldrig kan repareras.

För att ge ledarna av de små föreningarnas arbete en allmän överblick över vad hembygdsvård och hembygdsforskning innebär och hur verksamheten på olika områden bör bedrivas, har man därför, särskilt inom större sammanslutningar, igångsatt hembygdskurser. Dessas deltagare har man velat göra skickade till arbetsledare ute i hembygdsföreningarna. Granskar man en del program från sådana kurser, kan man inte undgå att se, hur innebörden i begreppet »hembygdsvård» fattas olika på skilda håll, och hur svag anknytningen till hembygden i många fall är. Man har inte sällan en känsla av att om en kurs än kan ha varit väl anordnad ur yttre synpunkt, har den inte givit deltagarna ens skymten av ökade möjligheter för det praktiska arbetet i föreningarna. Å andra sidan kan programmet vara omsorgsfullt valt, men de yttre anordningarna kan däremot ha varit så bristfälliga, att man nästan vågar säga, att de pengar, som det hela kostat, inte givit

något utbyte. För att anordna och leda en hembygdskurs fordras sakkunskap — många gånger i högre grad än för det löpande arbetet i föreningen. Det torde av dessa orsaker inte vara ur vägen med några korta antydningar, hur man planlägger och ordnar en hembygdskurs. För vetenskapliga institutioner och stora hembygdssammanslutningar kan dessa anvisningar sannolikt inte ha någon betydelse, ty där har man ju fullt upp av sakkunskap; de torde däremot kunna bli av värde för mindre organisationer. Även sådana har på de sista åren i ett flertal fall kommit att stå i spetsen för hembygdsbetonade kurser.

I. OLIKA SLAG AV HEMBYGDSKURSER

Hembygdskurserna kan uppdelas i flera olika grupper. En sådan grupp kan genast avskiljas och bör inte gå under namnet hembygdskurs, nämligen den kurs, anordnad på många sätt, vilken endast omfattar en serie föreläsningar utan direkt anknytning till bygden. Det finns ingen rimlig orsak att tala om hembygdskurs, om föreläsningarna i huvudsak avhandlar ämnen av mera fjärran art, ur hembygdssynpunkt sett, t. ex. nationalekonomi, stats- och kommunalkunskap, litteratur- och konsthistoria o. s. v. Dessa kurser har ju sitt stora värde för folkbildningen. För hembygdsvård och hembygdsforskning är de utan betydelse, och det är en falsk skylt, som man — i bästa välmening — hänger på dem, när man kallar dem för hembygdskurser. En annan grupp kan inte fränkännas rätten att benämnas hembygdskurser, men den nytta, de gör för det praktiska hembygdsarbetet, är dock skäligen ringa. Hit hör de föreläsningsserier, där man sysslar med t. ex. de litterära gestalterna inom ett landskap, dess religiösa utveckling i äldre tid m. m. Kursdeltagarna får visserligen veta en hel del om märkligare personer och händelser i bygden; när de återvänder hem, kan denna kunskap emellertid inte omsättas i deras verksamhet för hembygdsvården. De har besökt en hembygdskurs utan att ha fått veta mera om aktuella problem inom arbetet, än vad de förut kände till. En sådan kurs alstrar besvikelse och bidrar inte till att väcka och liva intresset för hembygdsvården. *En egentlig hembygdskurs bör göra deltagarna bättre skickade att aktivt medverka i det praktiska hembygdsarbetet.* Endast kurser, som är så lagda, bör igångsättas och ledas av hembygdsorganisationerna.

Sedan man på detta sätt dragit upp en gräns, inom vilken hembygdskursena hör hemma, har man ändock olika slags kurser att syssla med:

allmänna och speciella. *De allmänna hembygdskurserna* omfattar alla eller de flesta av hembygdsvårdens olika områden. Här måste alltså behandlas naturskydd, fornminnesvård, byggnadsvård, materiell allmogekultur, folkminnesinsamling etc. Skall en så brett lagd kurs kunna ge verkligt resultat, fordras det, att den utsträcker sig över en relativt lång tid. En eller ett par föreläsningar på vart gebit kan knappast ge annat än impulser. En mindre organisation är vanligen inte i stånd att anordna en kurs av denna art, då den kräver ett inte ringa kapital och ett mycket omfattande arbete. Dessutom blir den tämligen misslyckad, om man inte får en stor stab fasta deltagare, som genomgår hela kursen. Även ur andra synpunkter är dess nytta ofta diskutabel.

Vanligast kommer alltså *de speciella hembygdskurserna* att bli. Dessa kan avse ett enda forskningsområde, t. ex. materiell allmogekultur eller samlas kring ett par huvuduppgifter, såsom materiell och andlig allmogekultur eller ock fornminnesvård och byggnadskultur m. m. Ju längre tid man kan anslå för en sådan kurs desto bättre — alltid under förutsättning, att man har fasta deltagare, som verkligen söker utnyttja kursen. Av vilken art denna blir, beror på vitt skilda orsaker. Först och främst gäller det att välja en kurs, som särskilt väl lämpar sig för bygden. Är trakten fattig på fornminnen, är det tämligen meningslöst med en kurs i arkeologi. Är bygden i så gott som total avsaknad av gammal allmogekultur, bör man ju inte ägna sig åt allmogetnografi och knappast heller åt folkminnen. Man måste välja ett område, där behovet av ledning gör sig gällande, och där man har hopp om att göra en insats av värde. Sedan man valt ett eller ett par specialområden, finns det ingenting, som hindrar, att programmet utökas med några föredrag rörande andra sidor av hembygdsvården.

En alldeles särskild ställning intar *hemslöjdskurser och byggmästarkurser*, som ju även kan och bör nära anknytas till hembygdsvården. Då de anordnas under helt andra förutsättningar än vanliga hembygdskurser och ställer helt andra krav på ledare och deltagare än dessa, lämnas de här ur räkningen.

II. PLANLÄGGNING OCH FÖRBEREDELSE

Innan man inom hembygdsföreningen fattar beslut att anordna en hembygdskurs, är det en hel del, man bör ha klart för sig. Åtskilliga svårigheter vid kursens tillkomst och avveckling kan tämligen lätt elimineras, om man söker *samarbete*. En mindre hembygdsförening slår

sig lämpligen ihop med en eller ett par andra föreningar av samma slag, varigenom den ekonomiska bärkraften blir större, samtidigt som utsikterna ökas, att kursen kan samla tillräckligt många deltagare. Kan man inte gå samman med andra hembygdsföreningar, finns det säkerligen inom bygden organisationer med hembygdsvård som en av de många programpunkterna. Hit hör Jordbrukare-Ungdomens Förbund, som på senare år fått allt större betydelse. Man kan vidare söka stöd hos närmaste länsorganisation eller annan större centralförening, såsom Samfundet för hembygdsvård, Västsvenska Folkminnesföreningen m. fl. Om möjligt träder man även i förbindelse med en vetenskaplig institution, t. ex. Nordiska Museet, Uppsala Landsmålsarkiv, Hyltén-Cavalliusstiftelsen vid Lunds universitet och andra. Detta sker, innan man beslutar sig för kursen, och det bör inte göras så sent, att ämnen för föreläsningarna, tid för kursen o. d. redan fastställts. Den personliga eller ekonomiska medverkan, man hoppats på, kan då lätt utebli, enär vederbörande institution eller centralförening kan vara bunden på annat håll.

Sedan man rådfrågat vetenskapens företrädare och ser sig ha möjlighet att utan för stor ekonomisk risk anordna kursen, och sedan man klarlagt för sig, av vilken art och omfattning den bör vara, först då fattas beslutet. Härvidlag bör man även noga ha övervägt *tiden*. Gäller det en ren folkminneskurs, är det lämpligast att ta den på vintern, då lantbefolkningen någorlunda kan disponera sin tid. I allmänhet måste exkursioner ingå i kurserna, och då är ju andra tider än sommaren så gott som alldeles uteslutna. En sommarkurs förlägges vid den tidpunkt, då den lantbrukande befolkningen är någorlunda ledig mellan vårarbetets slut och höskördens början, således strax före eller strax efter midsommar.

Kursens längd beror på flera omständigheter och sammanhänger främst med antalet fasta deltagare. Avser man endast att få med folk från den närmaste bygden, går det mycket väl — såsom på flera håll prövats — att låta kursen pågå t. ex. en vecka med 2—3 föreläsningar per dag. Har man återigen beräknat att få deltagare från annat håll, måste man knappa in på dagantalet. Har man stipendier, är väl dessa i allmänhet så små, att en kursdeltagare icke kan stanna längre tid än högst 3 à 4 dagar på detta anslag. Ett absolut minimum för en kurs är två dagar, ett tämligen normalt maximum är en vecka.

Man söker också i god tid få *förbindelse med den publik, man vänder sig till*. Man låter bl. a. sända ut listor till hembygdsföreningens medlemmar och till andra intresserade, så att dessa i god tid har till-

fälle att anteckna sig och sedan kan ordna sitt arbete, så att de verkligen komma att delta. Att annonsera kursen medelst affischer och så i lugn och ro vänta på anslutning är nog den vanligaste metoden, en metod, som alltid är olämplig. Det är inte sällsynt, att antalet deltagare i en sådan kurs inskränker sig till ett halvt tjog, kanske mindre. Kursen kostar pengar, och dessa är då helt enkelt bortkastade. Är det ett stort antal åhörare vid föreläsningarna och många aktiva deltagare i exkursionerna, så är det någon utsikt, att det nedlagda arbetet bär frukt, ty endast en liten procent av dem, som kommer, har förutsättningar att göra nytta för sig i framtiden.

För att man skall få en fast kärna för kursen, är det angeläget, att *stipendier* anslås. Den förening, som anordnar kursen, får vanligen så stora utgifter, att den inte förmår göra ytterligare utlägg. Den sätter sig därför i förbindelse med andra organisationer, som inte står som anordnare, men som bör ha intresse för saken, exempelvis, såsom ovan antytts, hembygdsföreningar i närheten, J. U. F.-föreningar, nykterhetsföreningar och andra. Stipendierna bör avse fri resa till och från kursen och helst även fritt vivre hela den tid, kursen pågår. Stipendiaterna kan utses på olika sätt. Har den anordnande organisationen själv saken i sin hand, bör den av varje stipendiat, som man inte bestämt känner till, kräva något slags garantier, att han kommer till kursen för att lära något, och att han i fortsättningen har möjligheter att gagna hembygdsforskningen i sin socken. När det gällt rena folkminneskurser, har Västsvenska Folkminnesföreningen i Göteborg använt följande system: Genom utsända upprop och notiser i tidningarna har man kungjort, att en kurs kommer till stånd, och att de personer, som önskar delta som stipendiater under den fastställda tiden, bör insända sin ansökan, vartill helst fogas en samling uppteckningar av vederbörande. Har stipendieansökningar utan bifogade primäruppteckningar inlämnats, har sökanden, därest tiden medgivit, erhållit frågelistor med anmaning att sända in bidrag för att visa, om han eller hon kan vara lämplig som samlare av folklig tradition. När så stipendierna utdelats, har man först tagit de sökande, som man känt till antingen genom deras tidigare verksamhet eller genom i samband med ansökan gjorda uppteckningar. Först därefter har man utsett stipendiater, som dokumenterat sig endast genom intyg eller dylikt. Detta system har i stort sett slagit väl ut. Hur man än går till väga, måsta man ju få med en del stipendiater, som inte är lämpliga, men huvudsaken är, att man bestämt arbetar på att utvälja de bästa. För andra kurser än folkminneskurser kan detta system inte fullt tillämpas. Omöjligt bör det dock inte vara att inom

en mindre bygd skapa vissa garantier för att endast intresserade deltagare erhåller stipendier. Utses stipendiaterna av ett flertal småorganisationer, som betalar arvodet, ligger det ju i deras intresse att sända deltagare, som de finner vara mest skickade.

Ett par fordringar beträffande stipendiaterna bör man inte pruta av på. Den, som med stipendium bevistar en kurs, måste delta i alla föreläsningar och övningar, då man eljest löper risk, att han kvitterar ut sitt anslag och sedan visar sig så lite som möjligt. Sådant har hänt! Helst utbetalas stipendiet först vid kursens slut eller delas upp med ett belopp under kursens förra och ett under dess senare hälft, om kursen varar mer än några dagar. I alla händelser skickar man aldrig beloppet eller del därav i förskott. Vidare bör varje stipendiat lämna en förbindelse att efter kursen utföra visst arbete som ersättning för stipendiet, varom mera nedan, avd. V. *Redan före kursens början skall stipendiaten ha blivit underkunnig om att anslaget tilldelats honom med tanke på framtida arbete för hembygdsvården.*

Lika viktigt som det är, att man i tid söker ordna med fasta kursdeltagare, lika viktigt är det, att man på ett tidigt stadium fastslår, vilka föreläsare man önskar. Inte heller här får man lita på slumpen. Ämnena bestämmas i samråd med föreläsaren, och härvid gäller bland mycket annat, att man inte tar alldeles för speciella uppgifter. Man kommer nu överens med föreläsaren, vilket arvode jämte dagtraktamente och reseersättning som skall utgå. Vanligen följer man därvid föreläsningsföreningarnas taxa. Om man vill pruta av på denna, skall överenskommelse därom ha träffats redan från början. Man bestämmer inte tid och ämne, och lägger, sedan detta är avtalat, fram förslag om reducering i arvodet. Ännu mindre får detta ske, när föredragshållaren efter fullgjort arbete står i begrepp att resa. För båda parter är det bäst, att allting är ordnat från början — detta har hittills inte alltid varit fallet.

Sedan man sålunda bestämt tiden, fastställt programmet och låtit tidningarna få en blänkare om, vad som är i görningen, skickar man ut programmet och något senare affischerna. *Programmet* upptar utom tider, föreläsare och ämnen även uppgift om lokal, anvisningar om tåg-, båt- och bussförbindelser m. m. Lokalen bör vara densamma under hela kursen. Skulle man t. ex. för visning av ljusbilder vara tvungen att för en eller annan föreläsning byta lokal, skall detta tydligt framgå av programmet. Väntar man en hel del långväga deltagare, har man ordnat med en *kursbyrå*, som lämnar anvisningar om logi, matställe o. d., i den mån detta inte framgår av programmet, vari står uppgift om

kursbyrån och de tider, den hålles öppen. Programmet tryckes i stor upplaga och sändes till alla tidningar inom landskapet eller det större område, kursen eventuellt kan avse, till anmälda stipendiater och övriga deltagare m. fl. Affischerna får aldrig uppta föreläsarna med ämnen i klump, utan för varje föreläsning måste tiden vara angiven. Eljest händer det lätt, att folk, som inte kan komma över ett fullständigt program, måste försaka en viss föreläsare eller ett visst ämne. På affischerna anges, var man kan få program. I varje bygd, där man sätter upp affischer, bör man ha någon, som även tillhandahåller program.

III. HEMBYGDSKURSENS FÖRLOPP.

När kursen öppnas, sker det gärna under lite högtidligare former. Kan man få en mera framträdande person att hålla inledningstalet, har detta åtskilligt att betyda för den organisation, som står bakom. Musik och sång drar folk och bildar en vacker upptakt till kursen. För denna har man utsett en särskild *ledare*, som är närvarande vid alla föreläsningar och lämnar de meddelanden, han kan anse nödvändiga. Kursdeltagarna bör ha reda på, hur allt är ordnat med utflykter, samkväm o. a., så att ingen uteblir, därför att ett par punkter på programmet kastats om, utan att alla underrättats. Sådana omkastningar sker blott i yttersta nödfall. Ett program skall vara så uppgjort, att olika eventualiteter tagits med i beräkning. Tid för föreläsningar och exkursioner skall ha fastställts så, att man inte, såsom stundom händer, måste inhibera eftermiddagsföreläsningarna, emedan förmiddagsexkursionen tagit hela dagen. Ledaren ser till, att man följer tiderna, så noggrant man kan, och att en föreläsare inte håller på långt in på efterföljarens föredragstid. Förskjutningar kan inte helt undvikas, men de måste hållas i underkant. Annars kan hela kursschemat trassla till sig — till besvär och förargelse för både föreläsare, åhörare och kursbestyrelse. Har man planerat en exkursion eller nöjesutflykt i bil eller buss, skall bilar och bussar ha anskaffats i förväg, så att ingenting hakar upp sig i sista minuten. Hur väl allting än är genomtänkt från början, blir det alltid en del krångel; har man då gjort sitt bästa, är man ju urskuldad, och oförutsedda hinder kan ingen på förhand rå på.

Kursbestyrelsen bör även ha ordnat med *biljettförsäljningen*. Dels tillhandahålles inträdeskort till hela kursen mot ett par kronors avgift, dels biljetter till enstaka föredrag. De senare bör inte kosta mer än c:a 25 öre. Biljetter för deltagande i exkursioner och samkväm säljes

på kursbyrån, även om denna inte sammanfaller med den vanliga biljettförsäljningen. Vid lokalen finns inte endast biljettmottagare utan även *ordningsvakt*, ifall något störande uppträde skulle inträffa. Att allt går städat till, får man ju förutsätta, och är det dålig ordning, bör kursledaren ingripa. Deltagarna bör infinna sig i tid, och om så inte skulle ske, uppmanas de att göra det. För en föreläsare finns ingenting så störande, som när publiken kommer mitt under föredraget eller börjar att troppa av, innan han hunnit till slut. På sina håll är det sed, att särskilt den yngre publiken inte skall visa sig i salen, förrän föreläsningen börjat. Det är ledarens nödvändiga, ehuru inte angenäma plikt att söka avstyra oordning av detta och annat slag.

Sedan man hört på föreläsningar och varit med om förevisningar en hel dag, har man ju rätt att vara fri. Vid en kurs bör man därför inte ordna med samkväm och dylikt varenda kväll, om kursen omfattar ett flertal dagar. Ett eller ett par *samkväm* är dock av värde. Deltagarna lär bättre känna varandra, och vad viktigare är: kursledningen och föreläsarna kommer i närmare kontakt med dem och kan helt privat ge dem riktlinjer för fortsatt arbete. Det händer ofta, att en intresserad kursdeltagare inte vågar att efter en föreläsning eller demonstration framställa några frågor rörande sitt speciella område. Träffar han föreläsaren under gemytligare former, får han lättare mod att begära upplysningar och kan inställas på vissa arbetsuppgifter, som kan gagna både vetenskapen och den praktiska hembygdsvården. Samkvämet utfylles med ett program av lättare art: ett kåserande föredrag, musik (inte jazzmusik!), visning av ljusbilder, en kortare diskussion.

Hembygdskursen avslutas oftast med en större *hembygdsfest*. Har man hembygdsgård, förlägges festen dit. Eljest får man ju nöja sig med en annan festplats. Festen upptas i kursprogrammet, och man får här söka få största möjliga anslutning utan att minska på de kulturella fordringarna.

IV. KURSBESTYRELSEN OCH FÖRELÄSARNA

Såsom framgått av det föregående, ställes vid en kurs av detta slag stora krav på *bestyrelsen och ledaren*. Lämpligast är nog, att en plan för kursen vid allmänt föreningsmöte framlägges för den anordnande organisationen. Sedan denna grundritning godkänts, får kurskommittén i största möjliga utsträckning fria händer. I vissa fall är det förmåligast, att hela styrelsen eller arbetsutskottet utgör kursbestyrelse, i

andra fall kan det visa sig bättre med en särskild kommitté. Denna bör ha få medlemmar — ju större antalet är, desto närmare till hands ligger det, att arbetet splittras sönder, och till sist blir det ändå ett par stycken, som får dra lasset. Detta utesluter inte, att den ursprungliga kommittén med sig förenar andra personer för bestämda uppgifter. Huvudvikten ligger på att en person — kursledaren — har överblick över det hela redan tidigt, och att han följer utvecklingen undan för undan. Klickar det vid utförandet, får ledaren skulden, och han måste därför se till anordningarna även i detaljer. Detta går också för sig, om han är bosatt på platsen och kursen inte är alltför omfattande. Att vara kursledare är inte någon honnörspost. Ledaren skall helst ha erfarenhet av liknande uppgifter förut. Om han inte har det, måste han skaffa sig upplysningar från sakkunnigt håll, t. ex. från Samfundet för Hembygdsvård.

Hur duglig kursbestyrelsen än är, hur intresserade stipendiater och övriga deltagare man än kan uppvisa, har detta föga att betyda, om man inte fått de rätta männen som instruktörer. Man borde aldrig anordna en hembygdskurs, innan man utvalt *föreläsare*, som lämpar sig att ge handledning. Det är inte nog att komma med vetenskapligt välklingande namn eller med erkända föreläsare. En framstående forskare och en fängslande föredragshållare kan vara släta pedagoger, och då blir resultatet ringa. Det gäller inte enbart att bibringa åhörarna ett visst mått av teoretiska insikter, utan kursen skall ge dem något av *praktisk färdighet* och väcka *håg för fortbildning*. Detta kan ske på olika sätt. Föreläsningarna måste göras så åskådliga, ämnet tillåter, och de måste vidare vara väl planlagda. Detta är nödvändigt, om föredragshållaren skall hinna med det väsentliga, han har att ge. Ju närmare jorden man kan stå, dess bättre. Utblickarna i tid och rum vid kulturhistoriska ämnen är ofta det intressantaste för föreläsaren själv, men de måste inskränkas till ett minimum, då de lämnar för lite direkt utbyte. Varje föredrag skall vara väl disponerat. Åhörarna vill och bör ofta göra anteckningar. Gången av framställningen och hela innehållet kan man betydligt lättare få klart för sig med en gång och framdeles följa i anteckningarna, om föreläsningen är klart och redigt upplagd. Det går också lättare att hålla intresset vid liv, om åhöraren känner, att föreläsaren följer en utstakad plan.

Vid den populära föreläsningsverksamheten brukar man numera ofta tillhandahålla studieplaner för varje ämne. För en hembygdskurs är detta av nöden, och det är en stor fördel, om man vid kursen kan anordna en *utställning med försäljning av litteratur* i samband med

olika spörsmål, som behandlas. Om en bokhandel ordnar denna försäljning, kan den gärna göras tämligen omfattande. Däremot bör föreläsaren vara någorlunda försiktig, när han tillhandahåller *litteraturanvisningar*. Det är ett vanligt fel att göra dessa alltför vidlyftiga. En person föreläser om folktro och folksed och lägger fram en lista på ett tjugotal arbeten. Han tror härmed, att han väcker intresset; i verkligheten gör han ofta raka motsatsen. Lekmannen, som får listan i hand, tycker sig drunkna i all denna litteratur, och han kommer sig aldrig för med att ta del ens av något. Bättre är därför att härvisa till ett litet antal lättillgängliga översiktsarbeten. Den intresserade hittar själv vidare, om han vill fortsätta.

Broschyrer, uppteckningspapper o. d. bör alltid utdelas vid en kurs, så att varje deltagare återvänder därifrån med det nödvändigaste arbetsmaterialet.

V. ARBETSUPPGIFTER FÖR KURSDELTAGARNA

Vad blir det synliga och bestående resultatet av en hembygdskurs. Mången gång måste svaret tyvärr bli: intet! Detta kan ha skilda orsaker. Har kursen varit illa förberedd och ordnad, illa reklamerad, har föreläsarna varit olämpliga och deltagarna utvalda på måfå, då är det inte något annat att vänta. Men kursen har kanske varit omsorgsfullt planlagd och vällyckad till utförandet och ändå lämnat ett obetydligt resultat. Detta sammanhänger med det mest svårlösta problemet vid en kurs — frågan om fortsatt samarbete mellan kursledningen och deltagarna.

Efter skolan kommer livet, efter hembygdskursen den praktiska tillämpningen ute i verkligheten. När kursen är slut, bör deltagarna inte lämnas vind för våg. Det måste ordnas så, att de bli i tillfälle att utnyttja den vidgade kunskap, de förvärvat, att göra sina insikter nyttiga. Detta är ett oeftergivligt villkor, vad angår stipendiaterna. För att egga dessa och även övriga kursdeltagare till fortsatt arbete, envar i sin bygd, har man den utvägen, att man anordnar en *pristävlan* över ett eller flera ämnen. Denna möjlighet föreligger åtminstone i många fall. Västsvenska Folkminnesföreningens instruktionskurser för upptecknare har efterföljts av folkminnestävlingar, till vilka samtliga kursdeltagare, framför allt stipendiaterna, hänvisats, och resultatet har varit gott. Även andra områden av hembygdsvård och hembygdsforskning än insamlandet av folklig tradition kan göras till föremål för tävlingar.

Avser kursen materiell allmogekultur, har man ett rikt fält med uppgifter att välja på, såsom byggnadsskick, heminredning, arbetslivet i dess skilda former m. m. En fornminneskurs kompletteras genom en tävlan, där deltagarna får sig förelagt att upprätta en förteckning över bygdens fornminnen. Om man haft en kurs i naturskydd, blir uppgiften att efter närmare anvisningar ta reda på, vilka platser eller föremål etc. av särskilt intresse, som bygden på detta område gömmer. Man behöver aldrig befara, att en kurs inte ger fortsatta arbetsmöjligheter för deltagarna, fastän dessa möjligheter äro större i ena än i andra fallet. Tävlingen planlägges före kursens början, och föreläsarna äro inställda på, att ge råd och uppslag av direkt betydelse just för tävlingen. När en intresserad deltagare sedan går ut i arbetet med dessa anvisningar i friskt minne, har han lättare att gripa verket an, och mycket, som annars skulle tett sig svårbehandlat, blir mera tillgängligt. På så sätt har kursen jämnat vägen för de första stegen. Har vederbörande det rätta gryet, går han sedan vidare med större erfarenhet och säkrare blick.

Även *utan tävlingar* öppnar sig för en omtänksam kursledning ändock möjligheter att sätta deltagarna i gång. Ofta företräder mindre hembygdssammanslutningar, t. ex. sockenföreningar, och då är det skäl i, att man ger dessa föreningars styrelse en vink om, vad de kan kräva av sin eller sina stipendiater. Vid kursen har man genomgått principerna för ordnandet av museiföremål och lagt upp härför erforderliga kataloger. När stipendiaten kommer hem, får han som ersättning för understödet från sin hembygdsförening katalogisera och ordna dess samlingar. Allt arbetet härmed behöver han inte själv utföra, men han lägger upp katalogerna och leder registrering o. d. Då får föreningen sina samlingar förtecknade och ordnade. Vilken vinst detta är, förstår var och en, som sett en oordnad föremålssamling och jämfört den med motsvarande i ett välordnat bygdemuseum. Om frågan om hembygdsarkiv behandlats under kursen, kan stipendiaten få i uppdrag att lägga grunden till ett sådant.

Ligger det således inte någon större svårighet i att anvisa arbetsuppgifter åt kursdeltagarna, är det desto bekymmersammare, när man vill ha tag i en *arbetsledare*, som skall se till, att ett fortsatt, målmedvetet arbete verkligen kommer till stånd och att det bedrivs på acceptabelt sätt. Någon nöjaktig lösning på detta problem är det omöjligt att anvisa, så länge hembygdsvården till väsentlig del saknar ekonomisk grundval. Några utvägar kan dock antydas. Har någon offentlig institution varit med bland anordnarna, ligger det i dennas intresse,

att nedlagd möda och därmed förenade kostnader skall bli en sådd, som framdeles skall ge en god skörd. En kurs i folkminnesforskning och materiell allmogekultur har letts t. ex. av tjänstemän från Nordiska Museet. När kursen slutat, har deltagarna fått sig olika uppgifter anförtrodda, och Museet ser till, att de påbörjar och fullföljer vederbörliga undersökningar. Samma tillvägagångssätt tillämpas naturligtvis i fråga om andra sidor av hembygdsforskningen, såsom fornminnesundersökning med stöd av Vitterhetsakademien, dialektundersökning och folkminnesinsamling i anslutning till Landsmålsarkivet i Uppsala o. s. v. Visserligen ökas resp. institutioners arbetsbörda genom denna kontroll, men deras tjänstemän, som ju på det allra närmaste måste samarbeta med hembygdsvården landet runt, har här stora möjligheter att komma i kontakt med värdefulla medarbetare.

Där man igångsatt en kurs utan stöd av en offentlig institution, ligger saken sämre till. Om varje län eller landskap i framtiden får sin antikvarie eller hembygdskonsulent, torde denne vara mest lämpad att ta ledningen efter kursen. De områden, han själv behärskar, måste han vara intresserad av att få väl genomgångna, och även inför sådana uppgifter, som han inte särskilt känner till, bör han ha förutsättningar att göra någon nytta genom rådfrågande av officiella institutioner. Redan nu bör man under alla förhållanden ha satt sig i förbindelse med den centrala länsorganisationen, innan en hembygdskurs kommer till stånd, inte minst med tanke på ett verksamt utnyttjande av kursdeltagarna.

Man begår ett stort misstag, om man föreställer sig, att alla stipendiater vid en hembygdskurs kommer att i fortsättningen gagna hembygdsvården genom direkt arbete. Hur omsorgsfull efterbevakningen må göras, blir det likväl en hel del kursdeltagare, som inte ger något livstecken från sig trots energiska påstötningar. De verkligt intresserade är kanhända få, men om deras arbete ledes förnuftigt, kommer de dock att ge full valuta för kursen och dess kostnader. Verksamheten i många små föreningar kommer att läggas efter nya linjer och utföras efter lyckligare metoder än förr. Kännedomen om hemsocknen, dess naturminnen och kulturminnen, dess tradition och historia, kommer att klara belysas och bygga en fast bro mellan gammal och ny tid.

M E D D E L A N D E N

NORRA SMÅLANDS FORNMINNESFÖRENING höll sitt årsmöte den 21 november. Härvid invaldes de avgående styrelseledamöterna, ingenjör A. Friberg, lektor Fr. Hall, kapten B. Kugelberg och major S. E. Engdahl. Revisorerna, tandläkare Axel Jonsson och bankdirektör Skog, omvaldes även. Till hedersledamöter utsågos ingenjör och fru Friberg samt riksantikvarien Curman.

Av årsredogörelsen framgår bl. a. att samlingsarna under året ökats med 481 nummer. Under året har klockstapeln samt tornet på Bäckaby kyrka strukits med ren trätjära. Vid restaureringen av Ulvsparreska gården påträffades väggmålningar från slutet av 1700-talet och i huset Östra Storgatan 18 takmålningar från ungefär samma tid. Dessa målningar ha fotograferats.

Den 30 maj bildades det under de senaste åren planerade hembygdsförbundet för Jönköpings län och forminnesföreningen har ingått som medlem i detta.

*

BJÄRE HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING har genom välvilligt tillmötesgående från skolrådet i Båstad fått disponera en lokal i skolhuset vid lilla torget för sina samlingsar. Dessutom har ingenjör L. Nobel förutom en hel del värdefulla saker även överlämnat den gamla gården vid golfbanan den s. k. »Åges stuga». Denna skall av föreningen göras till en mönsterbygdegård för Bjäre härad, där föreningen kan inrymma sina möbler och husgeråd.

*

FILIPSTADS BERGSLAGS HEMBYGDSFÖRENING höll sitt årsmöte den 26 nov. Under året har ett energiskt samlingsarbete bedrivits framförallt av teckningslärarinnan Tora Öberg. Tills dato ha icke mindre än 1520 föremål insamlats, som äro i stort behov av att få tak över huvudet. En kommitté har också under året varit tillsatt för att utreda frågan om ett eventuellt museum och denna kommitté har enats om att föreslå som byggnadsplats den vackra udden i Lersjön bakom Munkeberg.

Vid företaget styrelseval invaldes efter snickaremästare Alfr. Andersson, som under året avgått med döden, bankkamrer A. Lodin och efter faktor A. Jonsson valdes bergmästare Hj. Nordqvist. Styrelsen i övrigt omvaldes. Revisorer blevo hr. P. G. Nilsson och Simon Carlsson och revisorssuppleant hr Gullbrandsson.

*

NORBOTTENS LÄNS HEMBYGDSFÖRENING höll sitt årsmöte den 26 nov. Såväl ordf., landshövding Gärde, som v. ordf., kontraktsprosten Nordberg, voro förhindrade att närvara och till att leda dagens förhandlingar utsågs arbetsutskottets verkställande ledamot, konsul Groth.

Av föreningens årsberättelse framgår bl. a. att en etnologisk undersökning av Jukkasjärvi socken möjliggjorts genom L. K. A. B:s frikostiga donation på 1600:— kr. och genom att Nordiska Museet ställt lika stor summa till förfogande. Föreningen har under det gångna året åtnjutit statsanslag å 4000:— kr. för undersökningar rörande lapskt

folkliv och lapskt språk. I muséet har en del nyordningar genomförts bl. a. beträffande lappavdelningen.

Föreningens styrelse består av 40 ledamöter, vilka väljas för två år. Vid varje årsmöte väljes halva antalet styrelseledamöter. I styrelsen invaldes bl. a. följande: redaktör A. Bengtsson, Piteå, fröken A. Axelson, Piteå, biskop O. Bergqvist, Luleå, konsul H. Björnlund, Luleå, komm. H. Grundström, Jokkmokk, direktör R. Isakson, Luleå, landssekreterare A. Lidén, Luleå, länsassessor R. Sundberg, Luleå, agronom Wanhainen, Luleå o. lappfogde Österberg, Luleå. — Såsom ersättare för tvenne i fjol valda

ledamöter, som avgått med döden, nämligen ingenjör H. Wennerström o. lappfogde Holm, valdes d:r Wallqvist i Arjeplog och folkskollärare D. Strömbäck, Korpikån, att tjänstgöra intill nästa årsmöte.

I anslutning till årsmötet hade föreningen anordnat en »norrbottnensafton» i festsalen, varvid intendenten Ullenius höll föredrag och i anslutning till detta bl. a. visade en filmupptagning från pingsthelgsfirandet i Gammelstads och Öjeby kyrkstäder.

Efteråt intogs gemensam supé i stads-
hotellets matsalar.